

Studiestödet 2009

Rapport från CSN

Datum
2010-04-13

Beteckning
2008-100-9846

Ert datum

Ert beteckning

Regeringen
Utbildningsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

En årlig rapport om studiestödet

Enligt regleringsbrevet för 2009 ska CSN senast den 1 maj 2010 lämna en rapport där myndigheten redogör för utvecklingen inom processerna studiehjälp och studiemedel samt för återbetalningsverksamheten. Rapporten *Studiestödet 2009* överlämnas härmed.

Beslut om att överlämna rapporten har fattats av generaldirektör Kerstin Borg Wallin efter föredragning av utredare Carl-Johan Stolt. Närvarande var även enhetschef Magnus Forss och utredarna Elisabeth Januzaj Ögren och Kerstin Sellén Johansson.

Kerstin Borg Wallin

Carl-Johan Stolt

Sammanfattning	3
1 Inledning	9
1.1 Uppdraget	9
1.2 Faktaunderlag	9
1.3 Avgränsningar m.m.	9
2 Studiestödssystemet i korthet	10
3 Övergripande utveckling	11
3.1 Antal studiestödstagare och låntagare	11
3.2 Utbetalningar och inbetalningar	13
3.3 Konjunkturpåverkan	16
4 Studiestöd för unga	21
4.1 Studiebidrag	21
4.2 Inackorderingstillägg	24
4.3 Extra tillägg	26
4.4 Rg-bidrag	28
5 Studiestöd för vuxna	31
5.1 Olika studiestöd för vuxna studerande	31
5.2 Antal studiestödstagare och utbetalda belopp	31
5.3 Studiebidrag	42
5.4 Studielån	47
5.5 Studieekonomi	57
5.6 Studiemedlen och rekrytering till studier	60
5.7 Inkomstprövning	61
5.8 Ålder och åldersgränser	65
5.9 Tid med studiemedel	68
5.10 Studieresultat	73
5.11 Prövningen av studiemedel – andra beslutsgrunder	79
5.12 Vuxenstuderandes sociala och ekonomiska villkor	80
6 Återkrav	82
6.1 Regler och syfte	82
6.2 Antal återkrav och utestående återkravsfordran	82
6.3 Nya återkrav och slutreglerade återkrav 2009	84
6.4 Orsaker till återkrav	85
6.5 Betalning av återkrav	86
6.6 Status på återkraven	88
7 Återbetalning av studielån	90
7.1 Tre återbetalningssystem	90
7.2 Låntagare och fordran	91
7.3 Debitering och inbetalning	94
7.4 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster	97
7.5 Nedsättning	99
7.6 Avskrivning av lån	100
7.7 Osäkra fordringar	101
7.8 Låntagare med betalningssvårigheter	104
7.9 Utomlandsbosatta låntagare	106
7.10 Saknade adresser	107
8 Referenser	109

Sammanfattning

Övergripande utveckling

Mellan 2008 och 2009 ökade antalet studiemedelstagare med 9 procent och de utbetalda medlen ökade med 12 procent. De mycket stora ökningarna beror både på att stora ungdomskullar lämnar gymnasieskolan och påbörjar studier med studiemedel och på att antalet studerande ökar till följd av att antalet arbetstillfällen har minskat under 2009.

Den utestående fordran på studielån ökade från 180 till 183 miljarder kronor. Inbetalningarna av lån översteg utbetalningarna av lån med mer än 1 miljard kronor under 2009. Det inbetalda beloppet var dock något lägre än det debiterade beloppet, även om de extra inbetalningar som gjordes under året räknas med.

CSN bedömer att konjunkturläget, och då främst arbetslösheten, har betydelse för hur många personer som har studiemedel. Även återbetalningsverksamheten påverkas av konjunkturläget. De extra inbetalningarna tycks exempelvis ha ett samband med låntagarnas uppfattning om det ekonomiska läget.

Studiestöd för unga

Liten ökning av antalet studerande med studiehjälp

Under 2009 fortsatte ökningen av antalet studerande med studiehjälp, men ökningstakten avtog. Antalet studerande ökade med 3 000, vilket motsvarar en ökning med 1 procent. Antalet studerande följer årskullarnas storlek och väntas minska de kommande åren som en följd av att årskullarna i gymnasieskolan blir mindre. Antalet studerande med studiehjälp i fristående gymnasieskolor ökar stadigt. Mellan 2008 och 2009 ökade antalet mottagare av studiehjälp i fristående skolor från 93 500 till 104 900 personer. Det är en ökning med 12 procent.

Fler fick indragen studiehjälp på grund av otillåten frånvaro

Antalet studerande med indragen studiehjälp på grund av otillåten frånvaro (skolk) ökade under en följd av år fram till 2008 då antalet minskade. Under 2009 ökade åter antalet rapporteringar om skolk och 13 300 studerande fick sin studiehjälp indragen. Detta innebär en ökning med hela 40 procent jämfört med 2008. Av dem som har fått studiehjälpen indragen var 63 procent pojkar och 37 procent flickor. En större andel studerande vid fristående skolor än vid kommunala skolor rapporterades för otillåten frånvaro, men en mindre andel av de fristående skolorna anmälde otillåten frånvaro. Av de fristående skolorna var det 61 procent som under läsåret 2008/09 rapporterade att minst en studerande hade otillåten frånvaro, jämfört med 85 procent av de kommunala skolorna.

Otillåten frånvaro innebär en stor risk för att de studerande avbryter studierna. Den indragna studiehjälpen leder dessutom ofta till återkrav av utbetalda belopp. Många studerande med studiehjälp betalar dessutom inte sina återkrav, vilket innebär att kraven överlämnas till Kronofogdemyndigheten och att mottagaren av återkravet påförs en betalningsanmärkning. Staten riskerar att dessa återkrav inte betalas, vilket på sikt leder till ökade kostnader.

Fler fristående gymnasieskolor leder till fler inackorderingstillägg

Ökningen av antalet studerande med inackorderingstillägg har varit större än ökningen av antalet studerande med studiebidrag. Under 2009 hade 11 700 studerande inackorderingstillägg. Sedan 2005 har antalet studerande med inackorderingstillägg ökat med 25 procent. Att antalet studerande med inackorderingstillägg har ökat mer än antalet studiebidragstagare beror på att andelen studerande vid fristående gymnasieskolor har ökat.

Fler får extra tillägg

Antalet studerande och familjer som får extra tillägg har, trots oförändrade inkomstgränser för att få rätt till stödet, ökat de senaste två åren. Detta gäller även de utbetalda beloppen. Under 2009 fick 14 300 studerande extra tillägg, vilket är en ökning med 7 procent. CSN:s bedömning är att det ökade antalet extra tillägg till stor del beror på den relativt stora invandringen under 2000-talet.

Studiestöd för vuxna

Stor ökning av antalet studiemedelstagare

Under 2009 ökade antalet studerande med studiemedel kraftigt efter flera års nedgång. Antalet studiemedelstagare ökade med 9 procent mellan 2008 och 2009 och nådde sin högsta nivå sedan 2005. Ökningen är den största sedan studiestödsreformen 2001. Under 2009 hade 444 000 personer studiemedel.

Antalet studiemedelstagare har ökat på samtliga utbildningsnivåer. Antalsmässigt har flest studiemedelstagare tillkommit på den eftergymnasiala nivån. Procentuellt har antalet studerande ökat mest på gymnasienivån. Antalet studiemedelstagare som studerar på gymnasienivå ökade med hela 16 procent mellan 2008 och 2009. Antalet vuxenstuderande på gymnasienivå är dock fortfarande mycket mindre än under det så kallade Kunskapslyftet i slutet av 1990-talet.

Även inom utlandsområdet bröts en nedåtgående trend under 2009 då antalet utlandsstuderande på eftergymnasial nivå ökade med 1 500 personer till 28 900. Antalet utlandsstuderande är dock fortfarande mindre än för tio år sedan då över 32 000 personer årligen studerade utomlands med studiemedel.

Under 2009 avslag CSN 11 procent av studiemedelsansökningarna. Den vanligaste orsaken till ett avslag var att den studerande inte hade tillräckliga studieresultat.

Lånebenägenheten minskar för tionde året i rad

Studiemedelstagarnas vilja att ta lån minskade 2009 för tionde året i rad. År 2000 valde 82 procent av studiemedelstagarna att låna. Under 2009 var det 67,5 procent som tog lån. År 2009 bröts dock trenden med minskande lånebenägenhet bland studerande på grundskole- och gymnasienivå, samt bland utlandsstuderande. I dessa studerande-grupper ökade lånebenägenheten något. På eftergymnasial nivå valde 71 procent av studiemedelstagarna att låna, vilket innebar en liten minskning. På grundskolenivå avstår studerande ofta från lån. Där valde endast 35 procent att låna.

CSN:s bedömning är att den långsiktiga minskningen av lånebenägenheten beror på att de studerande gör en rationell bedömning av kostnaderna för lånet. Även möjligheterna till alternativa försörjningskällor påverkar valet. Att lånebenägenheten fortsatte att

minska mellan 2008 och 2009 beror till stor del på att andelen yngre studerande ökade. Yngre väljer relativt ofta att inte ta några studielån. Konjunkturförändringar har inte något tydligt och omedelbart genomslag på de studerandes intresse av att ta studielån.

Många studerande på framförallt grundskolenivå avstår från lån. Studerande på lägre nivåer bedömer sannolikt oftare att de kan få svårt att hantera sin studieskuld. Många studerande på låga nivåer som väljer att ta lån får också problem med återbetalningen av lånet. Låntagare som studerat på låga nivåer är överrepresenterade bland de låntagare som får krav överlämnade till Kronofogdemyndigheten. Lån tagna vid studier på grundskole- och gymnasienivå utgör också en oproportionerligt stor del av den osäkra fordran av studielån.

Minskad ökningstakt för de genomsnittliga skulderna inom annuitetslånet

Den genomsnittliga studieskulden på annuitetslån har ökat varje år sedan lånet infördes 2001. Ökningstakten avtar dock för varje år som går. Den 1 januari 2010 var den genomsnittliga skulden 112 089 kronor. Att ökningstakten av den genomsnittliga annuitetslåneskulden avtar beror på att en allt mindre andel av låntagarna studerar och löpande tar lån. Antalet tillkommande låntagare utgör därmed en mindre del av hela låntagarkollektivet.

Historiskt sett har män haft högre studieskulder än kvinnor, men de har betalat av sina skulder i lite snabbare takt. Sedan 2008 har dock kvinnorna högre skulder på annuitetslån jämfört med männen. Denna förändring beror enligt CSN:s bedömning på att kvinnor nu i genomsnitt har studiemedel under något längre tid än män.

Många återkrav på grund av hög inkomst 2007 – men färre arbetade 2009

Enligt CSN:s enkätundersökning 2009 arbetade 41 procent av studiemedelstagarna vid sidan av studierna vårterminen 2009. Våren 2007 arbetade 46 procent av dem som hade studiemedel. Andelen som arbetar parallellt med sina studier har alltså minskat.

Under 2009 fattade CSN ett mycket stort antal återkravsbeslut i samband med efterkontrollen av 2007 års inkomster. Det återkrävda beloppet vid efterkontrollen ökade från 169 till 246 miljoner kronor. Det innebär en ökning med 46 procent. Den stora ökningen av det återkrävda beloppet beror på att CSN under 2009 utökade sina kontroller.

Fler klarar oförutsedda utgifter

Av studiemedelstagarna anser endast en femtedel att studiemedlen helt täcker deras levnadsomkostnader. Denna andel ökade något mellan 2008 och 2009. Fler studerande än tidigare uppger att de inom en vecka kan klara en oförutsedd utgift på 1 000 kronor, trots att en lägre andel av de studerande arbetar vid sidan av studierna eller har tillgång till andra försörjningskällor. Detta kan bero på att studiemedlens köpkraft ökade under 2009. Av de studerande är hälften nöjda med sin ekonomiska situation och hälften är missnöjda.

Studiemedlen betyder mindre för rekryteringen till studier

Studiemedlens rekryterande kraft har minskat sedan 2001. Det innebär att fler och fler av dem som studerar skulle, eller troligen skulle, ha gjort det även utan studiemedel. I CSN:s enkätundersökning 2009 svarade 48 procent av de studerande att de inte, eller

troligen inte, skulle ha påbörjat studierna utan studiemedel. Den andel som kan anses vara rekryterade genom studiestödet var 50 procent 2007 och 60 procent 2001.

Återkrav

Antalet återkrav och återkravsfordran ökar

Under 2009 fattade CSN 69 500 beslut om återkrav av studiestöd, vilket är en ökning med 7 500 jämfört med 2008. Ökningen kan främst förklaras med den utökade efterkontrollen av inkomster. Antalet nya återkravsskulder var under året större än antalet slutreglerade återkravsskulder. Från att under flera år kontinuerligt ha minskat med 4 procent per år ökade i stället återkravsfordran med 1,6 procent under 2009.

Enligt CSN:s beräkningar är 600 miljoner kronor av den utestående fordran för återkrav osäker. Den osäkra delen utgör 56 procent av den totala fordran för återkrav. Återkravsfordran är betydligt mer osäker än fordran på vanliga studielån.

Många betalar inte återkrav som orsakats av studieavbrott

Hälften av dem som får beslut om återkrav betalar tillbaka återkravet direkt, medan 4 procent slutbetalar det efter en påminnelse eller genom en överenskommelse om en betalningsplan. Resterande 46 procent blir föremål för kravhantering.

Det finns ett tydligt samband mellan orsaken till återkravet och hur snabbt det betalas tillbaka. Personer som får återkrav på grund av efterkontrollerad inkomst betalar ofta snabbt tillbaka sitt återkrav, medan de som får återkrav på grund av studieavbrott ofta har betalningssvårigheter. Särskilt problematisk verkar betalningen vara för dem som har fått återkrav av studiehjälp. Även om de återkrävda beloppen av studiehjälp oftast är förhållandevis låga, tycks betalningsförmågan för dessa personer vara begränsad.

Återbetalning av studielån

Antalet låntagare ökar

Antalet låntagare med en studieskuld ökade med 14 000 personer mellan 2008 och 2009, vilket innebär en ökning med 1 procent. Den 31 december 2009 uppgick antalet personer med lån till 1 406 000. Av dessa personer hade 225 000 mer än ett lån, vilket innebär att det sammanlagda antalet lån översteg 1,6 miljoner. Antalet lån minskade med 8 000 beroende på att låntagare med lånetyperna studiemedel och studielån slutbetalade sina studieskulder. Det är nu 200 000 fler låntagare med lånetypen annuitetslån jämfört med lånetypen studielån.

Alla låntagare är dock inte skyldiga att betala på sina lån. Detta gäller exempelvis dem som fortfarande studerar. Under 2009 ökade antalet återbetalningsskyldiga låntagare med 5 000 personer till 1 224 000. Ökningen beror på att många studerande med annuitetslån avslutar sina studier. Sammantaget är 87 procent av låntagarna återbetalningsskyldiga.

Den sammanlagda fordran på studielån är 183 miljarder kronor

Den utestående fordran för samtliga studielån uppgick den 31 december 2009 till 183 miljarder kronor. Fordran ökade med 3 miljarder kronor jämfört med 2008. Hela

ökningen kan hänföras till det nuvarande annuitetslånet, där den utestående fordran ökade från 79 till 89 miljarder kronor.

Låg andel av annuitetslånet osäker

Enligt 2009 års beräkningar är 24,4 miljarder kronor av den utestående fordran osäker, vilket är en minskning med 2,5 miljarder kronor jämfört med 2008. Den osäkra delen utgör 13 procent av den totala fordran. Av de osäkra fordringarna avser 4,2 miljarder kronor låntagare som är bosatta utomlands. Lånetyper studielån står med 18,6 miljarder kronor för den största delen av de osäkra fordringarna. De osäkra fordringarna för annuitetslånet har beräknats till 3,4 miljarder kronor, vilket motsvarar 3,8 procent av den totala fordran på annuitetslån. Att de osäkra fordringarna har minskat mellan 2008 och 2009 beror till stor del på en teknisk förändring av beräkningarna som har medfört att de osäkra beloppen för annuitetslånet beräknas mindre schabloniserat.

Låntagare som senast studerade på grundskole- och gymnasienivå är överrepresenterade bland de låntagare vars skuld bedöms vara osäker. Av dem som har en annuitetslåneskuld som bedöms vara osäker hade 49 procent senast studerat på högst gymnasienivå. Detta ska jämföras med att 23 procent av låntagarna under 2009 studerade på högst denna nivå. Det föreligger även en överrepresentation när det gäller storleken på den osäkra fordran, där 19 procent kan hänföras till låntagare som senast studerade på högst gymnasienivå. Under 2009 betalades 12 procent av lånen ut till studerande på högst den nivån. När det gäller fordrans storlek är alltså överrepresentationen mindre vilket beror på att de som har studerat på högst gymnasienivå i genomsnitt har lägre skulder. CSN konstaterar att studerande på låga studienivåer ofta väljer att avstå från att ta studielån. De studerande gör sannolikt en bedömning som grundar sig på kostnaderna för lånet och möjligheterna att betala tillbaka. De som trots allt väljer att låna har relativt ofta problem med att betala avgifterna, vilket i sin tur leder till att den osäkra delen av statens fordran ökar liksom, på sikt, statens kostnader.

Andelen låntagare med betalningsproblem är relativt konstant

Antalet och andelen låntagare med betalningsproblem där ärendet har lämnats över till Kronofogdemyndigheten har under många år varit konstant. Under 2009 var det 111 200 låntagare som någon gång under året hade en studieskuld hos Kronofogdemyndigheten. Det innebär att 9 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna hade studieskulder hos Kronofogdemyndigheten någon gång under året. Vid en enskild tidpunkt under året är antalet låntagare med en skuld hos Kronofogdemyndigheten lägre, vilket beror på att många betalar sina skulder. Den 31 december 2009 hade 93 600 låntagare eller 7,6 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna ett kronofogdekrav. Låntagarnas skuld hos Kronofogdemyndigheten ökade från 745 miljoner kronor till 771 miljoner kronor vid en jämförelse av skuldens storlek den 31 december åren 2008 och 2009.

Låntagarna betalar in nästan lika mycket som debiteras

År 2009 debiterade CSN låntagarna 12,4 miljarder kronor. Låntagarna betalade in totalt 12,3 miljarder kronor. Det inbetalda beloppet motsvarar 99,5 procent av det debiterade beloppet, vilket är en liten ökning jämfört med 2008. Det inbetalda beloppet understeg det debiterade beloppet för lånetyperna studiemedel och annuitetslån. För lånetyper studielån översteg däremot inbetalningarna det debiterade beloppet med 199 miljoner kronor. Dessa inbetalningar har under flera år i följd överstigit det debiterade beloppet beroende på att många låntagare gör extra inbetalningar. Bortsett från extra

inbetalningar och debiterade belopp som inte behöver betalas på grund av nedsättning betalade låntagarna in 92 procent av det årsbelopp som hade debiterats under året.

År 2009 hade 207 000 låntagare nedsättning av sitt årsbelopp. Det är en ökning med 2 procent eller 4 000 personer jämfört med 2008. Av de återbetalningsskyldiga låntagarna hade 17 procent nedsättning under året till ett belopp motsvarande 1,3 miljarder kronor.

Låntagare som bor utomlands missköter ofta sina betalningar

Återbetalningsskyldiga låntagare bosatta utomlands betalade in 72 procent av det årsbelopp som debiterades under 2009.¹ Motsvarande siffra för bosatta i Sverige var 94 procent. Utomlandsbosatta låntagare missköter alltså oftare sina betalningar jämfört med låntagare som bor i Sverige. Den andel av det debiterade beloppet som betalas in har dessutom minskat något mellan 2008 och 2009.

¹ Efter nedsättningar och exklusive extra inbetalningar.

1 Inledning

1.1 Uppdraget

CSN ska enligt regleringsbrevet för 2009 senast den 1 maj 2010 lämna en rapport där myndigheten redogör för utvecklingen inom processerna studiehjälp och studiemedel samt för återbetalningsverksamheten. Långsiktiga och kortsiktiga förändringar som myndigheten bedömer vara väsentliga ska kommenteras och analyseras i rapporten. Denna rapport är en redovisning av detta uppdrag.

1.2 Faktaunderlag

Det statistiska underlaget är hämtat från:

- Databassystemet Data Warehouse
- Studiestödets informationssystem (STIS).

I analysen använder CSN även uppgifter från en större enkätundersökning myndigheten gjorde under 2009 och som riktade sig till studerande både med och utan studiemedel och på olika studienivåer. Denna enkätundersökning finns redovisad i rapporten *Studerandes ekonomiska och sociala situation 2009*.² För tolkningen av utvecklingen av studiestöden och återbetalningen refererar CSN även till andra utredningar som myndigheten har genomfört. Även uppgifter från bland annat Högskoleverket, Statistiska centralbyrån och Skolverket används i rapporten.

1.3 Avgränsningar m.m.

Denna rapport avser studiestödstagarna och studiestödet, samt återbetalningen av studielån under år 2009. Studerande utan studiehjälp, Rg-bidrag eller studiemedel omfattas inte. Studerande med så kallad TUFF-ersättning³ omfattas inte heller av uppdraget. Samtliga belopp och regler som CSN redogör för avser 2009. Den höjning av studiemedlen som genomfördes den 1 januari 2010 har inte analyserats i rapporten.

Redovisningen i rapporten avser utvecklingen av studiestöden och återbetalningen av lån. Med studiestöd för unga menas studiehjälp och Rg-bidrag. Med studiestöd för vuxna menas studiemedel och i förekommande fall det nu avskaffade rekryteringsbidraget. Rekryteringsbidraget fanns till och med 2006 och ingår i förekommande fall i de siffror som redovisas i avsnitten 3 och 5.2–5.3. Övergångsvis hade vissa studerande rekryteringsbidrag även under 2007.

Administrationn av studiestöden behandlas inte i rapporten. För information om administrationen av studiestöden hänvisas till CSN:s årsredovisning.

En nyhet i Studiestödet 2009 jämfört med tidigare års studiestödsrapporter är att rapporten även innehåller ett kapitel om återkrav.

² CSN (2010b).

³ Ersättning till deltagare i teckenspråksutbildning för föräldrar (TUFF).

2 Studiestödssystemet i korthet

Studiestödet är avsett att finansiera de studerandes levnadsomkostnader under studietiden. Studiestöd ges som bidrag eller lån. Studiestödet ska verka rekryterande och bidra till ett högt deltagande i utbildning. Det ska utjämna skillnader mellan individer och grupper i befolkningen och i och med det bidra till ökad social rättvisa. Studiestödet ska ha en god effekt på samhällsekonomin över tiden.⁴

De studiestöd CSN administrerar är studiehjälp, bidrag till vissa funktionshindrade elever i gymnasieskolan (Rg-bidrag) och studiemedel.

Studiehjälp består av studiebidrag som lämnas till heltidsstuderande framför allt i gymnasieskolan, extra tillägg som kan lämnas till studerande från inkomstsvaga hushåll och inackorderingstillägg som kan lämnas till vissa studerande som måste bo inackorderade på skolorten.

Rg-bidrag lämnas för kostnader vid viss gymnasieutbildning för döva och hörselskadade elever vid riksgymnasierna i Örebro samt till svårt rörelsehindrade elever i särskilt anpassad utbildning.

Studiemedel ges till vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå och till studerande på eftergymnasiala utbildningar. Studiemedlen består av en bidragsdel och en frivillig lånedel. Alla som uppfyller villkoren har rätt till studiemedel. I vissa fall kan den studerande även få tilläggsbidrag, tilläggs lån och lån för vissa merkostnader. Tilläggsbidraget lämnas till studerande med barn och utgör ett differentierat kompletterande stöd som beror på antalet barn. Tilläggs lån kan lämnas till studerande som har haft en arbetsinkomst kalenderåret närmast före studiestarten. Lån kan även lämnas för merkostnader som den studerande har i samband med sina studier, exempelvis för resor och undervisningsavgifter.

Det finns för närvarande tre olika återbetalningssystem i bruk:

- Studielån tagna före 1989 (så kallade studiemedel).
- Studielån tagna mellan den 1 januari 1989 och den 30 juni 2001 (så kallade studielån).
- Studielån tagna efter den 30 juni 2001 (så kallade annuitetslån).

Det nuvarande annuitetslånet betalas normalt tillbaka på 25 år. Räntan på lånet beräknas på ett genomsnitt av statens upplåningskostnad under de senaste tre åren. Det finns trygghetsregler som under vissa förutsättningar bland annat kan ge nedsättning av det årsbelopp som ska betalas.

⁴ Prop. 2009/10:1.

3 Övergripande utveckling

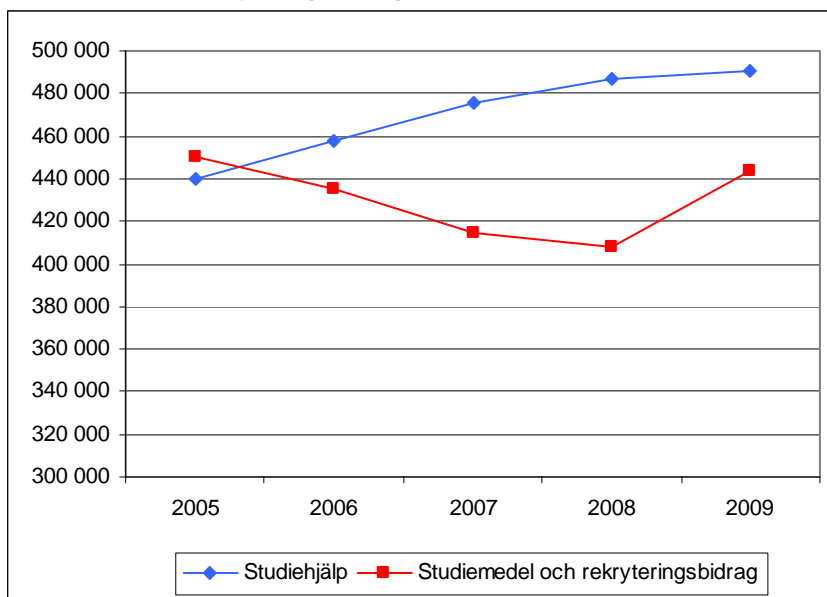
I detta kapitel presenteras utvecklingen av antalet studerande med studiestöd och uppgifter om storleken på studiestödsutbetalningarna. Presentationen sker på en övergripande nivå. Uppgifterna beskrivs mer ingående senare i rapporten. Även reglerna för de olika studiestöden och studielånen beskrivs mer utförligt i rapportens olika ämnesavsnitt. I detta kapitel redovisas även en översiktlig analys av konjunkturläget påverkan på studiestöden.

3.1 Antal studiestödstagare och låntagare

Mellan 2008 och 2009 ökade antalet studiemedelstagare med 9 procent och de utbetalda medlen ökade med 12 procent. Antalet låntagare uppgick den 31 december 2009 till 1,4 miljoner.

Både antalet studerande med studiehjälp och studiemedel ökade mellan 2008 och 2009.

Diagram 3.1 Antal studiestödstagare, fördelat på personer med studiehjälp respektive studiemedel och rekryteringsbidrag, 2005–2009

Under 2009 fick 490 000 studerande studiebidrag, vilket är en ökning med 1 procent jämfört med 2008. Det innebär att antalet har planat ut efter flera år av relativt stora ökning. Antalet studiehjälpstagare beror på ungdomskullarnas storlek och det förväntas minska de kommande åren.

Under 2009 hade 444 000 personer studiemedel. Antalet studiemedelstagare ökade med hela 9 procent 2009 efter flera års minskning. Denna ökning beror framförallt på stora ungdomskullar som lämnar gymnasieskolan (se diagram 3.2), en lågkonjunktur med stigande arbetslöshet samt särskilda utbildningssatsningar.

Diagram 3.2 Sveriges befolkning i åldrarna 0–55 år den 31 december 2009⁵

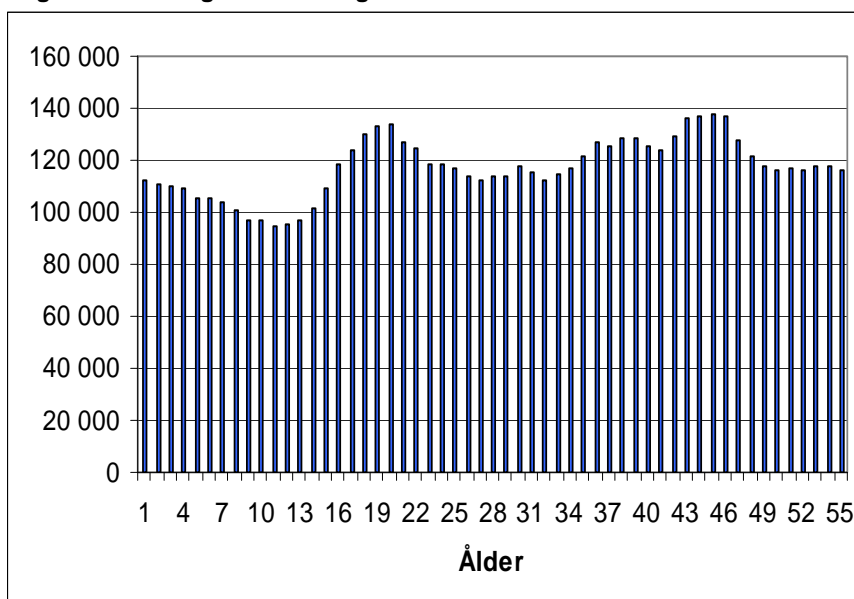
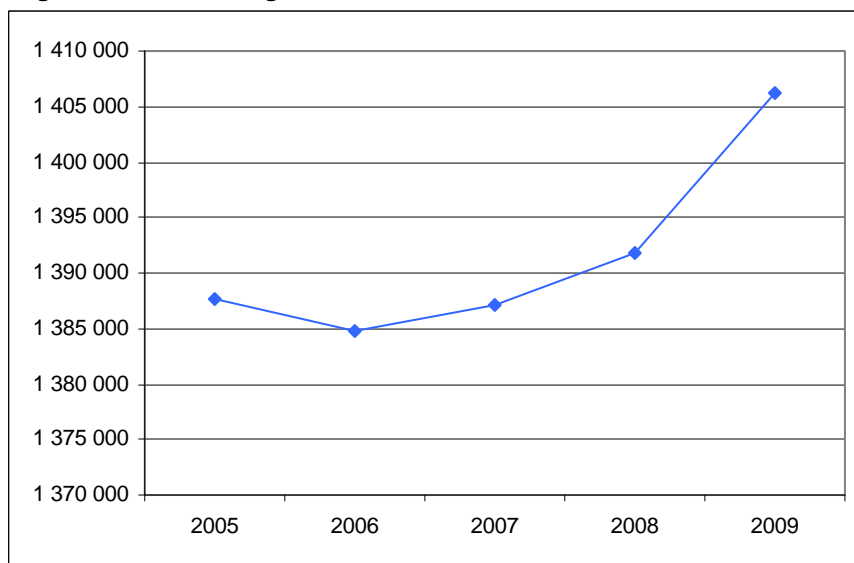

Diagram 3.3 Antal låntagare, 2005–2009

Som en följd av ökningen av antalet studiemedelstagare som tar studielån ökade även antalet personer med lån med 14 000 personer eller 1 procent. Sammanlagt fanns det den 31 december 2009 ungefär 1,4 miljoner låntagare. Dessa låntagare hade tillsammans 1,6 miljoner olika lån. Ökningen av antalet låntagare beror på att antalet tillkommande låntagare var fler än de som slutbetalade sina studieskulder.

⁵ Hämtat från <http://www.scb.se> (2010-03-25)

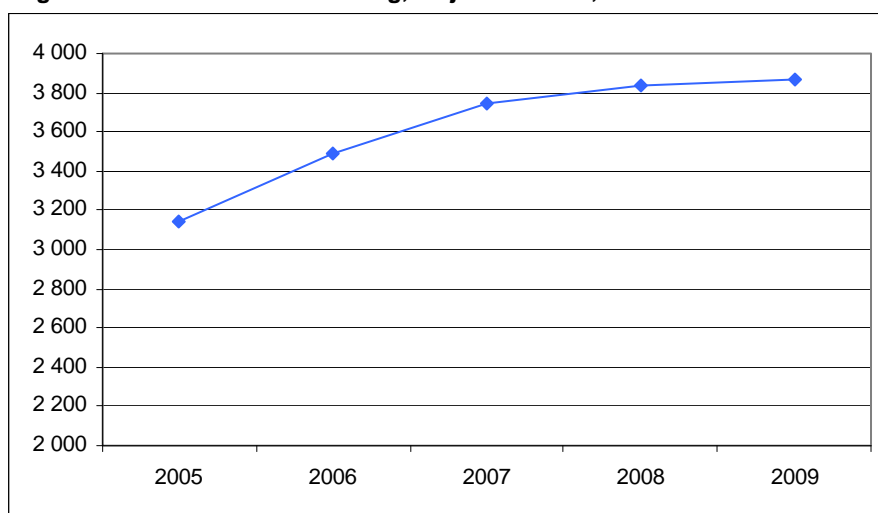
3.2 Utbetalningar och inbetalningar

Den utestående fordran på studielån ökade under 2009 från 180 till 183 miljarder kronor. Inbetalningarna av lån översteg utbetalningarna av lån med mer än 1 miljard kronor. Det inbetalda beloppet var dock något lägre än det debiterade beloppet, även om de extra inbetalningar som gjordes under året räknas med.

Studiehjälp

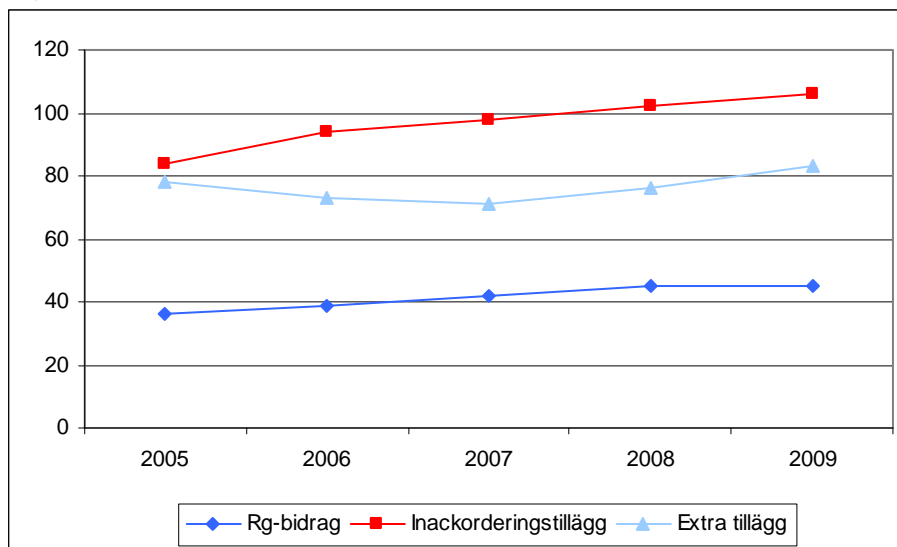
Utbetalningarna av studiebidrag följer av hur många som studerar.

Diagram 3.4 Utbetalda studiebidrag, miljoner kronor, 2005–2009

Under 2009 ökade antalet studerande med studiebidrag med 1 procent, vilket även gäller för utbetalningarna av studiebidrag. Utbetalningarna uppgick under året till 3,9 miljarder kronor. Utbetalningarna väntas minska under de närmaste åren till följd av att ungdomskullarna minskar.

Diagram 3.5 Utbetalda inackorderingstillägg, extra tillägg och Rg-bidrag, miljoner kronor, 2005–2009

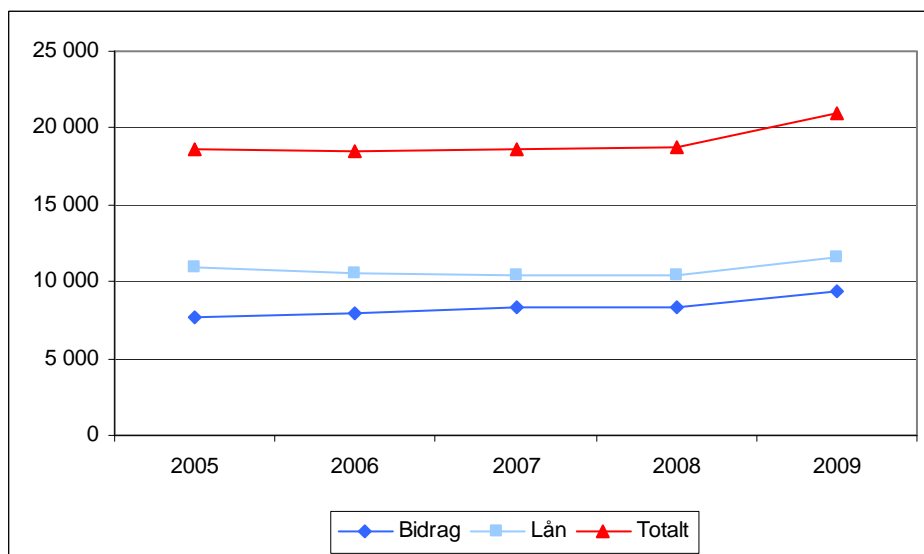

Utbetalningarna av inackorderingstillägg och extra tillägg ökade mellan 2008 och 2009. Inackorderingstillägget har ökat under flera år som en följd av att antalet studerande vid fristående skolor har ökat. Under 2009 betalade CSN ut 106 miljoner kronor i inackorderingstillägg. Det extra tillägget minskade i flera år i följd i början av 2000-talet men har nu ökat två år i rad. Under 2009 betalade CSN ut 83 miljoner kronor i extra tillägg. Det ökade utflödet bedöms framförallt bero på fler studerande, ökad invandring och försämrad konjunktur.

Studiemedel

Antalet studerande med studiemedel minskade åren 2005–2008. Eftersom prisbasbeloppet har höjts har det utbetalda beloppet ändå varit i princip oförändrat under dessa år.

Diagram 3.6 Utbetalda studiemedel och rekryteringsbidrag, fördelat på bidrag och lån, miljoner kronor, 2005–2009

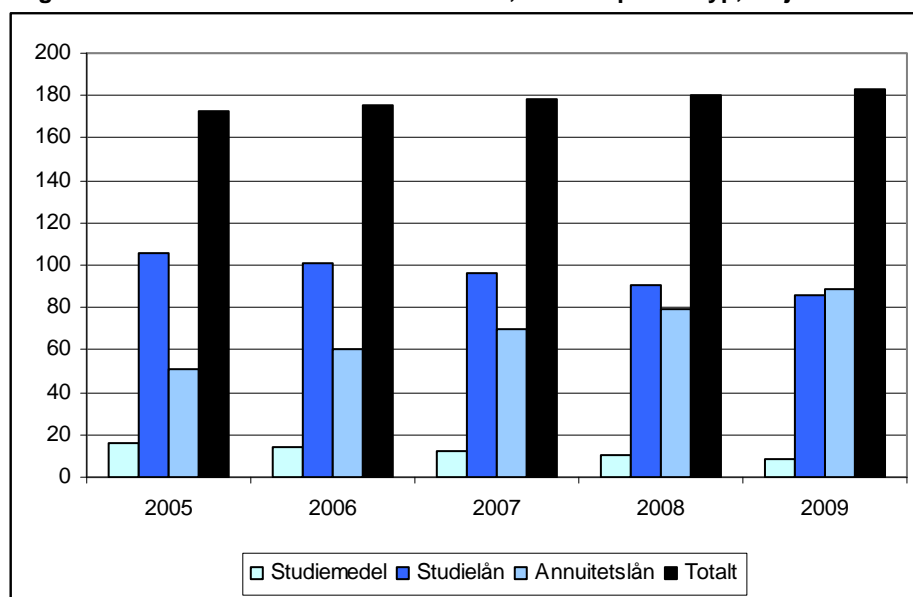
År 2009 ökade utbetalningarna av studiemedel med 12 procent, det vill säga mer än antalet studerande. Under året betalades det sammanlagt ut 21 miljarder kronor i studiemedel. Att utbetalningarna ökade mer än antalet studerande med studiemedel beror framförallt på en höjning av prisbasbeloppet 2009. Utbetalningarna av lån ökade inte fullt lika mycket som utbetalningarna av bidrag eftersom studiemedelstagarnas benägenhet att låna minskade.

Återbetalning

År 2009 debiterade CSN totalt 12,4 miljarder kronor och låntagarna betalade in 12,3 miljarder kronor. I beloppen ingår det räntor och avgifter. Även extra inbetalningar ingår.

De inbetalda beloppen var mindre än det debiterade beloppet för lånetyperna studiemedel och annuitetslån. För lånetypen studielån översteg däremot inbetalningarna det debiterade beloppet med 199 miljoner kronor. De inbetalda beloppen har under flera år i följd överstigit det debiterade beloppet beroende på att många låntagare gör extra inbetalningar.

Diagram 3.7 Utestående fordran av studielån, fördelat på lånetyp, miljarder kronor, 2005–2009

Den utestående fordran för samtliga studielån uppgick den 31 december 2009 till 183 miljarder kronor. Det är en ökning med 3 miljarder kronor jämfört med 2008. Hela ökningen kan hänföras till det nuvarande annuitetslånet där den utestående fordran ökade från 79 till 89 miljarder kronor. Fordran på de båda äldre typerna av lån minskade eftersom låntagarna amorterar på lånen samtidigt som det inte längre betalas ut några sådana lån.

I tabell 3.1 sammanfattas ut- och inbetalningar under 2009.

Tabell 3.1 Utbetalat studiestöd och inbetalda studielån och återkrav, miljoner kronor, 2009

Utbetalningar av studiestöd	Studiehjälp	4 052
	Studiemedel – bidrag	9 363
	Studiemedel – lån	11 648
	Summa utbetalat	25 063
Inbetalningar av studielån och återkrav⁶	Studiemedel	4 054
	Studielån	6 763
	Annuitetslån	1 468
	Återkrav	447
	Summa inbetalat	12 732

3.3 Konjunkturpåverkan

CSN bedömer att konjunkturläget, och då främst arbetslösheten, har betydelse för hur många personer som har studiemedel.

Hur många personer som får studiestöd beror på en rad faktorer. Antalet mottagare av studiehjälp varierar framförallt med ungdomskullarnas storlek eftersom nästan hela årskullarna går vidare till gymnasieskolan. Även antalet studiemedelstagare beror till en del på ungdomskullarnas storlek. Utbudet av utbildningsplatser är dock en minst lika viktig faktor eftersom studiemedelstagarna omfattar alla åldersgrupper upp till 54 år. Andra faktorer såsom studiemedlens utformning, ändrade regler för tillträde till utbildning och riktade utbildningssatsningar kan ha betydelse för hur många som väljer att studera och som väljer att ta studiemedel.

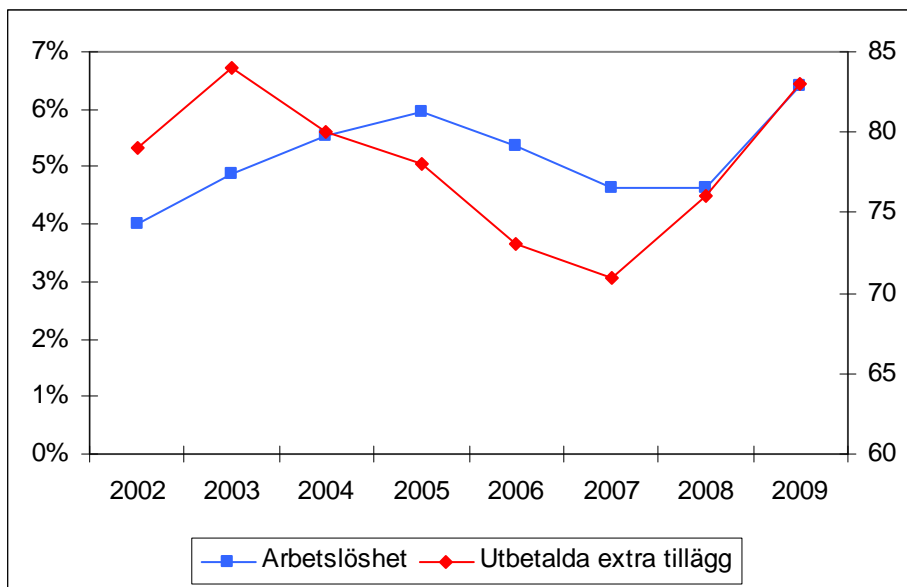
Högskoleverket har i en analys av hur antalet högskolestuderande påverkas av arbetslösheten konstaterat att sambanden mellan konjunkturläget och antalet högskolestuderande inte är entydiga eller enkla att belägga. Svårigheterna beror på att det finns många andra faktorer som påverkar antalet studerande. Utbyggnaden av högskolan har exempelvis varit en sådan faktor. Högskoleverket konstaterar dock att det finns ett samband mellan ungdomsarbetslösheten och antalet nybörjare i högskolan. Med hänsyn taget till för befolkningsutvecklingen ökar nybörjarfrekvensen för 19-åringar med 0,38 procentenheter för varje procentenhet som arbetslösheten stiger.⁷

Nedan görs en översiktlig genomgång av hur framförallt arbetslösheten samvarierar eller inte samvarierar med studiestöden. Genomgången är inte en fullständig statistisk analys utan ska ses som en indikation på eventuella samband. Det går inte att utesluta att andra faktorer kan förklara de samband som framstår i vissa av de redovisade diagrammen. Trots det kan genomgången förhoppningsvis bidra till ökad förståelse för sambanden mellan konjunkturutveckling och studiestödsnyttjande samt ge uppslag för undersökningar inom detta område.

⁶ Inklusive ränta och avgifter.

⁷ Högskoleverket (2009a).

Diagram 3.8 Utbetalad studiehjälp i form av extra tillägg (miljoner kronor) och andelen arbetslösa⁸ i procent, 2002–2009

Som tidigare har nämnts beror antalet studiebidragstagare inom studiehjälpen främst på hur många ungdomar som finns i de årskullar som går i gymnasieskolan. Antalet mottagare av studiebidrag varierar därmed i princip inte med arbetslösheten. Extra tillägg är ett studiestöd som betalas ut till inkomstsvaga familjer.⁹ Ju lägre inkomster familjen har, desto högre belopp kan beviljas. Med ökad arbetslöshet och sämre löneutveckling minskar familjernas inkomster. En hypotes är därmed att både antalet mottagare av extra tillägg och de utbetalda beloppen ökar när arbetslösheten ökar.

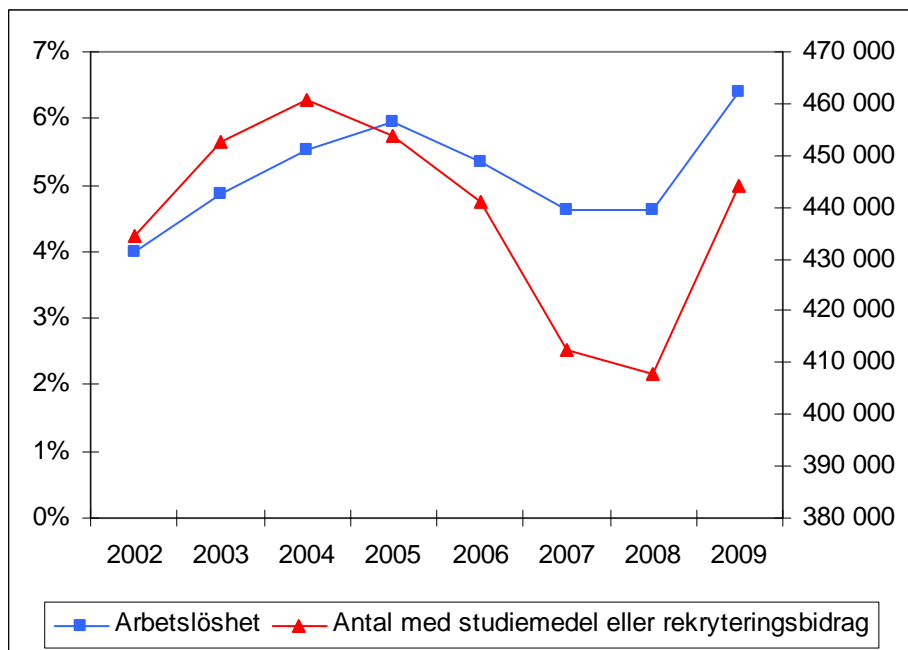
Även om det utbetalda beloppet har ökat under 2008 och 2009, tycks sambandet mellan arbetslöshet och utbetalt extra tillägg vara relativt svagt. Detta kan delvis förklaras av att det endast är de mest inkomstsvaga familjerna¹⁰ som får extra tillägg. Det ges bara till 3 procent av studiehjälpstagarna. Att en förälder, eller båda, blir arbetslösa, leder därmed bara i ett mindre antal fall till att familjen får rätt till extra tillägg.

⁸ Arbetslösheten visas genomgående i denna rapport enligt den äldre definitionen, vilket innebär arbetslöshet i åldrarna 16–64 år som inte inkluderar studerande. Uppgifterna är hämtade från SCB:s arbetskraftsundersökning (AKU) <http://www.scb.se> (2010-02-04).

⁹ Se avsnitt 4.3.

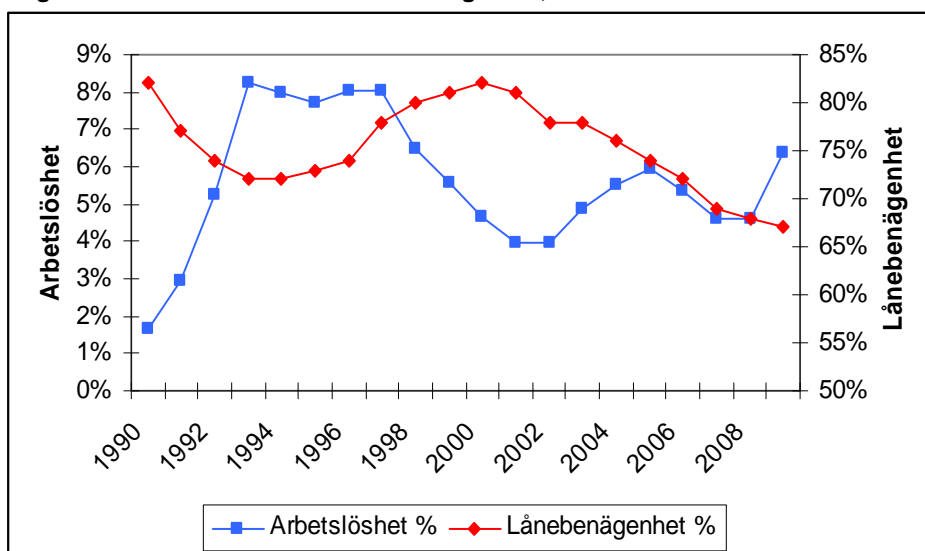
¹⁰ Familjens arbetsinkomst eller annan skattepliktig ersättning får vara högst 125 000 kronor.

Diagram 3.9 Antal studiemedels- och rekryteringsbidragstagare och andelen arbetslösa, 2002–2009

Genomgående verkar det finnas ett positivt samband mellan andelen arbetslösa och antalet studiemedelstagare. Vid stigande arbetslöshet kan det alltså förväntas att fler studerar och väljer att ansöka om studiemedel.

Diagram 3.10 Arbetslöshet och lånebenägenhet, 1990–2009

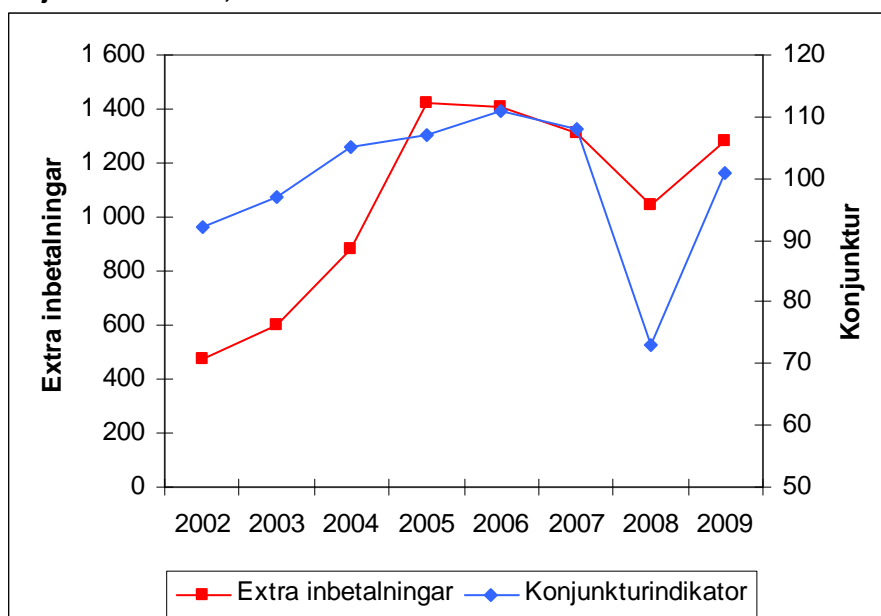

Över en längre tidsperiod kan det konstateras att sambandet mellan arbetslöshet och lånebenägenhet tycks vara relativt svagt. Lånebenägenheten har snarast varit låg när arbetslösheten har varit hög och tvärtom. Detta kan dock även röra sig om fördröjningseffekter som innebär att lånebenägenheten ökar först när arbetslösheten har varit relativt hög under en tid och tvärtom. Om så är fallet kan lånebenägenheten förväntas öka igen inom något eller några år.

Förutom ett samband mellan konjunkturen och antalet stöd- och låntagare kan det tänkas att det finns sådana samband för återbetalningen av studielån. En hypotes är att de extra inbetalningarna av studielån ökar när låntagarna får det bättre, det vill säga i situationer med hög tillväxt, och tvärtom. Sambandet mellan tillväxt och extra inbetalningar av studielån är dock relativt svagt. Under 2009, när tillväxten var negativ, ökade till exempel de extra inbetalningarna av studielån.

Det tycks dock finnas ett samband mellan den mer subjektiva uppfattningen om det ekonomiska läget och de extra inbetalningarna. I denna analys har CSN använt Konjunkturinstitutets så kallade konjunkturindikator. Indikatorn bygger på månadsvisa enkäter bland hushåll och företag och fångar därmed stämningensläget bland dessa aktörer i den svenska ekonomin. Värden över 100 speglar en starkare ekonomi än normalt och värden under 100 en svagare ekonomi än normalt.¹¹

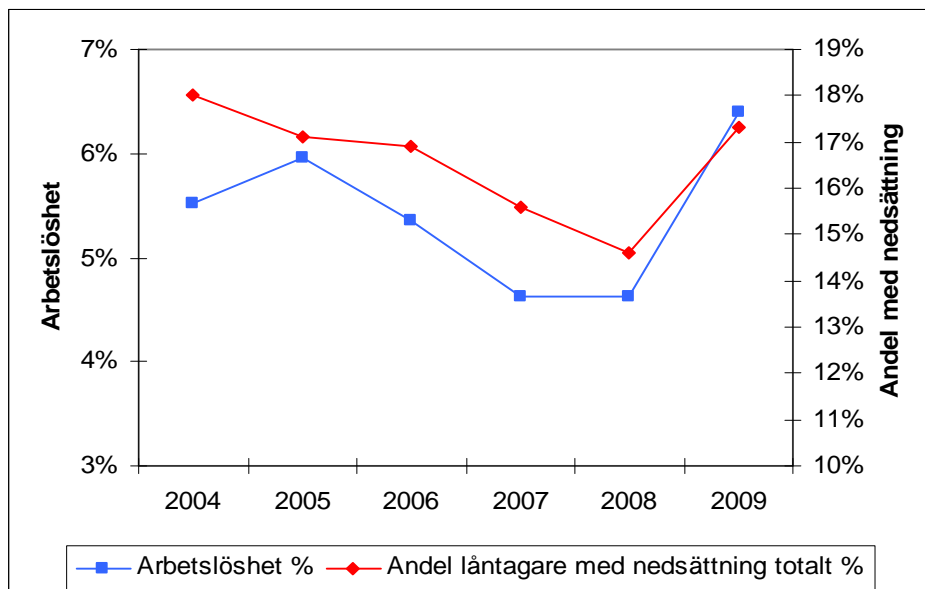
Diagram 3.11 Extra inbetalningar av studielån, miljoner kronor, och konjunkturindikator, 2002–2009

De extra inbetalningarna har varit stora när det finns en positiv syn på ekonomin och minskar när det finns en negativ syn på ekonomin. Detta indikerar att de extra inbetalningarna av studielån kan bero på förväntningar och uppfattningar om ekonomin. Andra faktorer, såsom antalet låntagare, storleken på fordran, ränteläget och utformningen av lånen har dock sannolikt också betydelse för storleken på de extra inbetalningarna.

¹¹ I denna jämförelse har värdet för december månad respektive år använts. Hämtat från <http://www.konj.se> (2010-02-12).

Diagram 3.12 Andel av återbetalningspliktiga låntagare med nedsatt årsbelopp och arbetslöshet, andel i procent, 2002–2009

Bortsett från förändringarna åren 2004 och 2005 går det att se ett samband mellan arbetslöshet och antalet låntagare som söker och beviljas nedsättning av sina årsbelopp. Detta kan leda till att andelen inbetalda lån i tider av arbetslöshet kan minska i förhållande till vad som ursprungligen har debiterats.

4 Studiestöd för unga

4.1 Studiebidrag

Under 2009 fortsatte ökningen av antalet studerande med studiehjälp, men ökningstakten avtog. Antalet studerande ökade med 3 000, vilket motsvarar en ökning med 1 procent.

Antalet studerande med indragen studiehjälp på grund av otillåten frånvaro (skolk) ökade under 2009 och 13 300 studerande fick sin studiehjälp indragen.

Regler och syfte

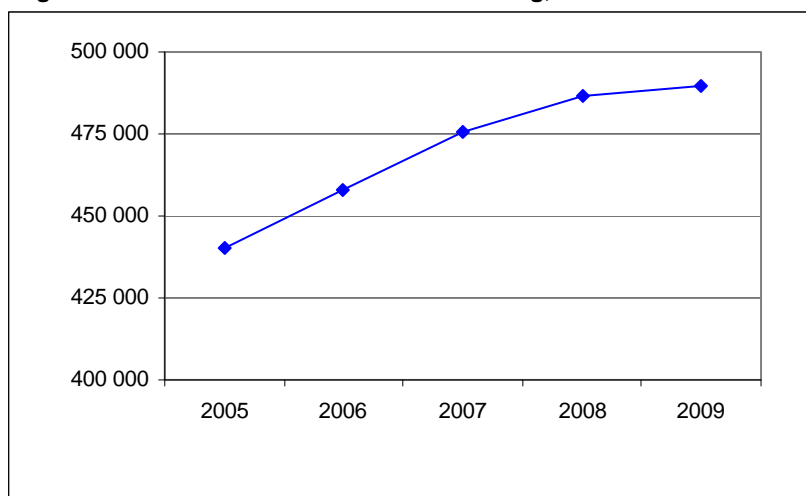
Studiebidragets syfte är att minska betydelsen av ekonomiska hinder för gymnasiestudier. Dessutom ingår bidraget i den ekonomiska familjepolitiken – reglerna har ända sedan studiebidragets tillkomst år 1957 varit nära knutna till det allmänna barnbidraget. Under 2009 var studiebidraget 1 050 kronor i månaden.

Studiebidraget lämnas i allmänhet från och med kvartalet efter det att en studerande fyller 16 år och längst till och med vårterminen det år han eller hon fyller 20 år. Studiebidrag lämnas endast för heltidsstudier och betalas ut till den studerandes föräldrar så länge den studerande är omyndig. Därefter betalas studiebidraget ut till den studerande. Under ett normalt läsår på nio månader lämnas studiebidrag i tio månader.

Utveckling

Antalet gymnasiestuderande med studiebidrag har ökat under en följd av år. År 2002 var det 397 800 studerande som hade studiebidrag. Antalet studiebidragstagare hade 2009 ökat till 489 500 personer. Det är en ökning med 23 procent.

Diagram 4.1 Antal studerande med studiebidrag, 2005–2009

Ökningstakten avtog mellan 2008 och 2009. Antalet studerande ökade med 3 000 eller 1 procent. Antalet studerande följer årskullarnas storlek. Antalet studerande med studiebidrag väntas minska de kommande åren som en följd av att årskullarna blir mindre. Av dem som fick studiebidrag under 2009 studerade 929 personer i utlandet.

Det är fler pojkar än flickor som får studiebidrag. Pojkarna utgör 51 procent av samtliga mottagare av studiebidrag. Detta beror framförallt på att det är ett manligt befolkningsöverskott i årskullarna mellan 16 och 19 år, vilket avspeglas i antalet studerande i gymnasieskolan.¹²

Antalet studerande med studiebidrag ökade med 1 procent 2009 vilket även gäller för utbetalningarna av studiebidrag. Utbetalningarna uppgick till 3,9 miljarder kronor. Även utbetalningarna väntas minska de närmaste åren till följd av att ungdomskullarna som studerar i gymnasieskolan minskar.

De flesta som får studiehjälp går i antingen kommunala eller fristående gymnasieskolor. En del studerar på folkhögskola eller komvux.

Tabell 4.1 Antal och andel studerande med studiehjälp för studier i Sverige, fördelat på skolform, andel i procent. 2009

Skolform	Antal med studiebidrag ¹³	Andel av studiebidragstagarna
Folkhögskola	6 280	1,2
Fristående gymnasieskola	104 924	20,7
Kommunal gymnasieskola	389 742	77,0
Komvux	5 016	1,0
Övriga skolor ¹⁴	414	0,1

Antalet studerande med studiehjälp i fristående gymnasieskolor ökar stadigt. Mellan 2008 och 2009 ökade antalet mottagare av studiehjälp i fristående skolor från 93 500 till 104 900 personer. Det är en ökning med 12 procent. Samtidigt minskade antalet studerande i kommunala skolor något. För studiehjälpen får detta framförallt betydelse när det gäller utbetalningarna av inackorderingstillägg.

Det är fler pojkar än flickor som får studiebidrag, vilket gäller på både fristående och kommunala gymnasieskolor. Fler flickor än pojkar får dock studiehjälp för studier på folkhögskolor och komvux. De som får studiehjälp för studier på folkhögskolor eller komvux påbörjar ofta dessa studier direkt efter gymnasieskolan. Att det råder en kvinnlig dominans på folkhögskolor och komvux speglar att fler kvinnor än män fortsätter att studera efter gymnasiestudiernas slut.

Otillåten frånvaro och avbrott

Studiehjälpen dras in om den studerande har otillåten frånvaro – skolk. Skolan ska rapportera otillåten frånvaro till CSN som sedan kan besluta att dra in studiehjälpen under frånvaron. Praxis innebär att studiehjälpen dras in om den otillåtna frånvaron överstiger ungefär 20 procent eller mer av undervisningstiden under en månad.

¹² Det föds fler pojkar än flickor och det finns fler män än kvinnor i samtliga årskullar upp till 65 år.

¹³ En studerande kan finnas registrerad på flera skolformer under ett år vilket innebär att det totala antalet i tabell 4.1 överstiger antalet i diagram 4.1.

¹⁴ Omfattar personer på kompletterande utbildningar, grundskola och de personer där angiven skolform saknas.

Antalet studerande med indragen studiehjälp på grund av otillåten frånvaro ökade under en följd av år fram till 2008. Under 2008 minskade antalet för att därefter öka igen. Under 2009 fick 13 300 studerande sin studiehjälp indragen. Detta innebar en ökning med hela 40 procent jämfört med 2008.

Tabell 4.2 Antal och andel (procent) studerande som fått sin studiehjälp indragen på grund av otillåten frånvaro, fördelat på skolform. 2005–2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Indragen studiehjälp	7 720	8 946	11 592	9 532	13 330
Andel av samtliga	1,8	2,0	2,4	2,0	2,7

CSN bedömer att huvudförklaringen till att fler studerande får sin studiehjälp indragen, med undantag för 2008, är en ökad medvetenhet på skolorna om att otillåten frånvaro ska rapporteras och att skolorna successivt har utformat interna rutiner för utredning och rapportering.

Pojkar får oftare studiehjälpen indragen än flickor. Av dem som fått studiehjälpen indragen var 63 procent pojkar och 37 procent flickor.

Vissa av dem som får sitt studiebidrag indraget på grund av otillåten frånvaro har även inackorderingstillägg och extra tillägg. Även dessa ersättningar dras då in. Under 2009 var det 120 studerande som fick sitt inackorderingstillägg indraget och 550 personer fick indraget extra tillägg.

Det var under 2009 lite vanligare att studerande vid fristående gymnasieskolor får studiehjälpen indragen på grund av otillåten frånvaro än vad det är vid kommunala gymnasieskolor. Under 2009 fick 3 600 studerande på fristående skolor och 10 500 studerande vid kommunala skolor studiehjälpen indragen. Det innebär att studiehjälpen drogs in för 3,4 procent av dem som studerar vid fristående skolor och för 2,7 procent av dem som studerar vid kommunala skolor.¹⁵ Däremot är det en mindre andel av de fristående gymnasieskolorna som rapporterar att någon elev skolkar. Av de fristående skolorna var det 61 procent som under läsåret 2008/09 rapporterade att minst en studerande hade otillåten frånvaro, jämfört med 85 procent av de kommunala skolorna. Detta kan bero på att många fristående gymnasieskolor har relativt få elever. Andelen fristående gymnasieskolor som rapporterar otillåten frånvaro har dock ökat.

Det är ganska många studerande som har långa perioder av otillåten frånvaro. Hela 75 procent av de studerande som skolkar får sin studiehjälp indragen i mer än en månad.

Otillåten frånvaro innebär en ökad risk för att den studerande kommer att avbryta sina studier. Många av dem med långa perioder av otillåten frånvaro återkommer aldrig i studier och en del av dem återkommer, men avbryter senare sina studier. Läsåret 2008/09 var det ungefär hälften av de som skolkade som inte återkom i studier under läsåret. En del av dessa påbörjade dock sina studier läsåret 2009/10, men 26 procent av

¹⁵ Sammanlagt fick 2,7 procent av de studerande studiehjälpen indragen på grund av skol (nettoräknad siffra). Detta framgår av tabell 4.2. Eftersom vissa studerande under året har läst både vid fristående och kommunala skolor överstiger dessa andelar var för sig det nettoräknade antalet. I praktiken har alltså samma studerande studerat vid både fristående och kommunala skolor och haft otillåten frånvaro vid båda skolformerna. Utöver detta rapporteras väldigt få studerande ha omfattningsändringar exempelvis på grund av otillåten frånvaro vid folkhögskolor och komvux, vilket drar ned den totala genomsnittssiffran.

dem som fick sin studiehjälp indragen återkom varken under läsåret 2008/09 eller under det efterföljande läsåret. Det är en liten förbättring jämfört med läsåret 2007/08 då över 30 procent av dem som skolkade helt avbröt studierna.

Otillåten frånvaro innebär inte enbart en stor risk för att de studerande avbryter studierna. Den indragna studiehjälpen leder dessutom ofta till återkrav av utbetalda belopp. Många studerande med studiehjälp betalar dessutom inte sina återkrav, vilket innebär att kraven överlämnas till Kronofogdemyndigheten och att mottagaren av återkravet påförs en betalningsanmärkning. Staten riskerar att dessa återkrav inte betalas, vilket på sikt leder till ökade kostnader (se kapitel 6).

4.2 Inackorderingstillägg

Ökningen av antalet studerande med inackorderingstillägg har varit större än ökningen av antalet studerande med studiebidrag. Under 2009 hade 11 700 studerande inackorderingstillägg.

Regler och syfte

Inackorderingstillägget syftar till att undanröja geografiska hinder för gymnasieutbildning. Inackorderingstillägg är en efterföljare till de landsbygdsstipendier som infördes på 1940-talet. Då var det fyra gånger så vanligt bland tätortsungdom att fortsätta studera efter den obligatoriska skolan jämfört med barn från landsbygden. I slutet av 1960-talet fick 50 000 studerande inackorderingstillägg. Antalet minskade till 30 000 vid mitten av 1970-talet. Minskningen av antalet studerande berodde främst på den kraftiga utbyggnaden av gymnasieskolan, som medförde att en högre andel av de studerande kunde bo kvar i föräldrahemmet under skoltiden.

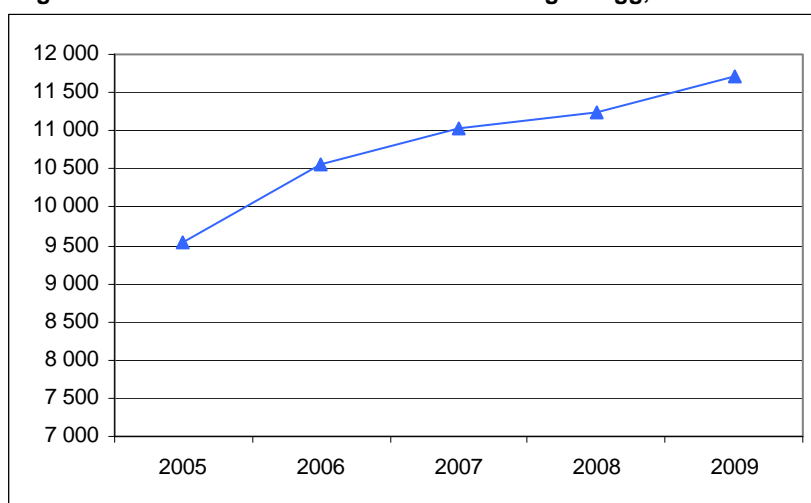
I samband med kommunaliseringen av gymnasieskolan 1992 delades ansvaret för inackorderingstillägget upp mellan staten och kommunerna. CSN administrerade tidigare allt inackorderingstillägg. I dag ligger ansvaret främst på kommunerna. Kommunerna är skyldiga att bekosta dagliga resor till skolan för studerande som bor minst sex kilometer från skolan. Kommunerna bekostar även inackordering för inackorderade studerande inom det offentliga skolväsendet. CSN administrerar inackorderingstillägg för studerande vid fristående skolor och folkhögskolor.

En studerande anses behöva inackordering om den utbildning som han eller hon ska gå inte finns på hemorten och om skolorten ligger på ett sådant avstånd att det inte är möjligt att resa varje dag. Det belopp som lämnas varierar med avståndet mellan hemmet och skolan. Det finns nio olika avstånds- och beloppsklasser. Om avståndet från hemmet till skolan är 0–44 kilometer får en inackorderad elev 1 190 kronor per månad i inackorderingstillägg, vilket är det lägsta beloppet. Det högsta beloppet på 2 350 kronor per månad betalas ut där avståndet till skolan är mer än 1 300 kilometer. Till skillnad från studiebidrag betalas inackorderingstillägget ut under nio månader per år, det vill säga under den faktiska studietiden. Beloppen höjdes vid flera tillfällen fram till mitten av 1990-talet, men de har inte ändrats efter 1995.

Utveckling

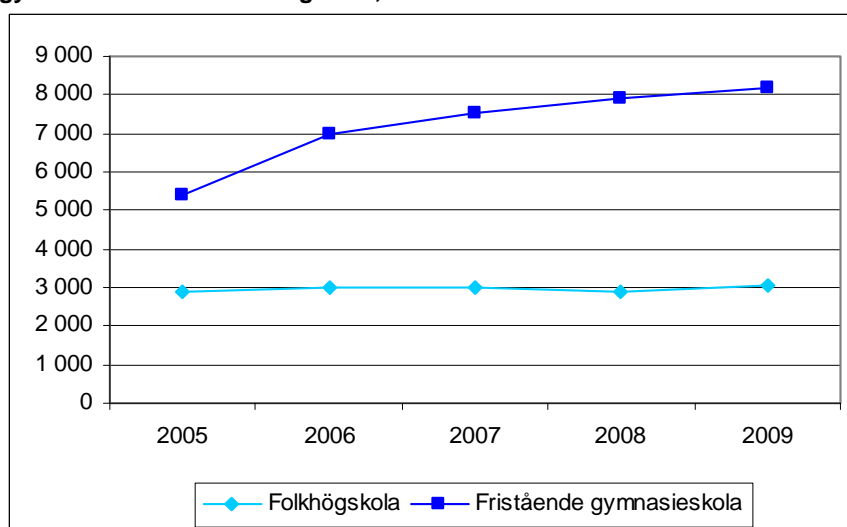
Antalet studerande med inackorderingstillägg har ökat under flera år, i likhet med det totala antalet mottagare av studiehjälp.

Diagram 4.2 Antal studerande med inackorderingstillägg, 2005–2009

Ökningen av antalet studerande med inackorderingstillägg har dock varit större än ökningen av antalet studerande med studiebidrag. Sedan 2005 har antalet studerande med inackorderingstillägg ökat med 25 procent. Under 2009 fick 11 712 personer inackorderingstillägg. Antalet studerande med studiebidrag ökade med 11 procent under samma period. Mellan 2008 och 2009 ökade antalet studerande med inackorderingstillägg med 4 procent.

Diagram 4.3 Antal studerande med inackorderingstillägg, fördelat på studerande vid fristående gymnasieskola och folkhögskola, 2005–2009

Att antalet studerande med inackorderingstillägg har ökat mer än antalet studiebidragstagare beror på att andelen studerande vid fristående gymnasieskolor har ökat. De två skolformer där många studerande har statligt inackorderingstillägg är fristående gymnasieskolor och folkhögskolor. Antalet mottagare av inackorderingstillägg har bara ökat när det gäller de fristående gymnasieskolorna. Detta har inneburit att fler studerande får den statliga formen av inackorderingstillägg som administreras av CSN. Andelen studiehjälpstagare som får inackorderingstillägg har ökat från 2,2 procent 2002 till 2,4 procent 2009.

Det är fler flickor än pojkar som får inackorderingstillägg. År 2009 betalades 61 procent av inackorderingstilläggen ut till flickor. En trolig anledning till detta är att kvinnor generellt flyttar hemifrån tidigare än män.¹⁶

Under 2009 betalade CSN ut 106 miljoner kronor i inackorderingstillägg. Sedan 2005 har det utbetalda beloppet ökat med 23 miljoner kronor eller 28 procent. I genomsnitt betalades det ut 9 068 kronor till varje studerande som fick inackorderingstillägg. Genomsnittsbeloppet har ökat med 365 kronor sedan 2005, men det minskade med 12 kronor mellan 2008 och 2009. Att genomsnittsbeloppet nu minskar något kan bero på att fristående gymnasieskolor i allt större utsträckning etablerar sig på fler orter i landet och att de studerande därför får närmare till skolorna.

Till studerande i den kommunala gymnasieskolan ska hemkommunen lämna ekonomiskt stöd i de fall där eleverna behöver inackordering på studieorten. Det saknas dock samlad statistik över kommunernas ekonomiska inackorderingsstöd.¹⁷ Det är därför inte möjligt att dra några slutsatser om vad nyetableringen av friskolor betyder för statens respektive kommunernas kostnader för inackordering.

År 2009 biföll CSN 18 279 ansökningar om inackorderingstillägg och avslag 4 358 ansökningar. Det innebär att 20 procent av ansökningarna beslutades med avslag. De vanligaste orsakerna till att en ansökan avslås är att ansökan avser studier vid en kommunal skola eller att CSN bedömer att det finns en motsvarande utbildning på hemorten.

4.3 Extra tillägg

Antalet studerande och familjer som får extra tillägg har ökat de senaste två åren. Under 2009 fick 14 300 studerande extra tillägg, vilket är en ökning med 7 procent.

Regler och syfte

Det extra tillägget ska öka möjligheterna för ungdomar i inkomstsvaga hushåll att studera och ska därmed undanröja sociala hinder för utbildning. Ett selektivt behovsprövat studiestöd till ungdomar i gymnasieskolan har funnits ända sedan 1940-talet. Det extra tillägget infördes 1984 och ersatte då andra selektiva stödformer.

Det extra tillägget varierar mellan 285 och 855 kronor i månaden beroende på familjens ekonomi. Föräldrarnas och den studerandes inkomst samt del av en eventuell förmögenhet ligger till grund för beräkningen. Extra tillägg beviljas endast om familjens inkomst är mindre än 125 000 kronor under året.

Beloppen och inkomstgränserna höjdes vid olika tillfällen fram till i början av 1990-talet, men de har inte ändrats efter 1994. Sedan 2003 betalas tillägget ut under tio månader per år.

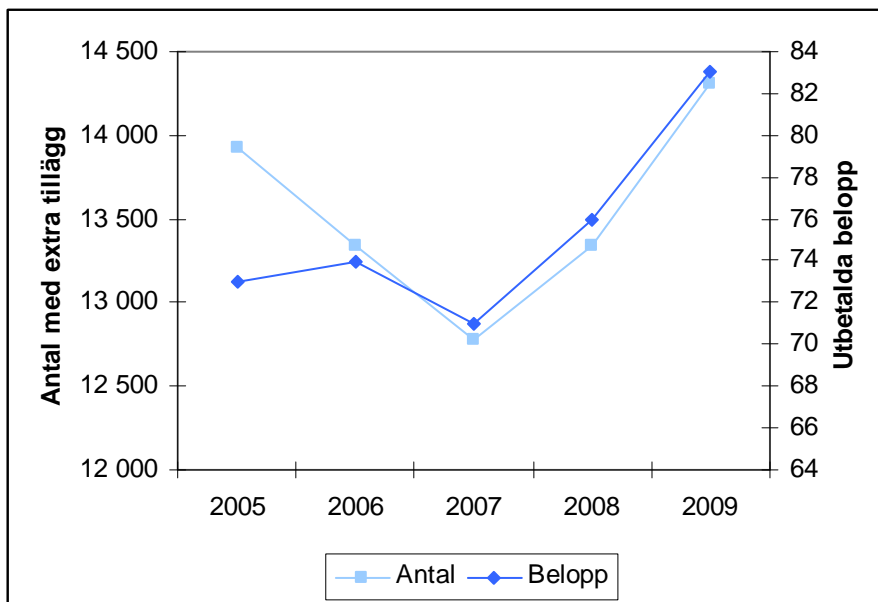
¹⁶ Hämtat från <http://www.scb.se> (2010-02-24)

¹⁷ Skolverket tillhandahåller statistik över kostnaderna för skolskjutsar, reseersättning och inackordering, dock inte separat för de olika kostnaderna.

Utveckling

Antalet studerande och familjer som får extra tillägg har, trots oförändrade inkomstgränser, ökat de senaste två åren. Detta gäller även de utbetalda beloppen.

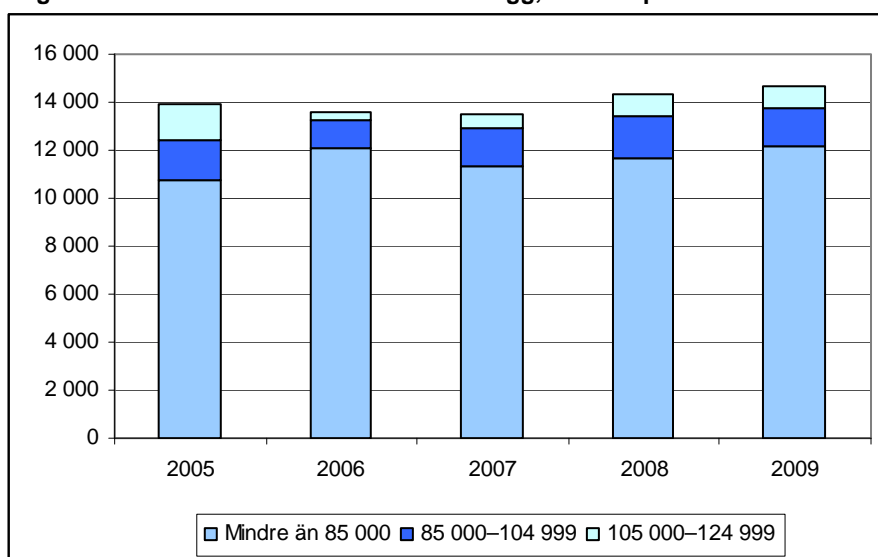
Diagram 4.4 Antal studerande med extra tillägg och utbetalda extra tillägg, miljoner kronor, 2005–2009

Under 2009 fick 14 312 studerande extra tillägg vilket är en ökning med 7 procent. Detta innebär att 2,9 procent av de studerande får extra tillägg. Det utbetalda beloppet uppgick till 83 miljoner kronor och ökade med 8 procent. Att det utbetalda beloppet ökade mer än antalet mottagare innebär att det genomsnittligt utbetalda beloppet ökade. I genomsnitt beviljades extra tillägg med 5 781 kronor per studerande. Att det genomsnittliga beloppet har ökat de senaste åren beror på att fler familjer återfinns i den lägsta inkomstklassen.

Extra tillägg lämnas oftare till manliga studerande och deras familjer än till kvinnliga. Ungefär 55 procent av dem som har fått extra tillägg är pojkar, jämfört med 51 procent av samtliga som får studiebidrag.

Diagram 4.5 Antal studerande med extra tillägg, fördelat på ekonomiskt underlag, 2005–2009

En mycket stor majoritet av dem som beviljas extra tillägg redovisar ett ekonomiskt underlag som innebär att extra tillägg ges med det högsta beloppet på 855 kronor i månaden.

CSN:s bedömning är att det ökade antalet extra tillägg till stor del beror på att invandringen har varit relativt stor de senaste åren. Många invandrare, framförallt från utomeuropeiska länder, har haft svårt att komma in på arbetsmarknaden och kan därmed ha låga eller mycket låga inkomster. Nyanlända invandrare får ännu svårare att etablera sig på arbetsmarknaden vid ett sämre konjunkturläge.¹⁸ En särskild grupp invandrare som ofta kan komma i fråga för extra tillägg är ensamkommande flyktingbarn. Antalet ensamkommande barn har ökat från ungefär 400 år 2005 till 2 200 år 2009.¹⁹ Att de utbetalda extra tilläggen har ökat de senaste två åren kan därför troligen förklaras av en kombination av en relativt stor invandring och ett försämrat arbetsmarknadsläge. På en övergripande nivå är dock sambandet mellan nivån på arbetslösheten och utbetalda extra tillägg relativt svagt.²⁰

Under 2009 beviljade CSN 23 700 ansökningar om extra tillägg och avslog 10 000 ansökningar. Detta innebär att 30 procent av ansökningarna avslogs. De vanligaste avslagsorsakerna var att de sökande inte lämnade in kompletterande uppgifter om sin ekonomiska situation eller att familjeinkomsten var för hög.

4.4 Rg-bidrag

Under 2009 studerade 501 personer med Rg-bidrag. Utbetalningarna av Rg-bidrag har ökat från 36 till 45 miljoner kronor under perioden 2005–2009.

¹⁸ Prop. 2009/10:1 och Regeringens skrivelse 2008/09:24.

¹⁹ Migrationsverket (2010).

²⁰ Se avsnitt 3.3.

Regler och syfte

Rg-bidrag kan lämnas till studerande vid riksgymnasierna för döva och hörselskadade i Örebro och vid riksgymnasierna för svårt rörelsehindrade ungdomar i Angered, Kristianstad, Skärholmen och Umeå.

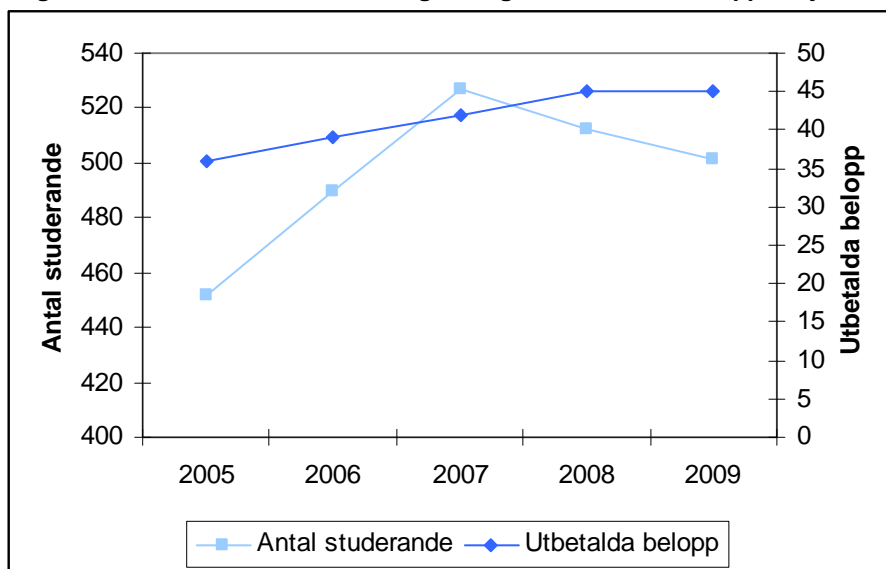
En studerande som måste bo tillfälligt på skolorten på grund av att den ligger för långt från hemorten för att han eller hon ska kunna pendla kan få ersättning för bland annat mat, boende och hemresor. Målet för bidraget är att minska ekonomiska och geografiska hinder för gymnasiestudier.

Om en studerande som är 19 år eller äldre har aktivitetsersättning kan han eller hon få bidrag för kostnader som inte täcks av aktivitetsersättningen. För ett normalt läsår betalas Rg-bidraget ut under nio månader. Bidraget kan, till skillnad från studiehjälpen, även ges efter 20 års ålder för att en utbildning ska kunna avslutas. Den som har rätt till Rg-bidrag och som på grund av sin ålder inte längre har rätt till studiehjälp kan istället få ett tilläggsbidrag för sina levnadsomkostnader under studierna. Tilläggsbidraget betalas ut med 1 050 kronor i månaden, det vill säga med samma månadsbelopp som studiebidraget i studiehjälpen.

Utveckling

Under 2009 studerade 501 personer med Rg-bidrag. Antalet män och kvinnor var lika stort. Antalet studerande har sedan 2005 varierat mellan 450 och 525 personer.

Diagram 4.6 Antal studerande med Rg-bidrag och utbetalda belopp, miljoner kronor, 2005–2009

Utbetalningarna av Rg-bidrag har ökat från 36 till 45 miljoner kronor under perioden 2005–2009. Eftersom antalet studerande har varit relativt konstant innebär det att det genomsnittliga beloppet per studerande har ökat. Genomsnittsbeloppet var 79 285 kronor 2005 och 89 606 kronor 2009. Utgiftsökningen beror delvis på att aktivitetsersättning lämnas från och med 19 års ålder, medan det tidigare sjukbidraget lämnades från och med 16 års ålder. Rg-bidrag lämnas endast för sådana kostnader som den studerande inte kan bekosta själv med den tidigare sjukersättningen eller den nuvarande aktivitetsersättningen. När färre får dessa ersättningar ökar nyttjandet av Rg-bidrag.

Under året lämnades det in 630 ansökningar om Rg-bidrag. Av dessa biföll CSN 512 och avslog 118. Några vanliga orsaker till att en ansökan avslås är att den sökande har aktivitetsersättning som täcker de kostnader som bidragsansökan avser eller att studier vid den skola den sökande ska gå på inte ger rätt till Rg-bidrag.

5 Studiestöd för vuxna

5.1 Olika studiestöd för vuxna studerande

Vuxna studerande kan få studiemedel som består av en bidragsdel och en frivillig lånedel. Tidigare har det funnits flera studiestöd att välja mellan för vuxna studerande. Vissa högskolestuderande på naturvetenskapliga och tekniska utbildningar kunde under 1990-talet få så kallat NT-SVUX. Studerande på grundskole- och gymnasienivå kunde till och med 2001 få särskilt vuxenstudiestöd eller särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa.²¹ Fram till och med 2002 lämnades särskilt utbildningsbidrag till vissa studerande på dessa nivåer. Mellan åren 2003 och 2006 fanns det så kallade rekryteringsbidraget för studier på grundskole- och gymnasienivå. Det särskilda utbildningsbidraget och rekryteringsbidraget bestod enbart av bidrag. Vissa studerande hade rekryteringsbidrag även under 2007 enligt övergångsregler.

I avsnitt 5.2 och 5.3 redovisas antalet studiestödstagare respektive bidragstagare för perioden 2004–2009. Denna redovisning omfattar både mottagare av rekryteringsbidrag och studiemedel. Från och med avsnitt 5.4 omfattar redovisningen enbart studerande med studiemedel.

5.2 Antal studiestödstagare och utbetalda belopp

Under 2009 ökade antalet studerande med studiemedel kraftigt efter flera års nedgång. Antalet studiemedelstagare ökade med 9 procent mellan 2008 och 2009 och nådde sin högsta nivå sedan 2005. Under 2009 hade 444 000 personer studiemedel.

Samtliga utbildningsnivåer

Under 2009 ökade antalet vuxna studerande med studiemedel kraftigt efter flera års nedgång. Antalet studiemedelstagare ökade under året med 9 procent och nådde sin högsta nivå sedan 2005. Ökningen är den största sedan studiestödsreformen 2001. Under det så kallade Kunskapslyftet i slutet av 1990-talet ökade dock det totala antalet studiestödstagare mer under ett par års tid.

Tabell 5.1 Antal studerande med studiemedel eller rekryteringsbidrag fördelat på kön, 2004–2009

	Kvinnor	Män	Totalt
2004	275 152	179 432	454 584
2005	272 978	177 143	450 121
2006	265 697	169 451	435 148
2007	253 927	160 576	414 503
2008	250 338	157 536	407 874
2009	266 833	177 148	443 942

²¹ Dessa vuxenstudiestöd kunde enligt övergångsbestämmelser beviljas fram till och med den 30 juni 2003.

Antalet manliga studiemedelstagare ökade mer än antalet kvinnliga. Under 2008 utgjorde männen 38,6 procent av alla studiemedelstagare. Andelen män ökade till 39,9 procent 2009.

Av studiemedelstagarna hade under 2009 knappt 300 000 studerande även studielån, vilket innebär att lånebenägenheten var 67,5 procent.²²

Tabell 5.2 Antal studerande med studiemedel eller rekryteringsbidrag, fördelat på utbildningsnivå och utlandsstudier, 2004–2009²³

	Grundskolenivå	Gymnasienivå	Eftergymnasial nivå	Utlandsstudier
2004	24 813	118 156	321 058	27 962
2005	25 230	115 206	319 096	28 525
2006	25 791	107 428	310 082	27 996
2007	24 235	95 475	301 427	27 564
2008	22 950	90 694	299 156	27 386
2009	24 145	105 151	320 922	28 939

Antalet studiemedelstagare har under 2009 ökat på samtliga utbildningsnivåer. Antalsmässigt har flest studiemedelstagare tillkommit på den eftergymnasiala nivån. Procentuellt har dock antalet studerande ökat mest på gymnasienivån. Antalet studiemedelstagare som studerar på gymnasienivå ökade med hela 16 procent mellan 2008 och 2009.

Trots de stora ökningarna av antalet studiemedelstagare på grundskole- och gymnasienivåerna är antalet stödtagare långt ifrån nivåerna under Kunskapslyftet. Under 1999 hade exempelvis närmare 300 000 vuxenstuderande studiestöd för studier på grundskole- eller gymnasienivå.

Långt ifrån alla studerande har studiemedel. Under läsåret 2008/09 hade 46 procent av de studerande på komvux studiemedel.²⁴

Antalet studiemedelstagare i Sverige på den eftergymnasiala nivån har relativt väl följt utvecklingen av antalet studerande inom högskolan. Det innebär att antalet studiemedelstagare nästan fördubblades under 1990-talet och nådde sin hittills högsta nivå 2004. Av dem som studerar inom högskolan har 68 procent studiemedel.

Inom utlandsområdet bröts en nedåtgående trend under 2009 då antalet utlandsstuderande ökade med 1 500 personer till 28 900. Antalet utlandsstuderande är dock fortfarande mindre än under åren runt sekelskiftet då över 32 000 personer årligen studerade utomlands med studiemedel.

Antalet deltidstuderande har ökat successivt under perioden 2002–2009. Andelen deltidstuderande var 11 procent av samtliga studiemedelstagare under 2009. År 2002 var det 8 procent av studiemedelstagarna som studerade på deltid.

²² Se mer om lånebenägenheten i avsnitt 5.4.

²³ Siffrorna är bruttoräknade per studienivå, vilket innebär att en person kan förekomma på flera studienivåer. Utlandsstuderande på gymnasienivå återfinns bland gymnasiestuderande. Utlandsstuderande omfattar endast studerande på eftergymnasial nivå.

²⁴ Utöver detta hade 5 000 yngre studerande studie hjälp för studier vid komvux, läs mer i kapitel 4.

Tabell 5.3 Utbetalda studiemedelsbelopp, fördelat på bidrag och lån, miljoner kronor, 2008 och 2009

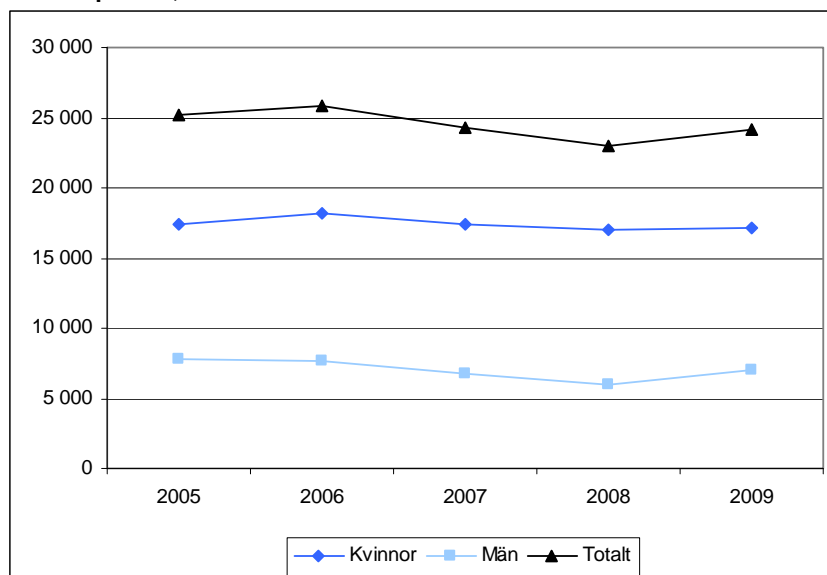
	2008	2009
Studiebidrag	7 933	8 976
Tilläggsbidrag	356	387
Bidrag totalt	8 289	9 364
Grundlån	9 659	10 834
Merkostnadslån	499	553
Tilläggs lån	237	261
Lån totalt	10 396	11 648
Studiemedel totalt	18 685	21 012

Under 2009 betalades det ut totalt 21 miljarder kronor i studiemedel. Det är en ökning med 2,3 miljarder eller 12 procent jämfört med 2008. Ökningen av utbetalda studiemedel är därmed större än ökningen av antalet studiemedelstagare, trots att lånebenägenheten minskade något mellan 2008 och 2009.²⁵ Varje studiemedelstagare fick därmed ett genomsnittligt högre belopp utbetalt. Detta beror framför allt på att studiemedlen höjdes som en följd av en relativt stor uppräknings av prisbasbeloppet. Antalet studerande med det högre bidraget ökade dessutom något mer än antalet studerande med det generella bidraget.

Vuxenutbildning på grundläggande nivå

Antalet studerande på grundskolenivå som har studiemedel ökade med 5 procent mellan 2008 och 2009 till 24 100 studerande.

Diagram 5.1 Antal studerande på grundskolenivå med studiemedel eller rekryteringsbidrag, fördelat på kön, 2005–2009

Männen stod för i princip hela ökningen av antalet studiemedelstagare. Antalet män ökade med 17 procent och antalet kvinnor med endast 1 procent. Fortfarande är dock över 70 procent av de studerande kvinnor. En bidragande orsak till att fler män än

²⁵ Se avsnitt 5.4.

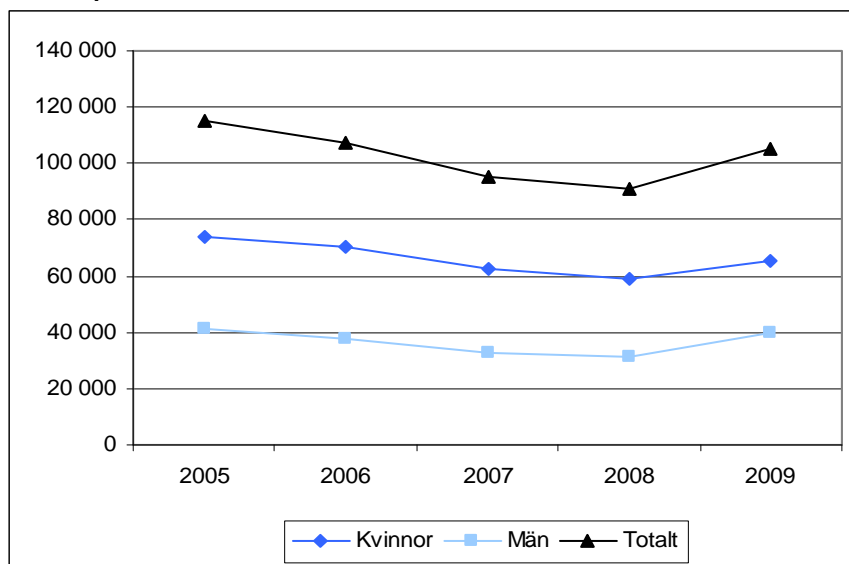
kvinnor har börjat studera kan vara att fler män med låg utbildning än kvinnor med låg utbildning sedan 2006 har invandrat till Sverige.²⁶

De flesta vuxenstudier på grundskolenivån återfinns inom den kommunala vuxenutbildningen. Av samtliga studerar 88 procent på komvux och 12 procent på folkhögskola. Antalet studiemedelstagare vid komvux som ökade mellan 2008 och 2009. Antalet studerande på folkhögskolor var i stort sett oförändrat.

Vuxenutbildning på gymnasienivå

Antalet studerande med studiemedel på gymnasienivå ökade med 16 procent mellan 2008 och 2009 till 105 200 studerande. Denna ökning av antalet studiestödstagare är den största sedan slutet av 1990-talet och avbröt en minskning som har pågått i flera år i följd.

Diagram 5.2 Antal studerande på gymnasienivå med studiemedel eller rekryteringsbidrag, fördelat på kön, 2005–2009

Antalet män ökade under 2009 mer än antalet kvinnor. Av de studerande på gymnasienivå var 38 procent män.

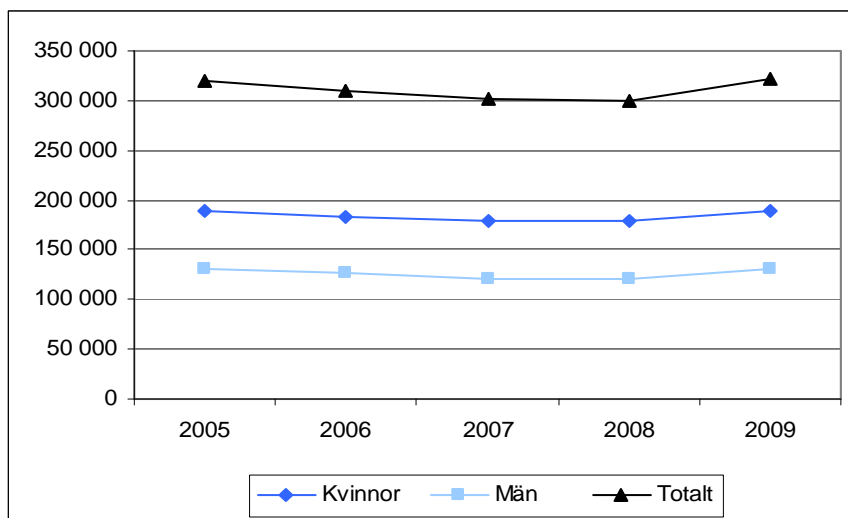
Av dem som studerar med studiemedel på gymnasienivå läser 70 000 på komvux. Antalet studerande har ökat inom samtliga skolformer. Ökningen var störst bland komvuxstuderande, både antalsmässigt och procentuellt. Under 2009 var det 10 400 fler studerande som hade studiemedel för gymnasiestudier jämfört med 2008.

Utbildning på eftergymnasial nivå i Sverige

Under 2009 uppgick antalet studerande med studiemedel på eftergymnasial nivå i Sverige till 320 900. Det är en ökning med 7 procent jämfört med 2008.

²⁶ Hämtat från <http://www.scb.se> (2010-09-01).

Diagram 5.3 Antal studerande med studiemedel på eftergymnasial nivå i Sverige fördelat på kön 2005–2009

Antalet män ökade något mer än antalet kvinnor. Det innebär att andelen män ökade från 40 till 41 procent av studiemedelstagarna på den eftergymnasiala nivån.

Tabell 5.4 Antal studerande med studiemedel på eftergymnasial nivå i Sverige fördelat på skolform, 2004–2009

	KY/YH ²⁷	Högskola	Övriga ²⁸	Totalt ²⁹
2004	17 915	296 855	7 577	322 349
2005	20 862	291 629	8 130	320 622
2006	24 166	279 195	8 552	311 913
2007	27 746	267 054	8 534	303 334
2008	29 749	262 431	8 950	301 130
2009	31 858	282 124	9 171	323 153

Antalet studiemedelstagare på högskolenivå ökade med hela 20 000 personer eller 8 procent mellan 2008 och 2009. Det är en historiskt sett stor ökning, även jämfört med åren på 1990-talet då det var en kraftig expansion av högskolan. Ökningen innebär även att en nedåtgående trend har brutits. Antalet studerande ökade även inom övriga skolformer på eftergymnasial nivå. Antalet studerande med studiemedel inom kvalificerad yrkesutbildning och yrkeshögskola har mer än dubblats sedan 2002. De som studerar på högskola utgör 87 procent av samtliga studiemedelstagare på eftergymnasial nivå i Sverige.

Studier utomlands på eftergymnasial nivå

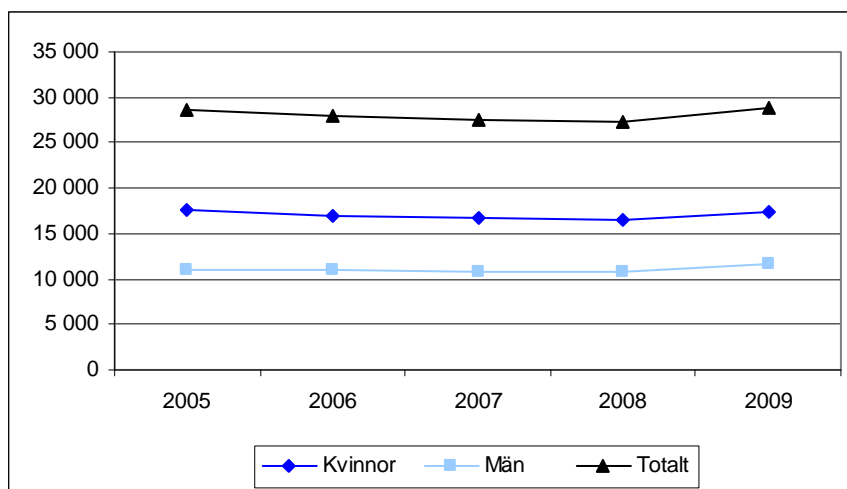
Antalet utlandsstuderande på eftergymnasial nivå hade före 2009 minskat under en rad av år. År 2008 var det 5 000 färre utlandsstuderande än under åren kring sekelskiftet. Den nedåtgående trenden kan dock ha brutits under 2009 då antalet utlandsstuderande ökade med 6 procent till 28 900 studerande.

²⁷ Kvalificerad yrkesutbildning och yrkeshögskola.

²⁸ I kategorin ”övriga” ingår utbildningar vid folkhögskola, kompletterande utbildningar och övriga eftergymnasiala utbildningar.

²⁹ En studerande kan under ett år studera inom flera skolformer. Under 2009 var det t.ex. 2 200 personer som studerade inom mer än en skolform.

Diagram 5.4 Antal utlandsstuderande på eftergymnasial nivå med studiemedel, fördelat på kön 2005–2009

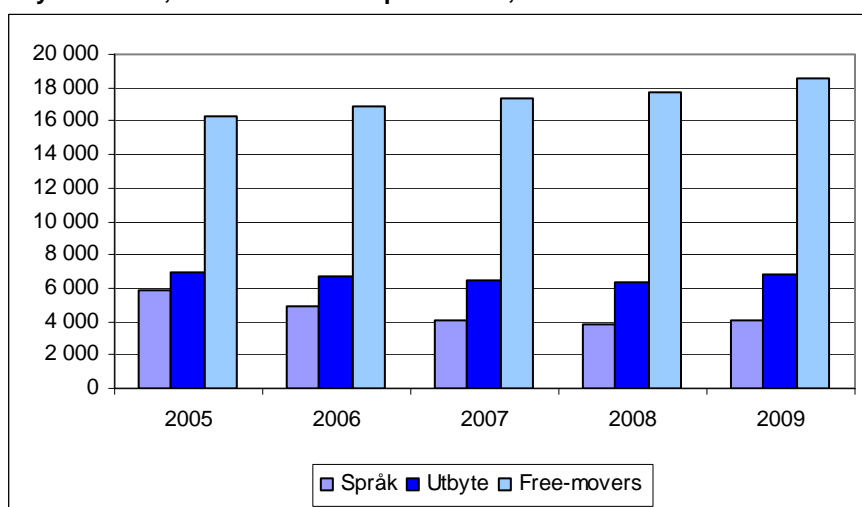
Könsfördelningen bland utlandsstuderande är i princip samma som vid eftergymnasiala studier i Sverige. Andelen män ökade dock inte mellan 2008 och 2009, vilket var fallet bland studerande i Sverige.

De utlandsstuderande brukar delas in i tre grupper:

- utbytesstuderande
- free-movers
- studerande på språkkurser

Utbytesstuderande är studerande som läser en del av sin svenska utbildning i utlandet. Så kallade free-movers är studerande som själva ordnar en utbildningsplats på en utländsk skola. Språkkurser är språkstudier som inte är akademiska men som trots det räknas som eftergymnasiala.

Diagram 5.5 Antal utlandsstuderande på eftergymnasial nivå med studiemedel fördelat på utbytesstudier, free-movers och språkkurser, 2005–2009

De senaste åren har antalet free-movers ökat stadigt trots att det sammanlagda antalet utlandsstuderande har minskat. Mellan 2008 och 2009 ökade dock alla tre grupperna. Antalsmässigt ökade antalet free-movers mest. Antalet språkstudier ökade för första gången sedan studiestödsreformen 2001. Fortfarande är dock antalet språkstudier

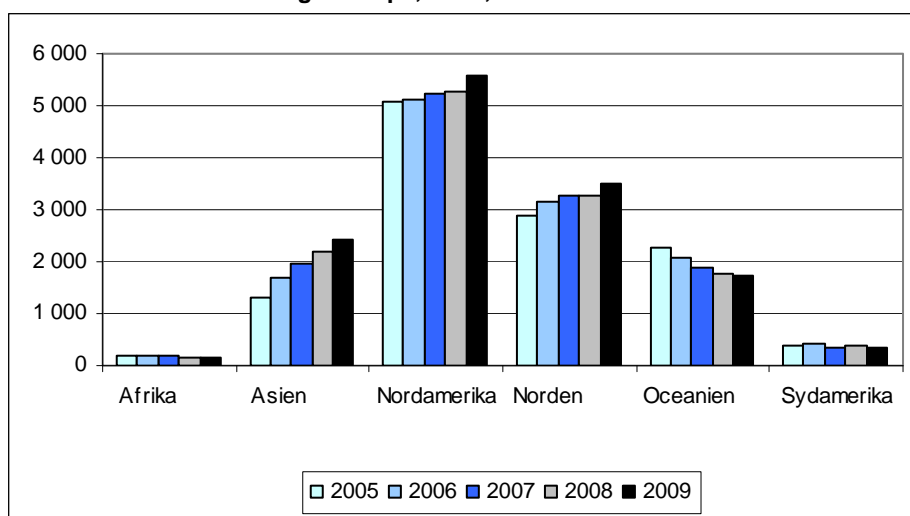
bara hälften av vad de var 2002. Att antalet språkstudier har halverats efter studiestödsreformen 2001 beror sannolikt till stor del på den skärpta gränsen för hur länge studiemedel kan lämnas. Utlandsstudier anger i större utsträckning än studier i Sverige att de med hänsyn till veckogränsen planerar sina studier mer noggrant.³⁰ Detta kan leda till att de väljer bort språkkurser som inte ingår i den egentliga utbildningen.

Tabell 5.5 Fördelningen av utlandsstudier på eftergymnasial nivå, fördelat på världsdel samt EU och Norden, andel i procent 2009

Afrika	1
Asien	8
Europa	65
-varav EU 27 exkl. Norden	50
-varav Norden	12
Nordamerika	19
Oceanien	6
Sydamerika	1

De flesta som studerar utomlands läser i ett EU-land. EU och de nordiska länderna tar emot 62 procent av samtliga utlandsstudier med svenska studiemedel. Det har inte skett någon större förändring av den geografiska spridningen sedan 2008.

Diagram 5.6 Utlandsstudier på eftergymnasial nivå med studiemedel, fördelat på världsdel och Norden exklusive övriga Europa, antal, 2005–2009

Under en rad av år har fler valt att studera i Asien, Nordamerika och Norden. Antalet studier minskar dock i framför allt Australien och Nya Zeeland. Det är fortfarande endast ett fåtal studier som väljer att studera i Afrika och Sydamerika.

Av de utlandsstudier bedriver en fjärdedel utbytesstudier. I Asien är det dock betydligt fler som studerar på ett utbytesprogram. Andelen utbytesstudier är 40 procent. Förhållandet är omvänt när det gäller studier i Norden och Nordamerika, där andelen utbytesstudier är lägre än genomsnittet.

³⁰ CSN (2010b).

Tabell 5.6 Utlandsstuderande på eftergymnasial nivå, fördelat på de fem länder med flest svenska studiemedelstagare, antal, 2009

Studieland	Antal studerande
Storbritannien	5 712
USA	4 892
Danmark	2 377
Spanien	1 811
Frankrike	1 683

De länder som tar emot flest svenska studerande är Storbritannien, USA och Danmark. Under perioden 2002–2009 har antalet studerande ökat i Danmark, medan det har minskat i Frankrike och Spanien. Antalet studerande i Storbritannien och USA har däremot varit relativt konstant under denna tidsperiod.

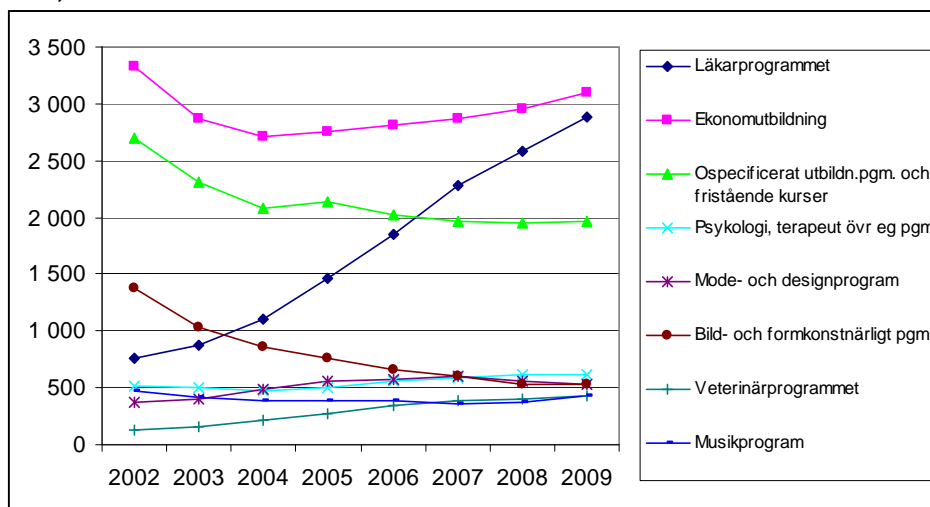
Av samtliga studiemedelstagare är det flest studerande som läser humanistiska ämnen följt av samhällsvetenskapliga. Språkstuderande utgör en stor del av dem som läser humaniora. CSN har dock inte några uppgifter om vad de utbytesstuderande läser, vilket gör statistiken över ämnesområdena ofullständig. För free-movers är statistiken däremot fullständig.

Tabell 5.7 Utlandsstuderande i form av free-movers, fördelat på de tio största utbildningarna, antal, 2009

Utbildning	Kvinnor	Män	Total
Läkarprogram	1 594	1 292	2 886
Ekonomprogram (civilekonom)	828	909	1 737
Ekonomprogram (övrigt)	690	670	1 360
Ospecificerat program	635	431	1 066
Fristående kurs	547	345	892
Psykolog- eller terapeutprogram	492	119	611
Mode- och designprogram	473	63	536
Bild- och formkonstnärligt program	359	175	534
Veterinärprogram	394	38	432
Musikprogram	192	235	427
	6 204	4 277	10 481

Bland dem som på egen hand arrangerar sina utlandsstudier är läkar- och ekonomutbildningarna vanligast. Mer än hälften av dem som studerar till läkare studerar i Polen och Danmark. De som studerar på en ekonomutbildning gör det oftast i USA och Storbritannien.

Diagram 5.7 Utlandsstuderande med studiemedel i form av free-movers, fördelat på utbildning, antal, 2002–2009

Sedan 2002 har antalet läkarstuderande nästan fyrdubblats. Den viktigaste anledningen är att antalet utbildningsplatser i Sverige inte har motsvarat antalet sökande vilket har gjort det svårt att komma in på läkarutbildningen. Ökningen av antalet läkarstuderande utomlands har fortsatt trots att antalet platser i Sverige har utökats. Antalet studerande på konstnärliga utbildningar och på fristående kurser eller ospecificerade program har däremot minskat.

I detta avsnitt redovisas enbart studerande på eftergymnasial nivå. Utöver dessa har 400 personer fått studiemedel för utlandsstudier på gymnasienivå. Att det är ett relativt litet antal kan förklaras av att studiemedel för en gymnasieutbildning utanför Norden endast lämnas om motsvarande studier inte med lika stor fördel kan bedrivas i Sverige.

Orsaker till ökningen av antalet studiemedelstagare

Det finns ett samband mellan konjunkturläget och antalet studiemedelstagare.³¹ Sambandet beror dels på att efterfrågan på utbildning ökar när arbetslösheten stiger, dels på att utbudet av utbildningsplatser ofta ökar i samband med att offentliga utbildningssatsningar genomförs när det råder lågkonjunktur. Under 2009 inleddes det bland annat en satsning på yrkesinriktad vuxenutbildning.

Antalet yngre studerande ökade särskilt mycket 2009.³² Detta beror dels på att stora ungdomskullar lämnar gymnasieskolan, dels på att det finns ett samband mellan ökande ungdomsarbetslöshet och yngres inträde i högskolan. Högskoleverket har visat att variationen i ungdomsarbetslöshet förklarar en stor del av hur hög andel av 19-åringarna som väljer att gå vidare till högskolan.³³

Förutom den stora ökningen av antalet yngre studerande ökade även antalet studiemedelstagare på gymnasienivå kraftigt mellan 2008 och 2009, trots att antalet studerande på komvux i stort sett har varit oförändrat mellan läsåren 2007/08 och

³¹ Se kapitel 3.

³² Se avsnitt 5.8.

³³ Högskoleverket (2009a).

2008/09.³⁴ På grund av att elevstatistiken för hösten 2009 inte finns tillgänglig när detta skrivs är det inte möjligt att göra en jämförelse mellan studerandeantalet och antalet studiemedelstagare för hela 2009. Ökningen av antalet studiemedelstagare kan förklaras av att antalet studerande sannolikt ökade mer under höstterminen 2009 än under läsåret 2008/09 och att andelen studerande som har studiemedel ökade. Under läsåret 2007/08 hade 44 procent av de studerande på komvux studiemedel. Under läsåret 2008/09 hade andelen ökat till 46 procent, vilket är en ökning som motsvarar 4 000 personer.

En viktig förklaring till att en högre andel av de studerande väljer att ta studiemedel bör vara att fler studerande står utanför arbetsmarknaden och därmed inte arbetar parallellt med studierna samt att fler studerande saknar andra försörjningskällor än studiemedel.³⁵ Detta märks även genom att en högre andel av de studerande på grundskole- och gymnasienivå väljer att ta studielån.³⁶

Prövningen av studiemedel

Alla som ansöker kan inte beviljas studiemedel. Det finns flera skäl till att en ansökan kan avslås. Den studerande kan vara för gammal, ha otillräckliga studieresultat, sakna grundläggande rätt till svenska studiemedel eller ha obetalda återkrav eller obetalda avgifter för sina studielån. Hittills har denna rapport enbart behandlat hur många studerande som har fått studiemedel. I detta avsnitt redovisas uppgifter om hur många som under 2009 ansökte om studiemedel men som inte, eller bara delvis, beviljades studiemedel. Uppgifter om specifika prövningsgrunder finns även senare i kapitlet.

Tabell 5.8 Antal personer som fått bifall respektive avslag på sin ansökan om studiemedel, 2009

	Kvinnor	Män	Totalt
Bifall	251 758	165 163	416 921
Delvis avslag/bifall	13 554	11 221	24 775
Avslag	30 394	23 012	53 406
Totalt	295 706	199 396	495 102

Antalet personer som 2009 fick ett bifallsbeslut uppgick till 441 700 och antalet personer som fick beslut om avslag uppgick till 53 400. Under året fattade CSN beslut om studiemedel för 467 000 personer. En person kan under ett år få både ett beslut om avslag och ett beslut om bifall. Detta medför att summan av antalet personer som fick beslut om avslag och bifall är större än det nettoräknade antal personer som ansökte och fick beslut om studiemedel under 2009.

Tabell 5.9 Bifall och avslag av samtliga personer som fått beslut om studiemedel, fördelat på kön, andel i procent, 2009

	Kvinnor	Män	Totalt
Bifall	85	83	84
Delvis avslag/bifall	5	6	5
Avslag	10	11	11
Totalt	100	100	100

³⁴ Skolverket (2010). Statistik över studerandeantalet hösten 2009 var inte tillgänglig vid beslut om denna rapport.

³⁵ CSN (2010b).

³⁶ Se avsnitt 5.4.

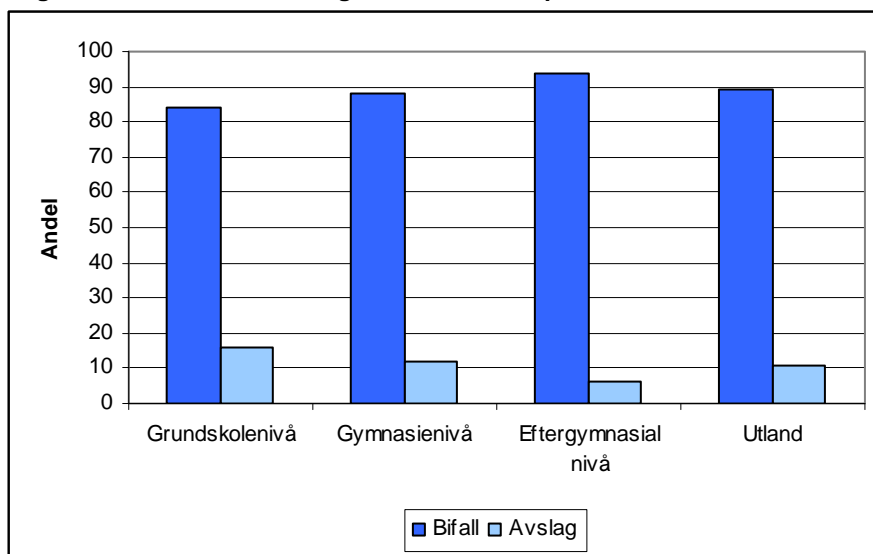
Sammanlagt beviljades 84 procent av alla ansökningar om studiemedel, medan 11 procent fick helt avslag och 5 procent fick delvis bifall. Män får oftare avslag på sin ansökan om studiemedel jämfört med kvinnor, vilket bland annat beror på att män har sämre studieresultat än kvinnor.³⁷

Tabell 5.10 Antal personer som fått avslag på ansökan om studiemedel, de fem vanligaste orsakerna till avslag, 2009

Orsak till avslagsbeslut	Antal personer
Otillräckliga studieresultat	11 100
Utländsk medborgare utan grundläggande rätt till svenska studiemedel	3 681
Studietakt minde än halvtid	3 235
Under 20 år	2 535
Obetalda avgifter	1 897

Den vanligaste orsaken till att studiemedel inte kunde beviljas var att den sökande inte hade uppnått tillräckliga studieresultat. Denna orsak till avslag var tre gånger vanligare än den näst vanligaste orsaken till avslag som var att studierna var av för låg omfattning.

Diagram 5.8 Bifalls- och avslagsbeslut, fördelat på studienivå och utland, andel i procent, 2009

Av de grundskolestuderande får mer än en dubbelt så hög andel avslag på sin ansökan om studiemedel jämfört med studerande på eftergymnasial nivå. En orsak till att grundskolestuderande relativt ofta får avslag på sin ansökan om studiemedel är att det är många studerande som har invandrat som studerar på grundskolenivå. Den vanligaste orsaken till avslag för grundskolestuderande är att den sökande saknar grundläggande rätt till svenska studiemedel.³⁸ En högre andel av de vuxenstuderande som studerar på grundskolenivå saknar alltså rätten till svenska studiemedel. En större andel sökande på grundskolenivån får dock även avslag på grund av otillräckliga studieresultat och på grund av att studiemedelsveckorna har tagit slut.

³⁷ Se avsnitt 5.10.

³⁸ För medborgare från länder utom EU krävs normalt att permanent uppehållstillstånd har beviljats.

Tabell 5.11 De tre vanligaste orsakerna till beslut om avslag vid studier i Sverige, fördelat på studienivå, 2009

Grundskolenivå	Gymnasienivå	Eftergymnasial nivå
1. Utländsk medborgare utan rätt till svenska studiemedel	Otillräckliga studieresultat	Otillräckliga studieresultat
2. Otillräckliga studieresultat	Under 20 år	Studietakt mindre än halvtid
3. Slut på studiemedelsveckor	Studietakt mindre än halvtid	För hög inkomst, reducering till 0 kr

Under 2009 registrerade CSN 5 775 inkomna överklaganden av studiemedelsbeslut. Dessa överklaganden kan även avse bifallsbeslut och omfattar även beslut om återkrav av studiemedel. Det innebär att mellan 5 och 10 procent av dem som får avslag på sin ansökan om studiemedel väljer att överklaga beslutet. Antalet överklaganden ökade med 500 ärenden jämfört med 2008 vilket ungefär motsvarar ökningen av antalet studiemedelstagare. CSN överlämnade 3 695 ärenden till Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS). Nämnden biföll helt eller delvis 6 procent av dessa ärenden.³⁹

5.3 Studiebidrag

Under 2009 ökade antalet studiemedelstagare med 9 procent. Antalet studerande med det högre bidraget ökade med 13 procent, det vill säga mer än genomsnittet. Under 2009 hade 80 000 personer tilläggsbidrag för studerande med barn. Det är en ökning med 6 procent jämfört med 2008.

Regler och syfte

Studiemedel består av en bidragsdel och en frivillig lånedel. Studiemedlen följer kostnadsutvecklingen i samhället genom att de är kopplade till prisbasbeloppet. År 2009 var totalbeloppet 1 955 kronor per vecka. Bidragets andel av det totala studiemedelsbeloppet har successivt höjts sedan studiemedelsystemet infördes. Under 2009 var bidragsdelen 2009 drygt 34 procent av totalbeloppet vilket innebar 671 kronor i veckan.⁴⁰

Motivet för att ge studiestöd som bidrag är dels att öka rekryteringen till studier, dels att minska skuldbördan för de studerande. Dessa motiv har ansetts särskilt starka inom vuxenutbildningen. I studiemedelsystemet finns därför förutom det generella bidraget även ett högre bidragsbelopp som 2009 utgjorde drygt 80 procent av totalbeloppet.

Det högre bidraget lämnas till studerande som är minst 25 år gamla. Bidraget är begränsat till den summa som årligen avsätts för ändamålet och det lämnas i den turordning ansökningarna kommer in till CSN. Det högre bidraget fördelas i fyra så kallade kvotgrupper:

³⁹ Totalt, inklusive studiehjälp, fick ÖKS in 4 913 ärenden och nämnden biföll 7 procent av dessa. ÖKS (2010).

⁴⁰ Genom den höjning av studielånet som genomfördes den 1 januari 2010 minskade bidragets andel något. Denna höjning redogörs dock inte för i denna rapport.

- Studerande på grundskole- eller gymnasienivå som saknar sådan utbildning.
- Studerande som repeterar studier på grundskolenivå.
- Studerande på yrkesinriktad vuxenutbildning.
- Studerande till specialpedagogexamen eller på en specialpedagogisk påbyggnadsutbildning.

Det högre bidraget för yrkesinriktad vuxenutbildning ingår i en tillfällig satsning som påbörjades den 15 mars 2009 och som gäller till och med 2010. Det riktas till studerande som är arbetslösa vid studiernas början.

År 2006 infördes ett tilläggsbidrag till studerande med barn. Tilläggsbidraget ska underlätta den ekonomiska situationen för studerande med barn och därmed också förbättra för de barn som lever i ekonomiskt utsatta familjer. Tilläggsbidraget storlek bestäms av antalet barn.

Under perioden 2003–2006 fanns det ett rekryteringsbidrag som företrädesvis beviljades studerande på grundskole- och gymnasienivå. Rekryteringsbidraget bestod enbart av bidrag med en nivå som antingen motsvarade fullt studiemedel eller fullt studiemedel och tilläggs lån. Vissa studerande fick övergångsvis rekryteringsbidrag även under 2007. Rekryteringsbidraget finns med i redovisningen i förekommande fall.

Generellt bidrag och högre bidrag

Under 2009 ökade antalet studiemedelstagare med 9 procent. Antalet studerande med det högre bidraget ökade med 13 procent, det vill säga mer än genomsnittet.

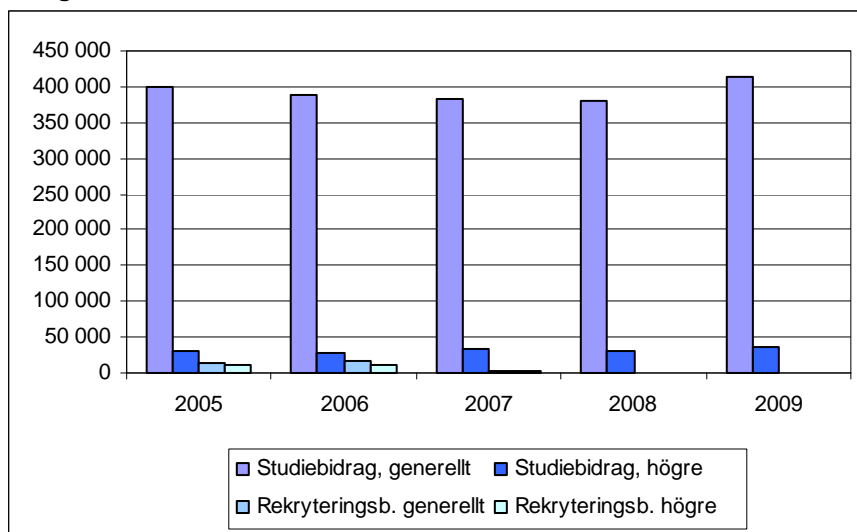
Tabell 5.12 Studerande i Sverige med generellt och högre bidrag fördelat på kön, antal, 2009

	Kvinnor	Män	Totalt ⁴¹
Generellt bidrag	232 870	161 345	394 215
Högre bidrag	25 641	9 393	35 034
Totalt	258 511	170 738	429 249

Av dem som får det högre bidraget är 73 procent kvinnor. Det är en större andel än den andel kvinnor som har studiemedel, både totalt och på grundskole- och gymnasienivå.

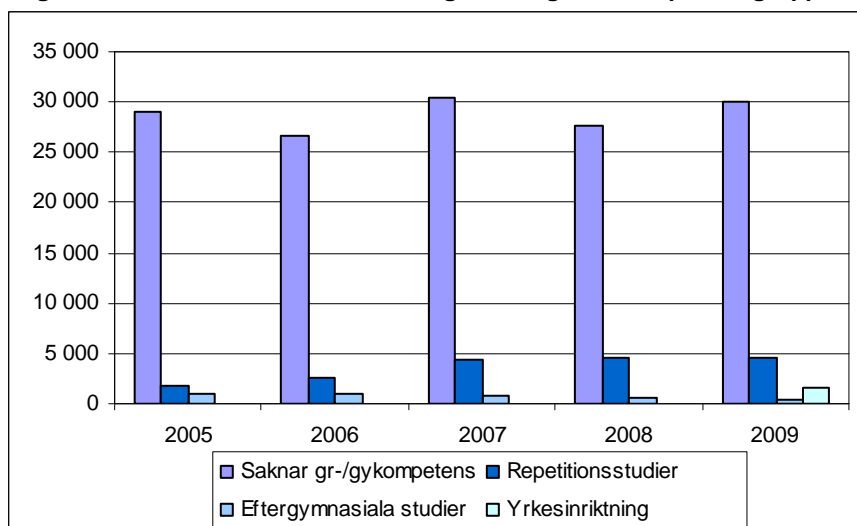
⁴¹ En studerande kan under året ha både generellt och högre bidrag och därmed återfinnas i båda kategorierna.

Diagram 5.9 Studerande per bidragsnivå med studiebidrag och rekryteringsbidrag, fördelat på bidragsnivå, antal, 2005–2009

De flesta studerande som beviljas studiemedel med den högre bidragsnivån studerar på grundskole- eller gymnasienivå och saknar sedan tidigare grundskole- eller gymnasieutbildning. Detta har bedömts vara den mest prioriterade studerandegruppen och mest pengar avsätts årligen för dessa studerande. Hittills har anslaget för högre bidrag aldrig tagit slut för denna studerandegrupp.

Diagram 5.10 Antal studerande med högre bidrag, fördelat på kvotgrupp, 2005–2009

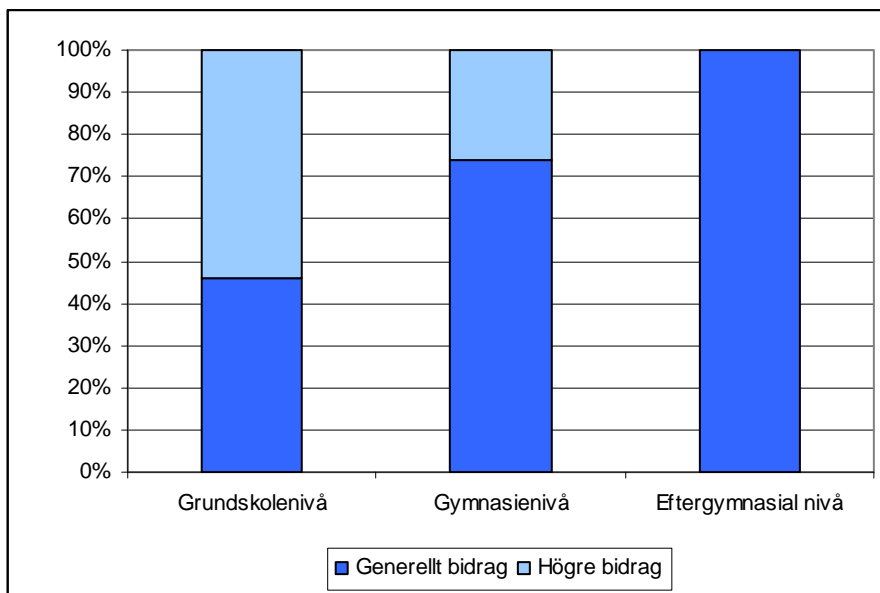
Antalet studerande som saknar grundskole- eller gymnasiekompetens och som fick högre bidrag ökade med 2 400 personer mellan 2008 och 2009. Dessutom beviljades högre bidrag till 1 600 personer som studerade på en yrkesinriktad vuxenutbildning. Dessa studerande prövades först för rätten till det ordinarie högre bidraget och därefter enligt rätten till högre bidrag för just en yrkesinriktad utbildning. Studerande på en yrkesinriktad vuxenutbildning återfinns därför både i kvotgruppen för studerande som saknar grundskole- eller gymnasiekompetens och i kvotgruppen för yrkesinriktning. Av studiemedelsstatistiken går det därmed inte att utläsa hur stor del av ökningen av antalet

studerande med det högre bidraget som kan hänföras till den särskilda satsningen på yrkesinriktad vuxenutbildning.

Antalet studerande i kvotgruppen för repetitionsstudier på grundskolenivå och i kvotgruppen för högskolestudier minskade något. Efterfrågan på högre bidrag för repetitionsstudier på grundskolenivå var stor och de medel som avsattes räckte inte till samtliga sökande. Under 2009 avsattes 123 miljoner kronor. Pengarna tog slut redan under våren 2009 och nya sökanden som kom in med ansökningar efter den 7 april beviljades därför studiemedel med den generella bidragsnivån. Detta ledde till att 2 320 grundskolestuderande inte fick det högre bidraget. CSN bedömer att efterfrågan kommer att vara hög även kommande år.

Trots att alla studerande på yrkesutbildningar inte finns med i kvotgruppen för yrkesinriktning kan det vara intressant att titta på könsfördelningen i gruppen. Av dem som fick det högre bidrag för yrkesinriktad vuxenutbildning var 1 700 kvinnor, vilket motsvarar 70 procent, och 480 män. Det innebär att könsfördelningen fortfarande är väldigt ojämn, även om den är något jämnare än bland samtliga studerande med det högre bidraget.

Diagram 5.11 Fördelning mellan generellt och högre bidrag fördelat på studienivå, andel i procent, 2009

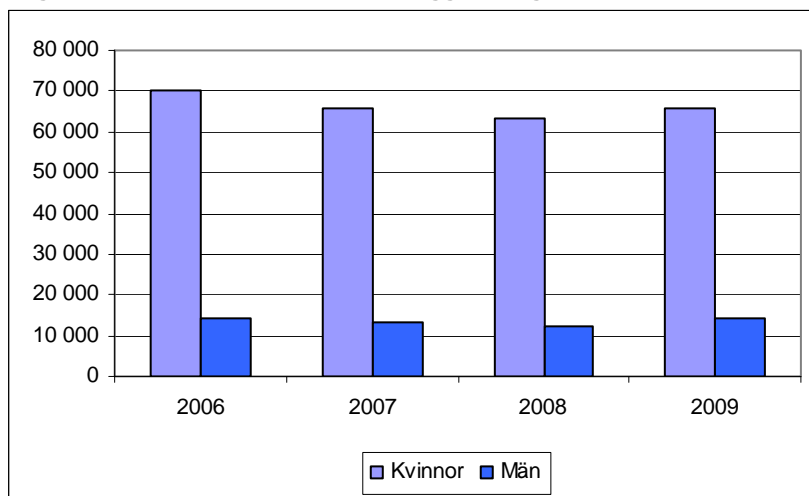

Det är fler studerande på grundskolenivå som har det högre än som har det generella bidraget. På gymnasienivån har ungefär 25 procent av de studerande det högre bidraget.

Tilläggsbidrag till studerande med barn

Under 2009 hade 80 000 personer tilläggsbidrag för studerande med barn. Det är en ökning med 6 procent jämfört med 2008.

Diagram 5.12 Antal personer med tilläggsbidrag, 2006–2009

Jämfört med 2006 då tilläggsbidraget infördes har dock antalet studerande med tilläggsbidrag minskat med 5 000 personer. Ökningen av antalet studerande med tilläggsbidrag 2009 var också mindre än ökningen av det totala antalet studiemedelstagare. Detta beror på att antalet yngre studerande ökade mer än antalet äldre⁴² och att det framför allt är äldre studerande som har barn.

Tilläggsbidraget är mycket ojämnt fördelat mellan kvinnor och män. Under 2009 lämnades 82 procent av tilläggsbidragen till kvinnor, vilket är en minskning med 2 procent jämfört med 2008 då andelen var 84 procent. Det innebär att andelen män med barn har ökat något.

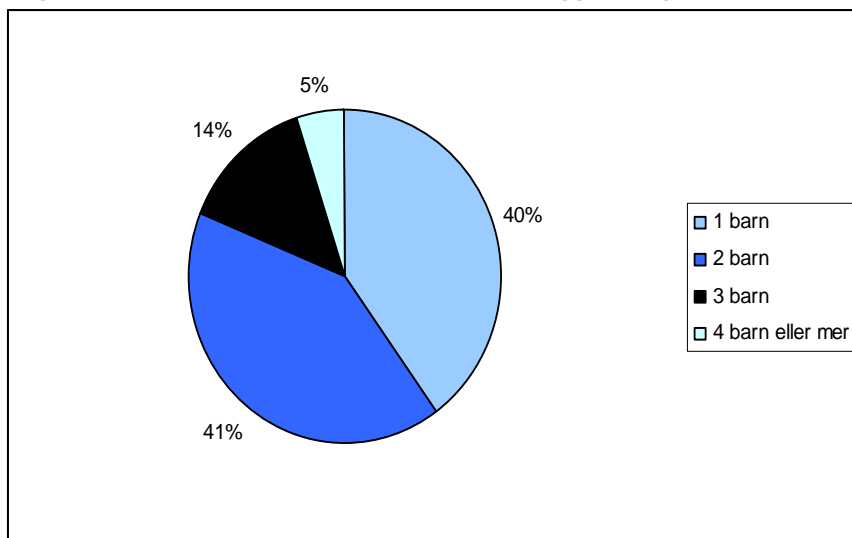
Männen är starkt överrepresenterade bland vuxenstuderande som får tilläggsbidrag för barn i åldern 0–1 år. Männerna fortsätter därmed i större utsträckning att studera när de får barn medan kvinnorna oftare gör uppehåll i studierna eller väntar med att börja studera tills barnen blivit lite äldre.⁴³

De studerande som fick tilläggsbidrag hade sammanlagt 146 000 barn vilket i genomsnitt innebär 1,8 barn per studerande.

⁴² Se avsnitt 5.8.

⁴³ Se avsnitt 5.12.

Diagram 5.13 Antal barn per studerande med tilläggsbidrag, andelar i procent, 2009

Om båda föräldrarna studerar med studiemedel, lämnas tilläggsbidrag endast till den ena föräldern. Båda föräldrarna studerade i 2 500 fall, vilket innebär att lika många föräldrar inte kunde få tilläggsbidrag på grund av att bidraget tilldelades den andra föräldern.

5.4 Studielån

Studiemedelstagarnas vilja att ta lån minskade 2009 för tionde året i rad. Under 2009 var det 67,5 procent som tog lån.

Den genomsnittliga studieskulden på annuitetslån har ökat varje år sedan lånet infördes 2001. Ökningstakten avtar dock för varje år som går. Den 1 januari 2010 var den genomsnittliga skulden 112 089 kronor.

Regler och syfte

Utbildning ger oftast avkastning både för samhället och för den som studerar. Kostnaderna för studierna delas därför mellan den enskilde och samhället. Av denna anledning består studiemedlen av både bidrag och lån. Det finns två olika grundlånebelopp beroende på om den studerande har det generella eller det högre bidraget.⁴⁴ Studerande med generellt bidrag kunde 2009 få grundlån med 1 284 kronor i veckan och studerande med högre bidrag kunde få lån med 389 kronor i veckan. För utlandsstuderande varierar lånebeloppet med kostnadsläget i olika länder.

Utöver grundlån kan vissa studerande även få tilläggslån. Tilläggslånet har som syfte att förstärka studiestödet främst för vuxna som har varit ute i arbetslivet. Tilläggslånet lämnas med 0,99 procent av prisbasbeloppet per vecka vilket under 2009 innebär 423 kronor. För att få tilläggslån måste den studerande ha haft en inkomst på minst 177 620 kronor under kalenderåret före studiernas början. Tilläggslån ges under högst 120 veckor till studerande i Sverige som är 25 år eller äldre.

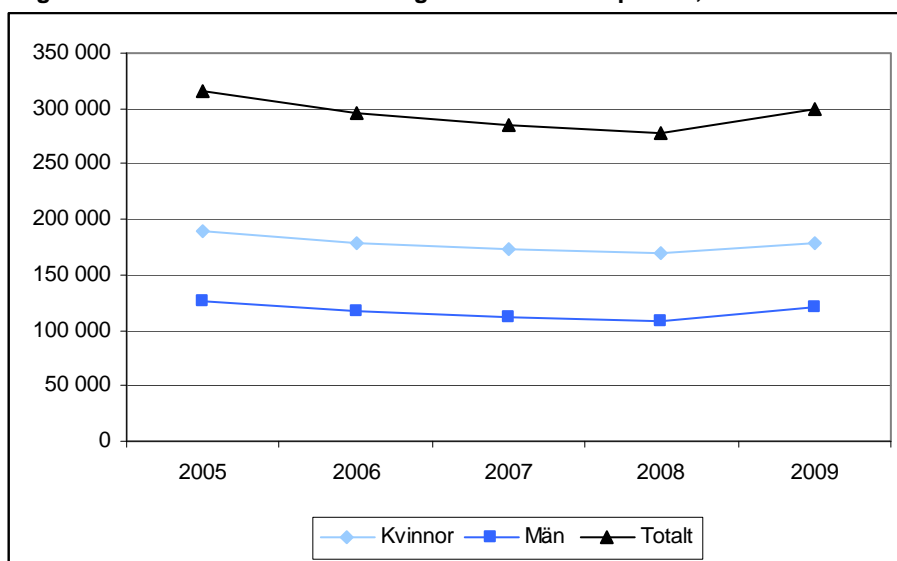
⁴⁴ Se avsnitt 5.3.

En studerande kan även få merkostnadslån för vissa merkostnader i samband med studierna. Lånet lämnas bland annat för kostnader för resor, kostnader för dubbel bosättning och för undervisningsavgifter. Studerande vid vissa högskoleutbildningar i musik kan dessutom få merkostnadslån för att köpa eller renovera ett musikinstrument.

Grundlån

Antalet låntagare har ökat med 8 procent mellan 2008 och 2009 till 299 700. Ökningen var något mindre än ökningen av antalet studiemedelstagare. Detta innebär att lånebenägenheten bland studiemedelstagarna minskade ytterligare något.

Diagram 5.14 Antal studerande med grundlån fördelat på kön, 2005–2009

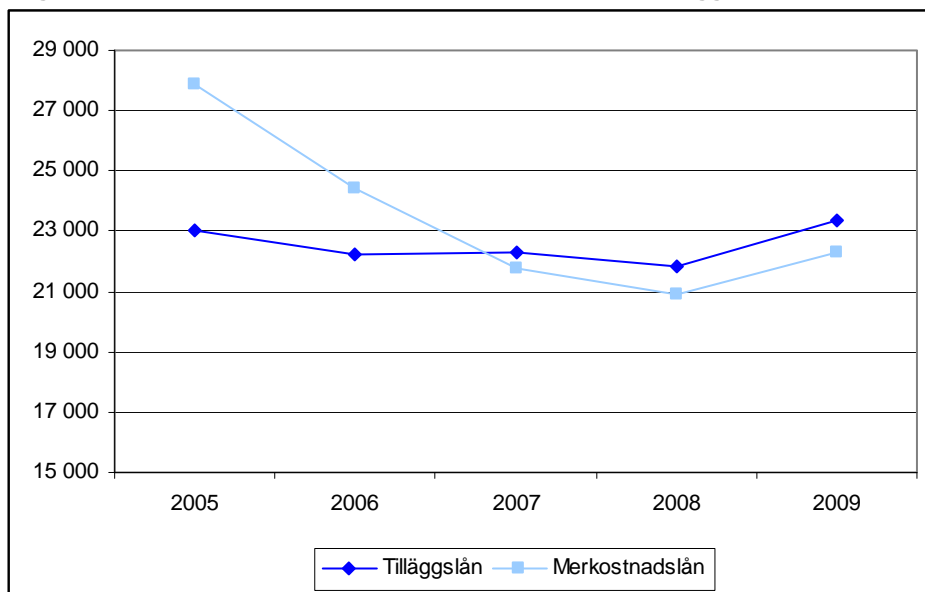

Andelen män som väljer att ta studielån ökade under 2009 med 11 procent och uppgår nu till 40 procent, vilket är en liten ökning. Av dem som tog studielån hade 278 000 det generella studiebidraget. Resterande hade det högre bidraget och lånade därmed ett lägre belopp.

Tillägglån och merkostnadslån

Antalet studerande med merkostnadslån minskade fram till 2008, medan antalet studerande med tillägglån har varit stabilt under en rad år. Under 2009 ökade dock såväl antalet med merkostnadslån som antalet med tillägglån något och uppgår nu till 22 400 respektive 23 400 studerande.

Diagram 5.15 Antal studerande med merkostnadslån och tilläggs lån, 2005–2009

Ökningen av tilläggs lånen och merkostnadslånen var något mindre än ökningen av antalet studiemedelstagare och antalet studerande med grundlån. Andelen studerande som väljer att ansöka om tilläggs lån och merkostnadslån minskade därmed.

Män och kvinnor är ungefär lika benägna att ta merkostnadslån och tilläggs lån. Däremot skiljer sig nyttjandet av lånetyperna mellan studerande på olika studienivåer.

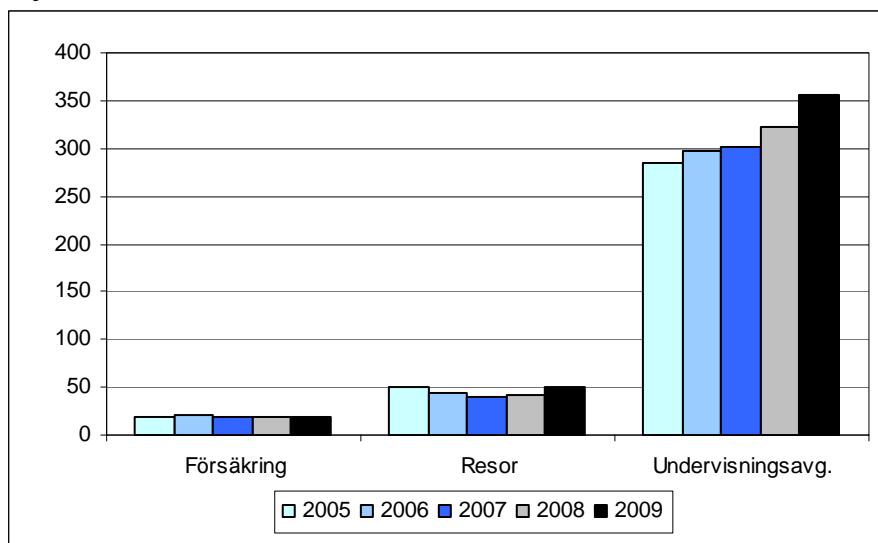
Tabell 5.13 Studiemedelstagarna som har merkostnadslån och tilläggs lån, fördelat på studienivå och utland, andel i procent, 2009

	Merkostnadslån	Tilläggs lån
Grundskolenivå	2	1
Gymnasienivå	2	5
Eftergymnasial nivå	2	6
Utland	49	Beviljas inte

Det är främst studerande på gymnasial och eftergymnasial nivå som använder sig av tilläggs lån. Studerande på grundskolenivå använder i väldigt liten utsträckning dessa lånemöjligheter, vilket ligger i linje med att studerande på grundskolenivå relativt ofta väljer att helt avstå från studielån.

Utlandsstuderande är den studerandegrupp som oftast tar merkostnadslån. Merkostnadslånen till utlandsstuderande kan delas in i tre kostnadstyper: försäkring, resor och undervisningsavgifter. Merkostnadslån för kostnader för försäkring och resor lämnas till vardera 6 000 studerande, medan 12 000 studerande tar emot merkostnadslån för undervisningsavgifter. Sett till de belopp som betalas ut överstiger dock beloppet för undervisningsavgifter klart de övriga kostnadstyperna.

Diagram 5.16 Utbetalda merkostnadslån till utlandsstuderande, fördelat på kostnadstyp, miljoner kronor, 2005–2009

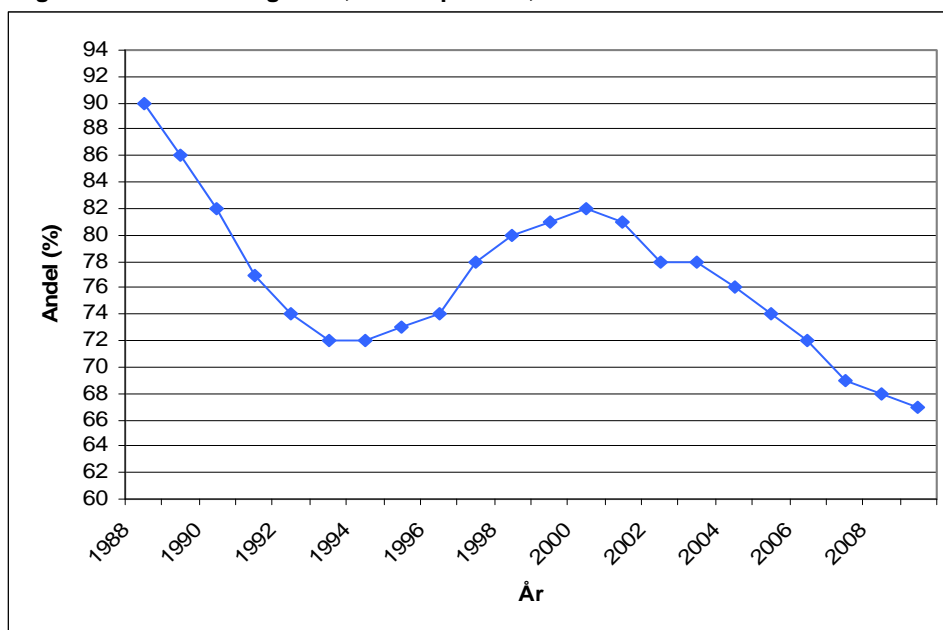
Trots att beloppet som kan lämnas under mycket lång tid har varit oförändrat – högst 1 350 kronor per vecka – ökade de sammanlagda utbetalningarna från 322 till 357 miljoner kronor. Detta beror både på att antalet utlandsstuderande ökade och på att den andel av de utlandsstuderande som tar ut merkostnadslån ökade.

Även om det är ganska få studerande som tar tilläggs lån finns det en efterfrågan på stödet bland studerande som inte kan få det. Under 2009 avslog CSN 14 800 ansökningar om tilläggs lån. Den vanligaste anledningen till att tilläggs lån inte kunde beviljas var att den sökande inte hade haft tillräckligt hög inkomst före studiernas början. Hälften av avslagsbesluten berodde på det.

Lånebenägenhet

Med lånebenägenhet menas andelen studerande med studiemedel som utöver studiebidraget även har lån.

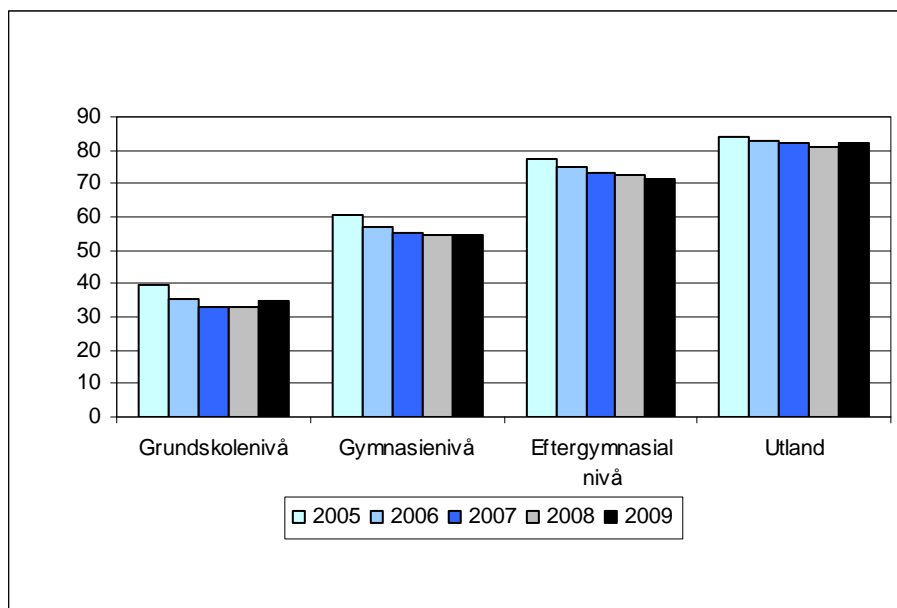
Diagram 5.17 Lånebenägenhet, andel i procent, 1988–2009

Lånebenägenheten har varierat relativt mycket under åren. Under den period som datamaterialet omfattar valde högst andel av studiemedelstagarna att ta lån mellan 1988 och 1990. Under några år tog 90 procent av studiemedelstagarna lån. Därefter minskade lånebenägenheten under 1990-talet till en nivå på 72 procent, för att åter öka till 82 procent 2000. Andelen låntagare har nu minskat under flera år. Under 2009 var andelen 67,5 procent, vilket är den lägsta nivån under den kontrollerade perioden.

En bidragande orsak till att lånebenägenheten har minskat är att de olika formerna av studiestöd för vuxna har försvunnit vilket gör att studerande på grundskole- och gymnasienivå är hänvisade till studiemedelssystemet. Lånebenägenheten är mycket lägre bland studerande på grundskole- och gymnasienivå än bland studerande på eftergymnasial nivå.

Diagram 5.18 Lånebenägenhet, fördelat på utbildningsnivå och utland, andel i procent, 2005–2009

Av de grundskolestuderande är det endast 35 procent som väljer att låna. Bland gymnasiestuderande lånar 55 procent. Att studerande på grundskole- och gymnasienivåerna i mindre utsträckning tar lån hänger samman med att de relativt ofta har studiemedel med den högre bidragsnivån och att de är äldre än genomsnittligt. Studerande med högre bidrag väljer ganska ofta att avstå från studielån. Äldre studerande väljer lite mer sällan än genomsnittet att ta lån.⁴⁵ Utlandsstuderande lånar oftare än studerande på eftergymnasial nivå i Sverige. Ungefär 82 procent av de utlandsstuderande tar lån.

År 2009 bröts trenden med minskande lånebenägenhet bland studerande på grundskole- och gymnasienivå samt utlandsstuderande. I dessa tre studerandegrupper ökade lånebenägenheten något. Lånebenägenheten på eftergymnasial nivå i Sverige minskade dock med 1 procentenhet och uppgår nu till 71 procent. Eftersom antalet studiemedelstagare på eftergymnasial nivå i Sverige klart överstiger antalet studerande på de andra nivåerna, minskade lånebenägenheten totalt med 0,8 procent.

Män väljer lite oftare än kvinnor att ta lån. Andelen män som lånar har under en lång rad av år varit 1 procentenhet högre än andelen kvinnor. Den studerandegrupp som mest sällan tar lån är kvinnliga studerande på grundskolenivå, där endast 25 procent väljer att ta studielån.

Lånebenägenheten varierar inte enbart mellan studerande på olika studienivåer utan även mellan olika åldersgrupper.

⁴⁵ Se tabell 5.14.

Tabell 5.14 Lånebenägenhet, fördelat på åldersgrupp, andel i procent, 2009

Åldersgrupp	Lånebenägenhet
19 år eller yngre	44
20–24 år	66
25–29 år	79
30–34 år	70
35–39 år	64
40–44 år	62
45–49 år	55
50 år eller äldre	44

De yngsta och de äldsta studiemedelstagarna är de som mest sällan väljer att ta studielån. Mest lånar studiemedelstagarna i åldern 25–34 år, där över 70 procent tar lån. Att andelen yngre studerande upp till 25 års ålder har ökat det senaste året är därmed en viktig förklaring till att lånebenägenheten har minskat.⁴⁶

En studerande kan även välja att låna lite mindre än vad som är möjligt utan att för den skull helt avstå från lån. I samband med ansökan kan den studerande välja att ta studielån för vissa av veckorna under studietiden. På så sätt kan den studerande minska sin studieskuld och framför allt lite äldre studerande kan spara veckor med studielån till kommande studier. Det är dock relativt få studerande som väljer att ta lån under ett mindre antal veckor. Det vanligaste är att de antingen avstår från lån eller lånar så mycket som är möjligt. På eftergymnasial nivå är det 7 procent av de studerande som väljer att låna mindre, medan andelen på övriga studienivåer är 4–5 procent.

Under 2009 fick 430 sökande delvis avslag på sin ansökan om studielån på grund av lånebegränsningen. Detta motsvarar 3 procent av antalet sökande i åldrar över 45 år.⁴⁷

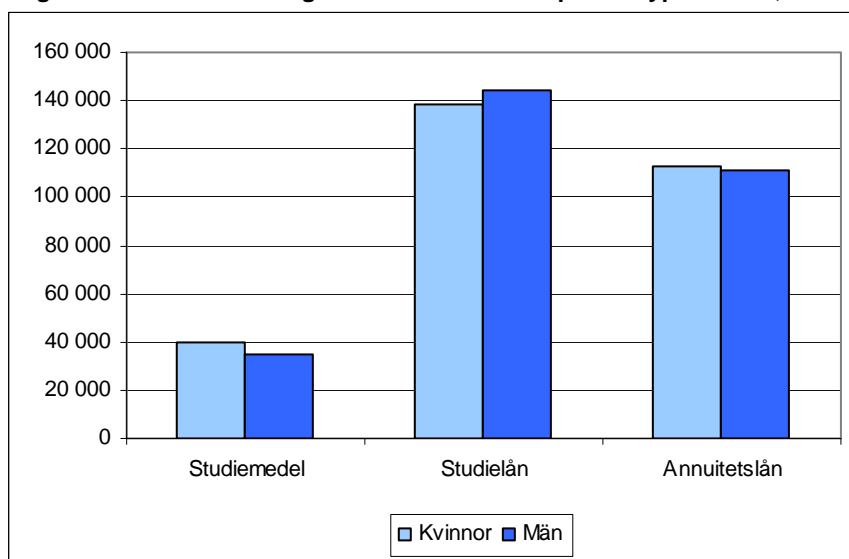
Skuldsättning

Den genomsnittliga studieskulden varierar för de tre lånetyperna. Lägst genomsnittlig studieskuld har låntagare med lånetypen studiemedel. Högst genomsnittlig studieskuld har låntagare med lånetypen studielån. Den genomsnittliga skulden för lånetypen annuitetslån är 30 000 kronor lägre än den genomsnittliga skulden av studielån. Detta beror dels på att en högre andel av låntagarna med annuitetslån fortfarande inte har studerat färdigt, dels på att bidragsdelen höjdes 2001 med följderna att lånedelen minskade.

⁴⁶ Se antalet studerande per åldersgrupp i avsnitt 5.8.

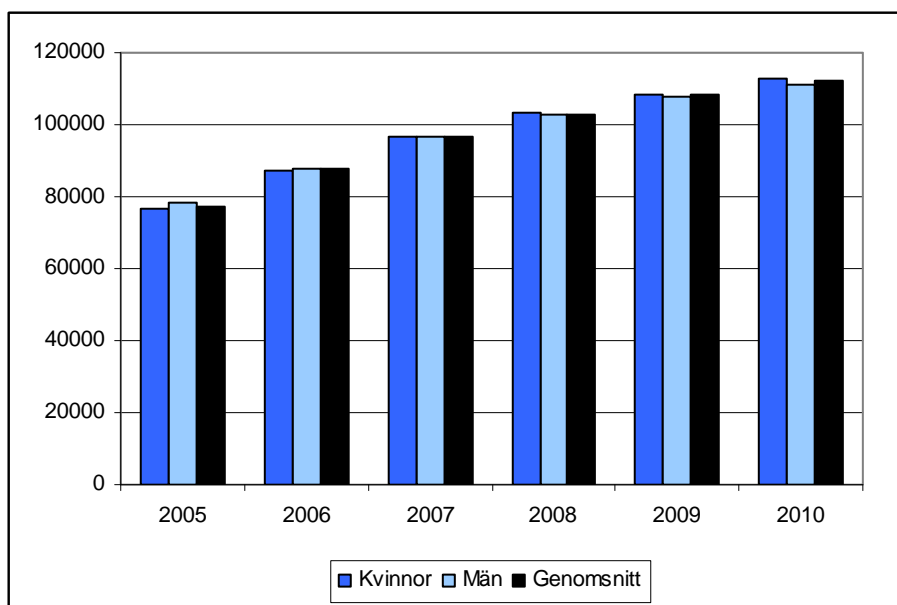
⁴⁷ Se även 5.8.

Diagram 5.19 Genomsnittlig studieskuld fördelat på lånetyp och kön, kronor, 2009

Den genomsnittliga studieskulden på annuitetslån har ökat varje år sedan lånet infördes 2001. Ökningstakten har dock avtagit för varje år. Den 1 januari 2010 var den genomsnittliga skulden 112 089 kronor.

Diagram 5.20 Genomsnittlig utgående skuld på annuitetslån, fördelat på kön, kronor, 2005–2010⁴⁸

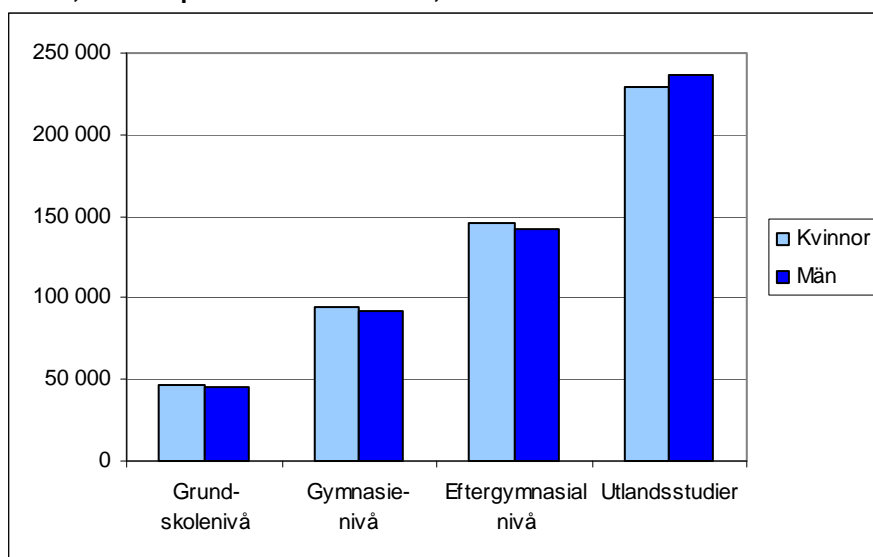
Att ökningstakten av den genomsnittliga studieskulden avtar beror på att en allt lägre andel av låntagarna studerar och löpande tar lån. När en högre andel av låntagarna har studerat klart börjar de betala av på skulden och då stabiliseras den genomsnittliga skuldstorleken. Den höjning som genomfördes av lånen den 1 januari 2010 kan dock bidra till att genomsnittsskulden fortsätter att öka även under 2010.

⁴⁸ Den 1 januari respektive år.

Historiskt sett har män haft högre studieskulder än kvinnor, men de har betalat av sina skulder i lite snabbare takt. Sedan 2008 har dock kvinnor högre skulder på sina annuitetslån jämfört med män. Denna förändring beror enligt CSN:s bedömning på att kvinnor har studiemedel under något längre tid än män, vilket i sin tur delvis beror på att vissa kvinnodominerade utbildningsprogram har förlängts, exempelvis lärarprogrammet.⁴⁹

Den genomsnittliga skulden beror givetvis både på hur mycket de studerande lånar och på hur mycket låntagarna betalar på sina lån. För att få en bild av hur mycket de studerande lånar under studietiden är det därför intressant att även redovisa uppgifter om studieskulden vid återbetalningens början, det vill säga direkt efter studiernas slut. Eftersom skuldsättningen skiljer sig väldigt mycket mellan studerande på olika studienivåer har skulden här kopplats till nivån på studierna.

Diagram 5.21 Genomsnittligt utgående skuld på annuitetslån för nya återbetalningsskyldiga 2010⁵⁰, fördelat på studienivå och kön, kronor

Låntagare som lånar för studier på grundskolenivå tar i genomsnitt lån motsvarande 45 700 kronor. Studerande som tar lån för eftergymnasiala studier i Sverige lånar i genomsnitt 144 500 kronor. Mest lånar de som helt eller delvis studerar utomlands. Dessa lånar i genomsnitt 232 500 kronor. Jämfört med de låntagare som blev återbetalningsskyldiga 2009 så har skuldsättningen ökat för dem som studerar utomlands och för vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå, men minskat för studerande på eftergymnasial nivå.

Den relativt stora genomsnittliga skulden för dem som studerat utomlands beror till stor del på att en relativt hög andel av de studerande har mycket höga skulder. Av dem som har blivit återbetalningsskyldiga 2010 hade 27 procent av de utlandsstuderande en skuld på över 300 000 kronor. Det är en ökning med hela 8 procentenheter jämfört med dem

⁴⁹ Se avsnitt 5.9.

⁵⁰ Uppgifterna avser samtliga låntagare som har blivit återbetalningsskyldiga på annuitetslånet, inklusive dem som har studerat på flera studienivåer under studietiden. Det innebär att en person kan ha en studieskuld som hänför sig till flera studienivåer. Den genomsnittliga skulden för utlandsstuderande innehåller därmed även lån som de som studerat utomlands har tagit på exempelvis eftergymnasial nivå i Sverige. En del låntagare med annuitetslån har även en studieskuld i något av de äldre lånesystemen, vilket dock inte redovisas i diagrammet.

som blev återbetalningsskyldiga 2009. Ökningen beror bland annat på att de som blev återbetalningsskyldiga 2010 hade studerat under längre tid.

Tabell 5.15 Studieskuld på annuitetslån vid återbetalningens början för nya återbetalningsskyldiga 2010, fördelat på skuldintervall, eftergymnasial nivå och utlandsstuderande, andel i procent

	Samtliga eftergymnasial nivå	Utlandsstuderande
Under 200 000 kr	74	45
200 000–300 000 kr	20	29
300 000–400 000 kr	5	15
400 000–500 000 kr	1	6
Över 500 000 kr	1	6

Varför avstår studerande från studielån?

CSN har tidigare analyserat den minskande benägenheten att ta studielån. En slutsats var att den minskade lånebenägenheten de senaste åren har ett tydligt samband med studiestödsreformen 2001. Det nya annuitetslånet har inbyggda drivkrafter att hålla nere skuldsättningen, vilket delvis saknades i det tidigare studielånesystemet.⁵¹ Mot bakgrund av lånets utformning gör studiemedelstagarna därmed ett rationellt val att avstå från att låna eller att hålla nere sitt låntagande.

Av de studiemedelstagare som avstår från lån anger en tredjedel att de inte vill ta studielån för att de vill undvika att betala på en studieskuld efter studiernas slut. Det är betydligt vanligare att studerande på grundskole- och gymnasienivå avstår från lån av denna anledning jämfört med högskolestuderande.⁵² Studerande på lägre nivåer bedömer sannolikt oftare att de kan få svårt att hantera sin studieskuld.

För att avstå från studielån måste den studerande ha andra möjligheter att försörja sig under studietiden. Den vanligaste orsaken till att de studerande avstår från lån är enligt CSN:s enkätundersökning att de inte behöver studielån för att försörja sig under studietiden. Det är därför intressant att veta vilka inkomster och inkomstkällor studerande med respektive utan lån har och hur låntagarna ser på möjligheten att hålla nere sitt låntagande. Av CSN:s enkätundersökningar framkommer det att en högre andel av dem som enbart använder sig av bidragsdelen har andra försörjningskällor jämfört med dem som även tar lån.

⁵¹ CSN (2007b och 2008b).

⁵² CSN (2010b).

Tabell 5.16 Andra försörjningskällor, fördelat på studiemedelstagare med enbart bidrag och med både bidrag och lån, andel i procent, 2007 och 2009

	Studierande med enbart bidrag		Studierande med både bidrag och lån	
	2007	2009	2007	2009
Lön ⁵³	51	53	47	41
Ekonomiskt stöd från make/maka/ sambo/pojkvän/ flickvän	16	16	21	19
Ekonomiskt stöd från föräldrar	40	39	32	28
Kost och logi från föräldrar	29	33	7	4
Sparade medel	55	52	42	35

Av tabellen framgår några av de sidoinkomster som är vanligast förekommande bland studiemedelstagarna. De som väljer att inte ta ut några studielån har oftare olika former av alternativa försörjningskällor jämfört med dem som tar lån. De alternativa försörjningskällorna för samtliga studiemedelstagare har minskat något i omfattning mellan 2007 och 2009. En högre andel av dem som studerar utan lån har dock alternativa försörjningskällor i form av lön samt kost och logi från föräldrar jämfört med 2007. En delförklaring till att lånebenägenheten inte har ökat mellan 2007 och 2009 är alltså att inkomstkällorna för en studerandegrupp – de som väljer att inte ta lån – är relativt intakta. En relativt hög andel av de studerande har löneinkomster som kan användas och en hög andel av dem som inte lånar bor hemma hos sina föräldrar eller får annat stöd från föräldrarna.

En slutsats är att den minskande lånebenägenheten under 2000-talet till största delen har berott på en rationell bedömning av värdet av att ta studielån i förhållande till lånets kostnader. Lånebenägenheten beror även på de studerandes möjligheter till alternativ försörjning. Att lånebenägenheten minskade mellan 2008 och 2009 kan till stor del förklaras av att en stor grupp yngre studerande, vilka är mindre benägna att ta lån, började studera med studiemedel. Konjunkturförändringar får inte något tydligt och omedelbart genomslag på de studerandes intresse av att ta studielån.

5.5 Studieekonomi

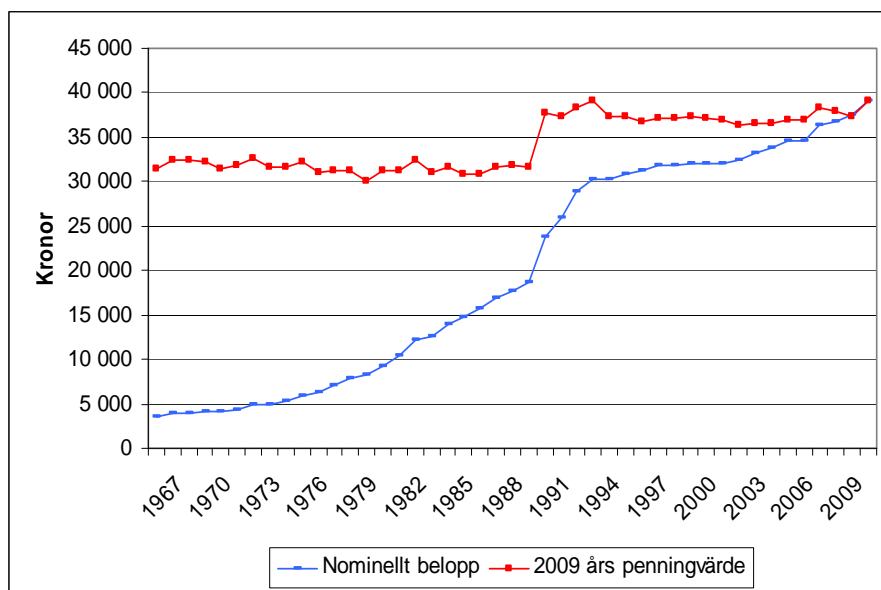
Av studiemedelstagarna anser endast en femtedel att studiemedlen helt täcker deras levnadsomkostnader. Denna andel ökade något mellan 2008 och 2009. Fler studerande än tidigare uppger att de inom en vecka kan klara en oförutsedd utgift på 1 000 kronor, trots att en lägre andel av de studerande arbetar vid sidan av studierna eller har tillgång till andra försörjningskällor.

⁵³ I CSN:s enkätundersökningar svarar respondenterna dels på frågan om de arbetar vid sidan av sina studier, dels på frågan om de har lön som en försörjningskälla. Det är något fler som anger att de har lön som försörjningskälla än som arbetar parallellt med studierna. Av samtliga studiemedelstagare anger 41 procent att de arbetar parallellt med studierna, medan 44 procent anger att de använder lön som en inkomstkälla utöver studiemedlen. Detta beror sannolikt på att de arbetar under loven eller före studiernas början och använder dessa inkomster under studietiden.

Studiemedelstagarnas ekonomiska situation är troligen den mest debatterade studiestödsfrågan. Flera instanser, bland annat Studiesociala kommittén, har kommit fram till att studiemedlen har minskat något i värde i förhållande till de utgifter många studerande möter.⁵⁴ Studiemedlen höjdes också med 400 kronor den 1 januari 2010.

Mätt i fast penningvärde var dock studiemedelnivån 2009 den högsta sedan studiemedelssystemet infördes 1965.

Diagram 5.22 Studiemedlens utveckling i 2009 års penningvärde och i nominella belopp, 1965–2009.⁵⁵

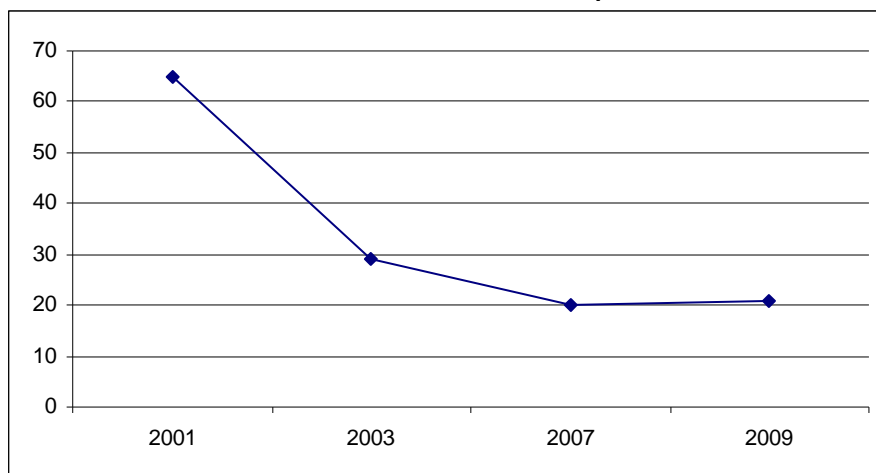

Under 2009 förstärktes studiestödets köpkraft med anledning av att studiemedlen räknades upp med basbeloppet samtidigt som prisökningarna stannade av under 2008. Tidigare förändringar av studiemedlens köpkraft som kan noteras i diagrammet var höjningen av studiemedlen 1989 och den mindre höjning som gjordes 2006, samt att prisbasbeloppet inte räknades upp i enlighet med prisutvecklingen 1993. Det ska dock observeras att diagrammet visar studiemedlens köpkraft i stort och inte beaktar om en studerande möter en särskild utgiftsbild som exempelvis innehåller en högre andel boendekostnader än genomsnittet.

⁵⁴ SOU 2009:28.

⁵⁵ Angivet studiemedelsbelopp avser 20 veckors heltidsstudier framräknat i 2009 års penningvärde enligt SCB:s prisomräknare. www.scb.se 2010-02-04.

Diagram 5.23 Studerande som svarat "100 procent" på frågan "I vilken utsträckning täcks dina levnadsomkostnader av dina studiemedel?" Andel i procent, 2001–2009.

Av studiemedelstagarna anser en femtedel att studiemedlen helt täcker deras levnadsomkostnader. Det är en liten ökning sedan 2007, vilket sannolikt kan förklaras av att studiemedlens generella köpkraft har ökat.

Andelen studiemedelstagare som anser att studiemedlen helt täcker levnadsomkostnaderna har dock minskat sedan 2001. Den största minskningen inträffade direkt efter studiestödsreformen 2001. Att studerande efter reformen bedömer att studiemedlen i mindre utsträckning täcker deras kostnader, vilket sannolikt har flera orsaker. En orsak är att studiemedlens köpkraft kan ha minskat något sedan 2001 i förhållande till den utgiftsbild många studerande möter.⁵⁶ En annan orsak är troligen att studiemedlen från och med 2001 betalas ut med ett lägre belopp men under fler månader. Många studerande kan av den anledningen ha uppfattat att studiemedlen sänktes 2001. Även den minskade lånebenägenheten bidrar till att de studerande inte tycker att studiemedlen täcker levnadsomkostnaderna. Ytterligare en orsak kan vara att fler kostnader nu än tidigare ses som nödvändiga levnadsomkostnader, exempelvis kostnader för mobiltelefon och dator. Det ska observeras att höjningen av studiemedlen den 1 januari 2010 inte hade genomförts vid tidpunkten för den enkätundersökning som ligger till grund för undersökningen.

Av studiemedelstagarna är det 56 procent som upplever att studiemedlen täcker mer än 75 procent av levnadsomkostnaderna och 40 procent som bedömer att studiemedlen täcker mindre än 75 procent av kostnaderna.⁵⁷ Överlag skiljer sig inte bedömningen så mycket mellan 2007 och 2009. Sett enbart till de studiemedelstagare som har både bidrag och lån bedömde 26 procent att studiemedlen täckte 100 procent av deras levnadsomkostnader under 2009.

Under 2009 hade studerande färre studerande andra inkomstkällor än tidigare. Detta innebär att många har blivit mer beroende av studiemedlen.

⁵⁶ SOU 2009:28. I fast penningvärde och i förhållande till en icke-studerandeanpassad varukorg har dock studiemedlens köpkraft inte minskat se diagram 5.22.

⁵⁷ Övriga har svarat fel på frågan.

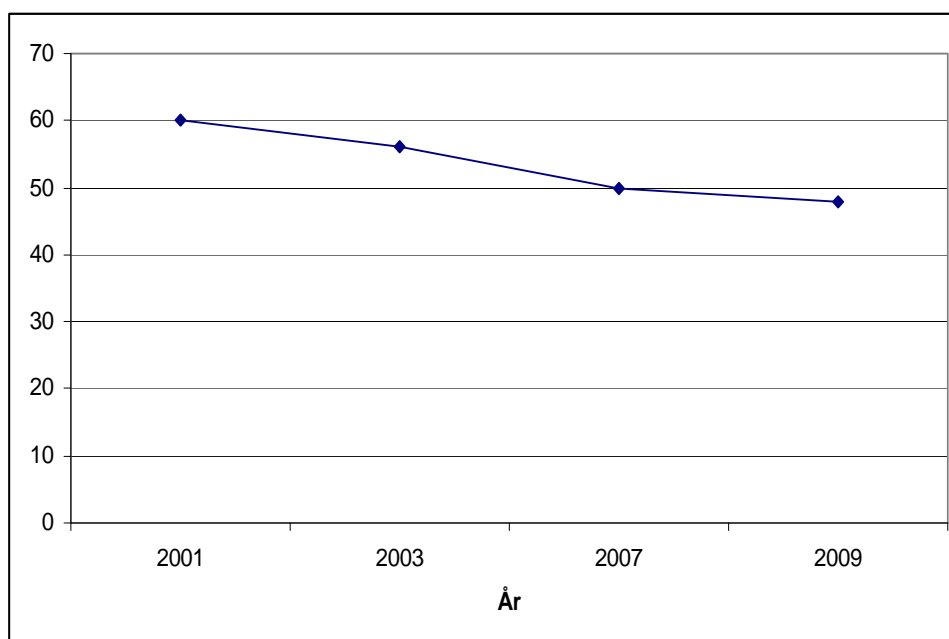
Trots att en lägre andel av de studerande arbetar⁵⁸ och att andra försörjningskällor har minskat i omfattning, uppger fler än tidigare att de inom en vecka kan klara en oförutsedd utgift på 1 000 kronor. Detta skulle kunna bero på att studiemedlens köpkraft faktiskt ökade under 2009. Sammantaget är ungefär hälften av de studerande nöjda med sin ekonomiska situation och hälften är missnöjda.

5.6 Studiemedlen och rekrytering till studier

Studiemedlens rekryterande kraft har minskat sedan 2001. Det innebär att fler och fler av dem som studerar skulle, eller troligen skulle, ha gjort det även utan studiemedel. I CSN:s enkätundersökning 2009 svarade 48 procent av de studerande att de inte, eller troligen inte, skulle ha påbörjat studierna utan studiemedel.

Studiestödet ska verka rekryterande och bidra till ett högt deltagande i utbildning. Studiemedlens rekryterande effekt har ofta mätts genom att studerande med studiemedel har tillfrågats om de skulle ha påbörjat sina studier även om det inte hade funnits något statligt studiestöd.

Diagram 5.24 Studerande som svarat "Nej" eller "Nej, troligen inte" på frågan "Om det inte hade funnits statligt studiestöd då du började studera, hade du ändå börjat?", andel i procent, 2001, 2003, 2007 och 2009.

Utvecklingen sedan 2001 har varit relativt entydig – studiemedlens rekryterande kraft har minskat. Det innebär alltså att fler och fler av dem som studerar skulle, eller troligen skulle, ha gjort det även utan studiemedel. I CSN:s enkätundersökning 2009 svarade 48 procent av de studerande att de inte, eller troligen inte, skulle ha påbörjat studierna utan studiemedel.⁵⁹ Andelen som kan anses vara rekryterade genom studiestödet var

⁵⁸ Se avsnitt 5.7.

⁵⁹ CSN (2010b).

50 procent 2007 och hela 60 procent 2001. En del av dem som har svarat på enkäten 2001 hade dock andra och delvis mer förmånliga typer av studiestöd.⁶⁰

Olika studerandegrupper anger att studiemedlen har betytt olika mycket för valet att påbörja studier. Personer som studerar utomlands är mer rekryterade av studiemedlen än studerande i Sverige. Av dem som studerar i Sverige är studerande på gymnasienivå mest rekryterade av studiemedlen.

Av kvinnorna anger 51 procent att de inte skulle ha påbörjat studierna utan studiestöd, medan 44 procent av männen anger detta. Kvinnor tycks därmed vara något mer beroende av studiestöd för att kunna studera jämfört med män. Äldre studerande är mer rekryterade av studiestöd än yngre. Av dem som är äldre än 35 år anger 53 procent att de inte, eller troligen inte, skulle ha påbörjat studierna utan studiemedel. Motsvarande andel bland dem som är högst 24 år är 41 procent.

Bristen med detta sätt att mäta studiemedlens rekryteringskraft är att resonemanget blir hypotetiskt – det är inte säkert att de studerande skulle ha gjort som de säger. I en fullständig analys av rekryteringen till studier bör enkätfrågor som grund för att mäta rekryteringseffekten därför kompletteras med andra mätmetoder.

5.7 Inkomstprövning

Under 2009 fattade CSN ett mycket stort antal återkravsbeslut i samband med efterkontrollen av 2007 års inkomster. Det återkrävda beloppet vid efterkontrollen ökade från 169 till 246 miljoner kronor.

Regler och syfte

Inom studiemedelssystemet finns det en behovsprövning som innebär att studiemedlen reduceras om den studerandes inkomst överstiger en så kallad fribeloppsgräns. Syftet med fribeloppet är dels att hålla nere kostnaderna för studiemedelssystemet, dels att utgöra en drivkraft för effektiva studier genom att minska de studerandes arbete. Fribeloppet bestäms halvårsvis med utgångspunkt i det antal veckor med studiemedel som beviljas. Vid 20 veckors heltidsstudier var fribeloppet 53 500 kronor under 2009. Det innebär att en studerande som hade studiemedel under ett normalt läsår om 40 veckor kunde tjäna 107 000 kronor utan att studiemedlen reducerades, vilket motsvarar en månadsinkomst på 8 900 kronor. En studerande som överstiger fribeloppsgränsen får sina studiemedel reducerade med hälften av den inkomst som överstiger fribeloppet.⁶¹

Utveckling

Vid en ansökan om studiemedel ska den sökande beräkna inkomsten för det eller de kalenderhalvår som ansökan avser. Om den beräknade inkomsten överstiger fribeloppsgränsen får den studerande utbetalningar med reducerade belopp. CSN kontrollerar sedan alla studiemedelstagare mot den taxerade inkomsten. Denna kontroll genomförs först när taxeringen blir klar, det vill säga närmare två år efter studieåret.

⁶⁰ Vuxenstudiestöd och särskilt utbildningsbidrag. En generell slutsats är att studerande med förmånliga studiestöd i högre utsträckning är rekryterade av studiestödet jämfört med studerande med mindre förmånliga stöd.

⁶¹ Den 1 januari 2011 höjs fribeloppet med cirka 30 000 kronor per år, vilket dock inte påverkar redovisningen i den här rapporten.

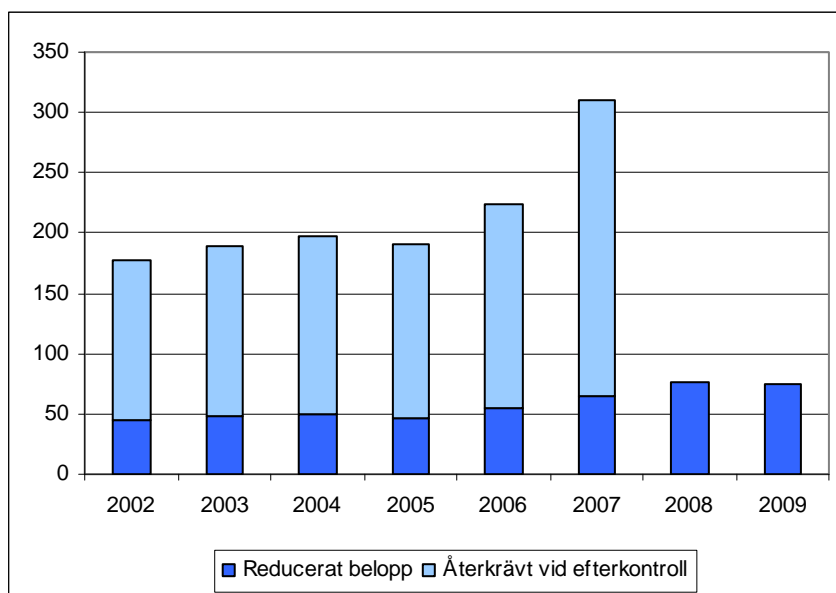
CSN beslutar om återkrav av studiemedel för dem som har haft inkomster över fribeloppet och som tidigare inte har meddelat detta.

Uppgifterna om reducerade studiemedel delas av ovanstående skäl upp i två delar, dels uppgifter om de utbetalda belopp som har reducerats, dels uppgifter om efterkontrollerade studiemedel och återkrävda belopp. De senaste tillgängliga uppgifterna om efterkontroll och återkrav avser 2007.

Under det första kalenderhalvåret 2009 fick 10 000 studiemedelstagare reducerade studiemedel med hänsyn till den anmälda beräknade inkomsten för kalenderhalvåret. Under det andra kalenderhalvåret fick 12 600 studerande reducerade studiemedel. Utbetalningarna reducerades sammanlagt med 74 miljoner kronor under 2009. Det är en minskning med 2 miljoner kronor jämfört med 2008. Minskningen beror bland annat på att färre studerande under 2009 arbetade parallellt med sina studier.

Det är fler studerande som fastnar i efterkontrollen av inkomst än som själva anmäler en beräknad inkomst. Vid efterkontrollen av 2007 års inkomster fick 20 274 personer 30 116 beslut om återkrav. Anledningen till att antalet beslut överstiger antalet personer är att CSN fattar ett beslut för varje kalenderhalvår. En person som har tjänat för mycket under båda kalenderhalvåren får därmed två beslut. Av studiemedelstagarna 2007 fick 5 procent återkrav med hänsyn till en inkomst som översteg fribeloppsgränsen. Sammanlagt fick 8 procent av de studerande antingen reducerade studiemedel eller återkrav.

Diagram 5.25 Reducerade och återkrävda belopp med anledning av inkomster över fribeloppsgränsen, miljoner kronor, 2002–2009

Det finns en följsamhet mellan den reducering av studiemedlen som görs direkt vid utbetalningarna och det sammanlagda återkravsbeloppet vid efterkontrollerna. När de reducerade beloppen ökar åtföljs detta av ett högre återkrävt belopp. Under 2005 minskade det reducerade beloppet, vilket senare medförde att även det återkrävda beloppet minskade. Detta bör övervägande bero på att båda dessa belopp är avhängiga av storleken på de studerandes inkomster.

Under 2009 fattade CSN ett mycket stort antal återkravsbeslut i samband med efterkontrollen av 2007 års inkomster. Det återkrävda beloppet vid efterkontrollen ökade från 165 till 239 miljoner kronor, vilket är en ökning med 45 procent. Motsvarande ökning för de reducerade beloppen är 20 procent. Den stora ökningen av det återkrävda beloppet beror på att CSN för första gången genomförde en kontroll av studerande som har studerat med studiemedel endast under halva inkomståret. Denna nya kontroll stod för en stor del av ökningen av det återkrävda beloppet.

CSN kommer att fortsätta att kontrollera studerande som har haft studiemedel under en eller två terminer. Därmed kan de återkrävda beloppen antas ligga kvar på en hög nivå. Om förändringen av de återkrävda beloppen även fortsättningsvis följer förändringen av de reducerade beloppen, kommer återkraven att öka vid efterkontrollen av 2008 års inkomster och därefter minska något vid efterkontrollen av 2009 års inkomster.

Arbete vid sidan av studierna

Enligt CSN:s enkätundersökning 2009 arbetade 41 procent av studiemedelstagarna vid sidan av studierna under vårterminen 2009.⁶² Under vårterminen 2007 arbetade 46 procent av dem som hade studiemedel. Andelen som arbetar parallellt med sina studier har därmed minskat. Studiemedelstagare med enbart bidrag arbetar lite oftare än dem som har både bidrag och lån.

Kvinnor arbetar oftare än män vid sidan av studierna. Det är även stora skillnader mellan studerande på olika studienivåer. Det är vanligast att högskolestuderande i Sverige arbetar parallellt med studierna. Få studerande på grundskolenivå arbetar vid sidan av studierna. Bland studiemedelstagarna är det vanligast att studerande i åldersgruppen 25–34 år arbetar. Yngre och äldre studerande arbetar i lite mindre utsträckning. På denna punkt skiljer sig studiemedelstagarna från studerande utan studiemedel. Bland studerande utan studiemedel är arbete vanligast i den högsta åldersgruppen. Studerande med tillägslån arbetar i ungefär samma utsträckning som andra studerande med studiemedel.

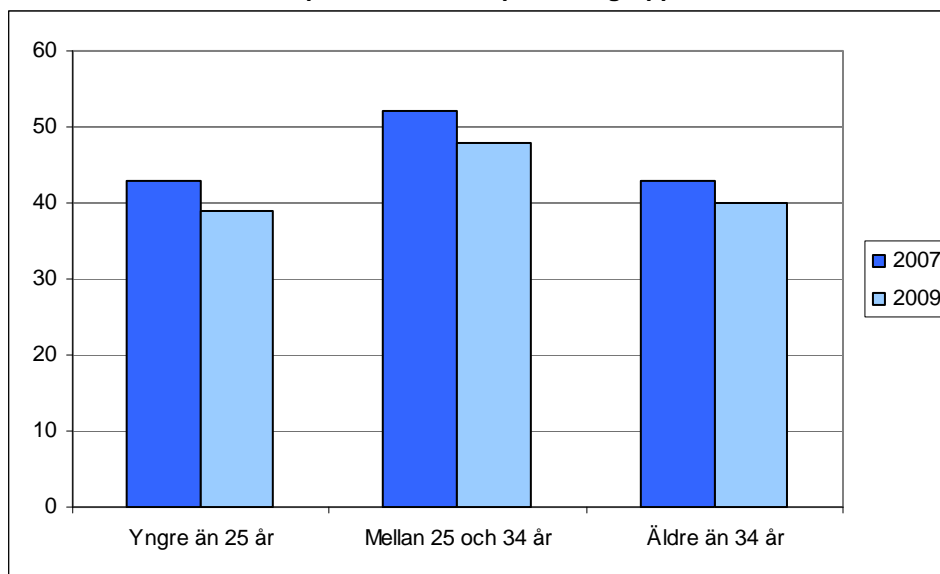
Av de studerande som arbetar är det hälften som arbetar med något helt annat än det som de utbildar sig till, medan hälften arbetar med det som de utbildar sig till eller inom ett närliggande område.

Många studerande arbetar relativt få timmar. Mer än hälften av de studiemedelstagare som arbetar parallellt med studierna arbetar högst 20 timmar i månaden, det vill säga 5 timmar i veckan.

Det är inte någon skillnad mellan studiemedelstagare som väljer att låna och dem som enbart tar ut bidragsdelen. Andelen arbetande har minskat lika mycket i båda grupperna. Både kvinnor och män har minskat sitt arbete lika mycket, vilket innebär att en större andel av kvinnorna fortfarande arbetar vid sidan av studierna.

⁶² CSN (2010b).

Diagram 5.26 Studerande med studiemedel som anger att de arbetade vid sidan av studierna under vårterminen, andel i procent, fördelat på åldersgrupp, 2007 och 2009

Studiemedelstagare i åldersgruppen upp till 35 år har minskat sitt arbete mer än studerande över 35 år. Bland studiemedelstagarna är dock skillnaderna mellan åldersgrupperna något mindre jämfört med samtliga studerande. Sett även till studerande utan studiemedel har andelen yngre studerande som arbetar minskat mer än andelen arbetande äldre studerande.

Det är framför allt de studerande som arbetar relativt lite som har blivit färre. Under 2007 arbetade 70 procent av de arbetande högst 40 timmar i månaden. De som arbetar högst 40 timmar har minskat till 66 procent. Även den andel som arbetar upp till 80 timmar i månaden har minskat. Studerande som arbetar mer än 80 timmar i månaden, det vill säga på minst halvtid, har dock ökat från 16 till 20 procent. I linje med detta anger en högre andel av de studerande att de har inkomster över 40 000 kronor per kalenderhalvår, samtidigt som andelen studerande i lägre inkomstklasser minskar. Sammanfattningsvis är det därmed i första hand studerande som tidigare arbetade relativt lite som har slutat att arbeta.

Det är främst arbetet under helger som har minskat i omfattning. Andelen studerande som arbetar endast på helger eller både på helger och i veckorna har minskat. En något högre andel av de studerande arbetar i stället enbart i veckorna.

Studerande som arbetar inom det område som de utbildar sig till eller inom ett närliggande område har ökat sitt arbete. Studerande som arbetar med något annat än det som de utbildar sig till har däremot minskat.

Av de studerande som väljer att arbeta är det under 2009 fler som uppger att de skulle vilja arbeta mer jämfört med vad det var under 2007. Den vanligaste orsaken till att de studerande inte arbetar mer tycks dock vara att studierna inte tillåter att de arbetar mer. Av dem som arbetar är det endast 14 procent som uppger att de inte kunde få mer arbete. Av dem som inte arbetar är det 15 procent som skulle vilja arbeta men som inte fick något arbete.⁶³

⁶³ Denna andel går inte att jämföra med 2007 eftersom frågan inte fanns med i den enkätundersökningen.

Att det är färre som arbetar under 2009 jämfört med 2007 beror sannolikt på att arbetsmarknadsläget har försämrats. Arbetslösheten ökade med 2,5 procent mellan 2007 och 2009.⁶⁴ Det är framför allt arbete i mindre omfattning under helgerna som har minskat. Minskningen gäller främst yngre personers arbete, det vill säga de som sannolikt har mindre arbetslivserfarenhet och eventuellt färre kontakter med arbetslivet.

Även det faktum att andelen har ökat för dem som arbetar inom samma område som de utbildar sig till, eller inom ett närliggande område, tyder på att konjunkturläget har påverkat andelen studerande som arbetar. Sannolikt är det exempelvis många studerande på vårdutbildningar som arbetar inom vården parallellt med sina studier. Många av dessa kan ha upparbetade kontakter med arbetsgivare sedan tidigare. De har då inte drabbats lika hårt av konjunkturedgången som andra och har lättare att arbeta parallellt med studierna om de vill göra det. Det tycks även som om de som har ett arbete i många fall kan välja att arbeta mer än de har gjort tidigare.

5.8 Ålder och åldersgränser

Studiemedelssystemet domineras av studerande i åldern 20–24 år. Antalet studerande ökade i nästan alla åldersgrupper mellan 2008 och 2009. Relativt sett började dock fler yngre än äldre att studera med studiemedel.

Regler och syfte

Studerande på grundskole- eller gymnasienivå kan få studiemedel från och med höstterminen det år de fyller 20 år. För högskolestuderande finns ingen nedre åldersgräns.

Nästa åldersgräns infaller det år en studerande fyller 25 år. Vissa studerande kan från den åldern få studiemedel med den högre bidragsnivån och även tilläggsån.

Det finns två övre åldergränser, den ena gäller rätten till studiebidrag och den andra rätten att låna. Studiebidrag lämnas längst till och med det kalenderår en studerande fyller 54 år. För den som har studielån begränsas rätten till studielån successivt från och med det år den studerande fyller 45 år. Denna begränsning innebär att det antal veckor som den studerande kan få studielån minskar enligt en så kallad lånetrappa. Den som är 45 år får låna i maximalt 220 veckor och därefter minskar rätten att låna med 20 veckor för varje år. Den som är 53 år får låna i maximalt 60 veckor och den som är 54 år i 40 veckor. Tidigare tagna studielån minskar möjligheterna att låna. Åldersgränserna för rätt till studiemedel har höjts successivt. Den senaste förändringen gjordes 2006 då åldersgränsen höjdes från 50 till 54 år.

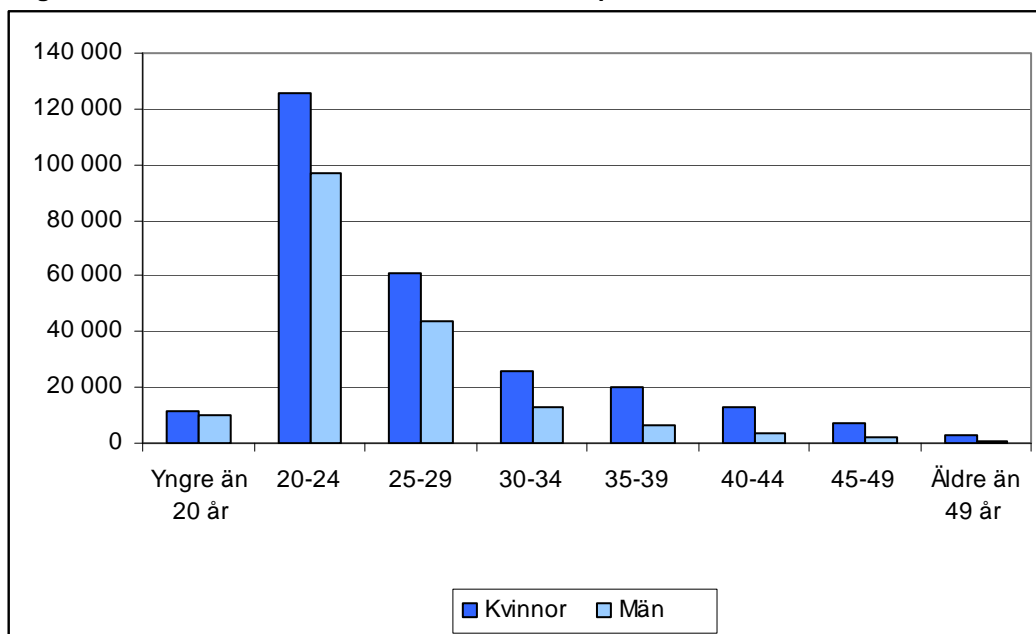
Åldersgränserna syftar till att ge möjligheter till studier relativt långt upp i åldrarna. Åldersgränsen för studielån ska tillgodose behovet för personer i högre åldrar att studera samtidigt som riskerna för att studielån ska skrivas av hålls nere.

Studiemedelstagarnas ålder

Studiemedelssystemet domineras av studerande i åldern 20–24 år. Nästan precis hälften av dem som studerar med studiemedel är mellan 20 och 24 år gamla.

⁶⁴ Hämtat från <http://www.konjunkturinstitutet.se> (2010-02-12). Nyckeltal för konjunkturläget.

Diagram 5.27 Studerande med studiemedel, fördelat på ålder och kön, antal 2009

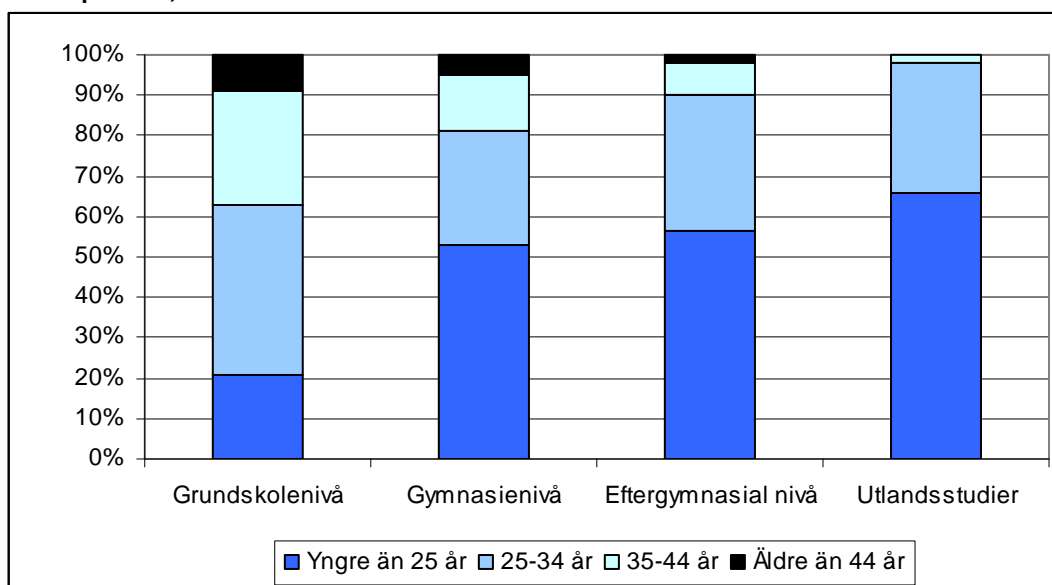

I varje enskild åldersgrupp är det fler kvinnor än män som studerar. Den kvinnliga dominansen ökar med stigande ålder. I åldersgrupperna upp till 25 år utgör kvinnorna 55 procent av studiemedelstagarna. I åldersgrupperna över 35 år utgör kvinnorna två tredjedelar av studiemedelstagarna.

Andelen yngre studerande har successivt ökat under de senaste åren. År 2005 var 52 procent av studiemedelstagarna yngre än 25 år. Under 2009 var motsvarande andel 55 procent.

Mellan 2008 och 2009 ökade det totala antalet studiemedelstagare med 9 procent. Antalet studerande i åldern yngre än 20 år ökade med 31 procent, medan antalet studerande i åldern 20–24 år ökade med 10 procent. Förutom studerande i åldern 40–44 år ökade antalet studerande i övriga åldersgrupper.

Diagram 5.28 Studerandes ålder, fördelat på åldersgrupp, utbildningsnivå och utlandsstudier, andel i procent, 2009

Åldersfördelningen varierar med nivån på studierna. Studerande på grundskolenivå är genomsnittligt äldre än övriga studerande. Studerande utomlands är avsevärt yngre än studerande i Sverige. Mycket få utlandsstuderande är äldre än 34 år. Av dem som har studiemedel för grundskolestudier är däremot en tredjedel äldre än 34 år.

Tabell 5.17 Förändring av antalet studiemedelstagare mellan 2008 och 2009, fördelat på åldersgrupp och utbildningsnivå, procent

	Yngre än 25 år	25-34 år	35-44 år	Äldre än 44 år	Totalt
Grundskolenivå	13	6	0	4	5
Gymnasienivå	18	15	7	13	15
Eftergymnasial nivå	11	4	-2	4	7
Total ökning					9

Antalet studerande ökade i nästan alla åldersgrupper mellan 2008 och 2009. Relativt sett började dock fler yngre än äldre att studera med studiemedel. Yngre studerande ökade mer än äldre studerande på samtliga utbildningsnivåer. Den stora ökningen av antalet studerande på gymnasienivån hade föregåtts av flera års minskning av antalet yngre vuxenstuderande på gymnasienivå.

Att yngre studerande har ökat mer än äldre kan antas ha två huvudsakliga förklaringar. Den ena förklaringen är att befolkningen i åldersgruppen 20-24 år, det vill säga den största studerandegruppen, har ökat relativt mycket under en följd av år. Den andra tänkbara förklaringen är den tilltagande lågkonjunkturen under slutet av 2008 och under 2009. Högskoleverket har visat att en ökning av ungdomsarbetslösheten följs av en ökning av andelen ungdomar som påbörjar högskolestudier.⁶⁵ Eftersom sambandet mellan arbetslöshet och antalet högskolestuderande endast kan fastslås för yngre studerande, är det möjligt att yngre personer är mer benägna att påbörja studier vid stigande arbetslöshet jämfört med äldre personer.

⁶⁵ Högskoleverket (2009a).

Prövningen av åldersgränserna

Sökande som är 45 år eller äldre kan få helt eller delvis avslag på sin ansökan om studielån, medan sökande som är äldre än 54 år däremot inte kan beviljas studiemedel.

Under 2009 fick 430 sökande delvis avslag på sin ansökan om studielån på grund av lånebegränsningen, vilket motsvarar 3 procent av antalet sökande i åldern över 45 år. Under året fick dessutom 336 sökande äldre än 54 år avslag på sin ansökan om studiemedel. Fler kvinnor än män ansöker om studiemedel utan att kunna få det. Av studiemedelstagarna är 3 procent 45 år eller äldre, medan 1 procent är 50 år eller äldre. CSN:s samlade bedömning är att det för närvarande är en relativt liten efterfrågan på studiemedel från de äldre personer som inte kan få det.

5.9 Tid med studiemedel

De låntagare som blev återbetalningsskyldiga 2010 och som har studerat på grundskolenivå har haft studiemedel i genomsnitt 33 veckor på den nivån. Eftersom många av dessa låntagare även har studerat på andra nivåer, företrädesvis på gymnasienivå, har de i genomsnitt haft studiemedel i totalt 84 veckor. Låntagare på gymnasienivå har i genomsnitt haft studiemedel i 43 veckor på den nivån och 96 veckor totalt. Studerande på eftergymnasial nivå i Sverige har i genomsnitt haft studiemedel i sammanlagt 127 veckor. Utlandsstuderande har i genomsnitt haft studiemedel i sammanlagt 150 veckor.

Regler och syfte

Studiemedel kan lämnas olika länge beroende på utbildningsnivån och i vissa fall på den studerandes utbildningsbakgrund.

En studerande på grundskolenivå som redan har en fullständig grundskoleutbildning eller motsvarande svensk eller utländsk utbildning kan få studiemedel i högst 40 veckor. Studerande på grundskolenivå som inte har sådan utbildning kan få studiemedel i högst 80 veckor. Den som dessutom behöver färdighetsträning i att läsa, skriva eller räkna kan få studiemedel i ytterligare 20 veckor, det vill säga i sammanlagt högst 100 veckor.

På gymnasienivå kan den som inte har en treårig gymnasieutbildning få studiemedel i högst 120 veckor och den som har en sådan utbildning, eller en motsvarande svensk eller utländsk utbildning, kan få studiemedel i högst 80 veckor.

För högskolestudier och andra eftergymnasiala studier kan en studerande få studiemedel i högst 240 veckor, vilket motsvarar studier under tolv terminer.

I studiestödsreformen 2001 skärptes och preciserades tidsgränserna. Tidigare var det möjligt för CSN att gå utöver tidsgränserna om det fanns särskilda skäl. Bedömningen av om det fanns särskilda skäl var relativt generös.

Reglerna förändrades något 2006 som ett led i de åtgärder som då vidtogs för att förstärka äldre studerandes möjligheter att få studiemedel. Från och med 2006 kan studiemedel beviljas utöver tidsgränserna med upp till 40 veckor till studerande över 40 år, om det finns särskilda skäl.

Tidsgränserna i studiemedelssystemet ska ge alla möjligheter att genomföra sina studier. De ska samtidigt uppmuntra till snabba och effektiva studier.

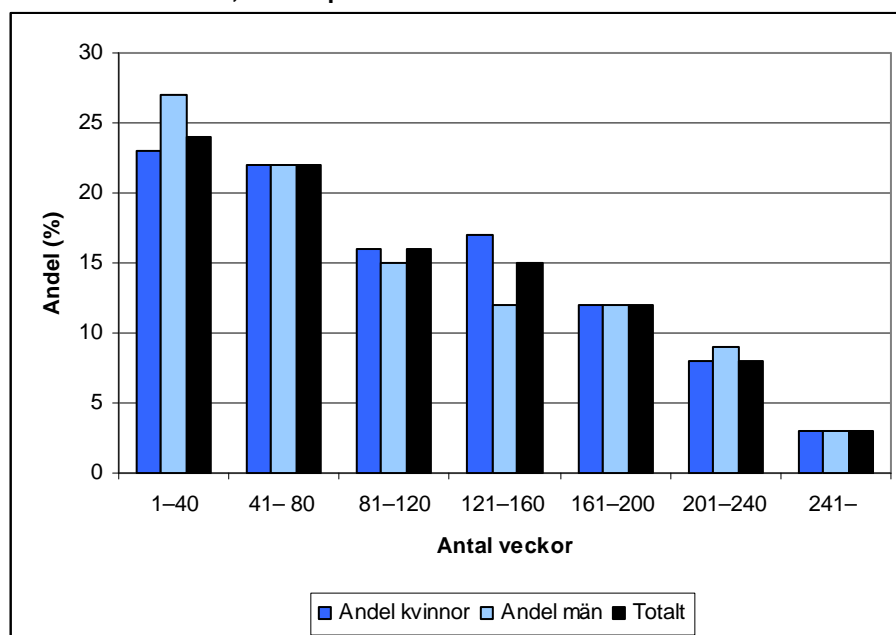
Hur länge har låntagarna studiemedel?

Det finns inte någon statistik över hur länge de studerande i genomsnitt har studiemedel, eftersom det är svårt att ta fram sådan statistik. Det beror på att många studerande dels läser fristående kurser, dels växlar mellan studier och annan sysselsättning. Detta gör att det är svårt att avgöra vem som återkommer med en ny ansökan om studiemedel och vem som inte gör det.

För att ge en bild av hur länge de studerande använder studiemedel har CSN istället tagit fram uppgifter över studerande med studielån som blir återbetalningsskyldiga på sitt lån. Detta inträffar mellan sex och tolv månader efter den senaste perioden med studiemedel och bör därför ge en god indikation hur länge de studerande har studiemedel. En del av de studerande som återfinns i materialet återkommer i studier i ett senare skede och kan då komma att ansöka om ytterligare studiemedel. Det finns inga indikationer på att studerande med lån avviker från dem som väljer att studera utan studielån.

Den 1 januari 2010 blev 68 000 låntagare återbetalningsskyldiga. Diagrammet nedan visar hur många veckor dessa före detta studerande sammanlagt har haft studiemedel.

Diagram 5.29 Låntagare som blivit återbetalningsskyldiga 2010, fördelat på kön och antal studiemedelsveckor, andel i procent

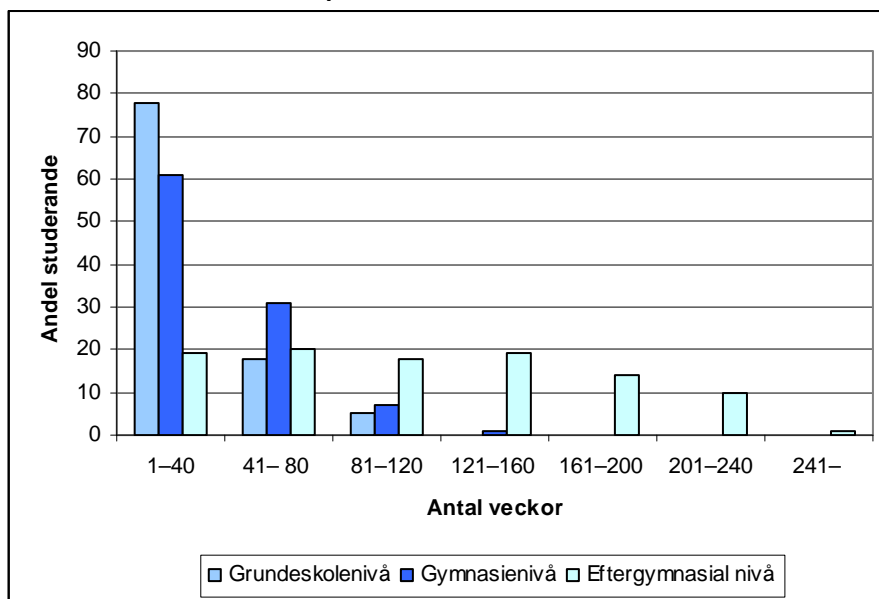
Många studerande studerar med studiemedel under kort tid. Av de låntagare som blev återbetalningsskyldiga hade en fjärdedel studerat med studiemedel i högst 40 veckor. Männerna är överrepresenterade bland dem som har studiemedel under mycket kort eller mycket lång tid. Kvinnor studerar ofta på medellånga utbildningar. Detta beror bland annat på att vissa medellånga utbildningar är kvinnodominerade, exempelvis sjuksköterske- och lärarprogrammen. Männerna är överrepresenterade dels på korta yrkesinriktade kurser, dels på vissa långa utbildningsprogram såsom civilingenjörsprogrammen.⁶⁶ Kvinnorna har i genomsnitt studiemedel under något längre tid än

⁶⁶ Högskoleverket (2009b).

männen. Detta har varit en bidragande orsak till att kvinnor som tar studielån även har en högre studieskuld jämfört med män. Så har det varit sedan 2008.⁶⁷

Studietiderna per studienivå presenteras i diagrammet nedan. De nya återbetalningsskyldiga som haft studiemedel för grundskolestudier fördelas i andelar efter antal studiemedelsveckor på grundskolenivån. På samma sätt fördelas andelen studerande på gymnasienivå och på eftergymnasial nivå efter hur många veckor de haft studiemedel på respektive nivå.

Diagram 5.30 Låntagare som blivit återbetalningsskyldiga 2010, fördelat på studienivå och antal studiemedelsveckor, andel i procent

På grundskolenivå är det klart vanligast att de studerande har studiemedel i högst 40 veckor. Detta gäller för 78 procent av de studerande. Av dem som har studerat på grundskolenivå har endast 5 procent studiemedel i mer än 80 veckor på den nivån. Det genomsnittliga antalet studiemedelsveckor på grundskolenivån är 33 veckor.

Av dem som studerar på gymnasienivå har 61 procent haft studiemedel i högst ett år, medan 92 procent har haft studiemedel i högst två år. I genomsnitt har de som har studerat på gymnasienivå haft studiemedel i 43 veckor på den nivån.

Studerande på eftergymnasial nivå är mer jämnt fördelade över skalan. Av dem återfinns en femtedel i varje 40-veckorsintervall upp till 160 veckor. Av de studerande har 10 procent haft studiemedel i mellan 201 och 240 veckor, det vill säga nära den maximala tidsgränsen. I genomsnitt har de som har studerat på eftergymnasial nivå haft studiemedel i 116 veckor på den nivån.

Många studerande har studiemedel för studier på mer än en utbildningsnivå. I följande tabell redovisas dels hur många veckor de studerande på en viss utbildningsnivå i genomsnitt har haft studiemedel på den nivån, dels hur många veckor de har haft studiemedel sammanlagt på alla utbildningsnivåer.

⁶⁷ Se avsnitt 5.4.

Tabell 5.18 Genomsnittligt antal veckor med studiemedel för låntagare som blivit återbetalningsskyldiga 2010, fördelat på utbildningsnivå och utland

	Grundskolenivå	Gymnasienivå	Eftergymnasial nivå	Utland
Antal veckor på aktuell nivå	33	43	116	54
Antal veckor på samtliga nivåer	84	96	127	150

På grundskolenivå har låntagarna haft studiemedel i genomsnitt 33 veckor. Eftersom många av dessa låntagare även har studerat på andra nivåer, företrädesvis på gymnasienivå, har de i genomsnitt haft studiemedel i totalt 84 veckor. Låntagare på gymnasienivå har i genomsnitt haft studiemedel i 43 veckor på den nivån och 96 veckor totalt. En del av dessa låntagare har därmed även studerat på grundskolenivå eller eftergymnasial nivå.

Studerande på eftergymnasial nivå är de som mest sällan läser både på denna nivå och på någon annan, vilket leder till att differensen mellan antalet studiemedelsveckor på eftergymnasial nivå och totalt endast är 11 veckor.

Utlandsstuderande är den studerandegrupp där differensen mellan antalet studiemedelsveckor utomlands och totalt är störst. Detta beror på att många studerar utomlands under en termin eller ett år som en del av sin svenska högskoleutbildning. En slutsats av detta är att utlandsstudier ofta tycks förlänga den totala studietiden.

Avslag på grund av veckobegränsningen

Studerande som har haft studiemedel så länge som studiemedelsbestämmelserna medger, men som inte är klara med sina studier, avstår från att ansöka om studiemedel eller väljer att ändå få en ansökan om studiemedel prövad. De som ansöker om studiemedel får då oftast avslag på sin ansökan. Eftersom många studerande sannolikt avstår från att lämna in en ansökan ger antalet avslag inte någon fullständig bild av hur många som har behov av studiemedel under längre tid. Antalet och andelen avslag bör dock kunna ses som en indikation på om det är många studerande som är i behov av ytterligare studiemedel eller inte.

Under 2009 fick 9 000 helt eller delvis avslag på sin ansökan om studiemedel med hänsyn tidsgränserna.⁶⁸ Det motsvarar 1,8 procent av ansökningarna. Kvinnor och män får avslag lika ofta i förhållande till hur många kvinnor respektive män som ansöker om studiemedel

Tabell 5.19 Andel avslag, fördelat på helt och delvis avslag samt på utbildningsnivå och utland, andel i procent, 2009

	Helt avslag	Delvis avslag
Grundskolenivå	1,5	4,1
Gymnasienivå	0,4	1,7
Eftergymnasial nivå	0,1	0,9
Utlandsstudier	0,1	1,6

⁶⁸ Delvis avslag får exempelvis den som ansöker om studiemedel för 20 veckor men har 10 veckor kvar att nyttja.

Andelen studerande som ansöker om studiemedel och som får avslag på ansökan varierar med utbildningsnivån. En betydligt högre andel av dem som studerar på grundskolenivå får avslag på sin ansökan jämfört med studerande på andra utbildningsnivåer. Detta indikerar att relativt många studerande på grundskolenivå inte hinner klart med sina studier innan veckorna med studiemedel tar slut. Detta problem tycks inte lika omfattande på de övriga utbildningsnivåerna. Andelen sökande som fick avslag på sin ansökan ökade något mellan 2008 och 2009.

Av de 9 000 sökande som under året fick avslag på sin ansökan var det 700 som överklagade beslutet. I förhållande till andelen avslag var det betydligt vanligare att studerande på eftergymnasial nivå överklagade sitt beslut jämfört med studerande på grundskolenivå. Av de överklaganden som CSN lämnade över till Överklagandekommittén för studiestöd (ÖKS) bifölls mellan 2 och 5 procent, beroende på utbildningsnivån.

Veckogränsernas betydelse för de studerande

En relativt hög andel av dem som studerar på grundskolenivå studerar i mer än 40 respektive 80 veckor på denna nivå. Av studiemedelstagarna har 23 procent studiemedel i mer än 40 veckor, medan 5 procent har studiemedel i mer än 80 veckor. Det är dessutom en ganska hög andel av de sökande som får avslag på sin ansökan på grund av att de redan fått maximalt antal veckor med studiemedel. Detta indikerar att tidsgränsen utgör ett relativt stort problem för många som studerar på grundskolenivå.

Av de gymnasiestuderande är det 8 procent som har studiemedel i mer än 80 veckor. På eftergymnasial nivå är det 11 procent av studiemedelstagarna som har studiemedel i mer än 200 veckor. Det är en lägre andel av de studerande som får avslag på sina ansökningar jämfört med studerande på grundskolenivå. Eftersom det är många studerande som har studiemedel på eftergymnasial nivå, är det dock antalsmässigt ganska många som varje år har studiemedel i mer än 200 veckor, det vill säga nära det maximala veckoantalet.

Enligt svaren i CSN:s enkätundersökningar har andelen studerande som påverkas av veckobegränsningarna minskat mellan 2007 och 2009. År 2009 angav 76 procent att de inte påverkades av veckogränsen i sina studier eller att de inte kände till att det fanns en sådan gräns. Andelen studerande som inte påverkas av veckogränserna har ökat med 7 procent sedan 2007 och 8 procent sedan 2003.⁶⁹ Grundskolestuderande anger oftare än andra att de påverkas av veckogränserna i sina studier. Av den totala andelen studerande som anger att de påverkas av veckogränserna menar 9 procent att dessa gränser har lett till att de har planerat sina studier mer noggrant.

Förutom att en mindre andel av de studerande anger att de påverkas i sin studieplanering av veckogränserna för studiemedel, var det även färre av dem som studerade utan studiemedel som angav att orsaken till att de inte hade studiemedel var att de ville spara på sina studiemedelsveckor. År 2007 angav 14 procent av dem som studerade utan studiemedel att de sparade sina studiemedelsveckor. År 2009 hade denna andel minskat till 12 procent. Av studiemedelstagarna är det 7 procent som anger att de någon gång under sina studier studerat utan studiemedel för att spara veckor. Det är

⁶⁹ Det kan finnas respondenter som anger både att de inte påverkas av veckogränserna och att de inte påverkas av veckogränserna av skälet att de inte känner till dem. Andelen respondenter som enbart anger att de inte påverkas av veckogränserna har ökat från 56 procent 2003 till 61 procent 2009.

framför allt yngre studerande som avstår från studiemedel för att spara studiemedelsveckor.

Sammantaget tycks tidsgränserna för rätt till studiemedel mest påverka dem som studerar på grundskolenivå. Grundskolestuderande anger ofta att de påverkas av tidsgränserna. Relativt många grundskolestuderande har studiemedel under många veckor och många får avslag på sin ansökan om studiemedel. På gymnasienivå respektive eftergymnasial nivå är det inte en lika stor andel av de studerande som studerar med studiemedel så länge att det maximala antalet veckor utgör ett problem för dem. Det är inte heller en lika hög andel som ansöker om studiemedel och får avslag på sin ansökan. Däremot är det viktigt att komma ihåg att även relativt låga andelar av dessa studerandegrupper innebär att ganska många studerande berörs.

5.10 Studieresultat

Mer än 60 procent av studiemedelstagarna upplever att de lyckas helt med sina studier. Bara 2 procent anser att de misslyckas med studierna. De studiemedelstagare som studerar på heltid på högskola klarar i genomsnitt 55 högskolepoäng.

År 2009 fick 11 100 sökande, eller 2,2 procent av de sökande avslag på sin ansökan om studiemedel på grund av att studieresultaten var bristfälliga.

Regler och syfte

För att upprätthålla en god studieeffektivitet och för att studerande inte ska kunna ta stora studielån utan att nå några studieresultat, ställer regelverket krav på uppnådda studieresultat för att fortsatta studiemedel ska beviljas. En studerande som har haft studiemedel måste uppvisa tillräckliga studieresultat för att kunna beviljas nya studiemedel.

Högskolestuderande ska klara minst 75 procent av sina studier för att kunna få nya studiemedel. För den som studerar på grundskole- eller gymnasienivå krävs det i princip att studieplanen följs. En sammanlagd eftersläpning på upp till en halv termin tillåts dock för dem som studerar på komvux. Om studieresultaten inte är tillräckliga, kan den studerande ändå beviljas studiemedel om han eller hon har personliga skäl som kan förklara förseningen. För högskolestuderande bör det förutom personliga skäl även finnas goda förutsättningar att de fortsatta studierna ska gå bra.

CSN har ingen fullständig kunskap om vilka studieresultat studiemedelstagarna uppnår. I många fall finns studieresultaten enbart redovisade i handlingar som de studerande skickar med i ansökan om studiemedel. Det skulle vara en alltför tidsödande uppgift att gå igenom dessa dokument. I vissa fall styrks dessutom studieresultaten med intyg från skolan utan att någon exakt redogörelse av avklarade kurser eller betyg lämnas in till CSN. Detta begränsar CSN:s möjligheter till återrapportering.

CSN har ändå vissa kunskaper om vilka studieresultat studiemedelstagarna uppnår. De allra flesta resultat högskolestuderande uppnår finns redovisade i högskolornas dokumentationssystem Ladok. CSN följer emellanåt upp dessa resultat med hjälp av SCB. Under 2009 genomförde CSN även en stor enkätundersökning bland studerande. I denna undersökning ingick det frågor om studieframgång. Utöver detta har CSN givetvis uppgifter om själva provningen av studieresultat, det vill säga hur många

ansökningar som bifalls respektive avslås. Den redogörelse som lämnas i detta avsnitt tar därför sin utgångspunkt i följande:

- studiemedelstagarnas egen uppfattning om sin studieframgång
- studieresultaten för högskolestuderande med studiemedel
- CSN:s prövning av studieresultat.

De studerandes egen uppfattning om studieframgången

Under 2009 genomförde CSN en enkätundersökning riktad till studerande.⁷⁰ I enkäten ställdes bland annat frågan ”Upplever du att du lyckas med dina studier?”. Av samtliga studerande upplever 61 procent att de lyckas helt med sina studier, 38 procent att de lyckas delvis och 2 procent att de misslyckas.

Tabell 5.20 Svar på frågan ”Upplever du att du lyckas med dina studier?”, fördelat på kön, utbildningsnivå och åldersgrupp, andel i procent

	Kvin -nor	Män	Grund- skole nivå	Gymnasie - nivå	Efter- gymnasial nivå	Yngre än 25 år	Mellan 25 och 34 år	Äldre än 34 år	Totalt
Ja, helt	61	61	60	55	61	60	59	65	61
Ja, delvis	38	36	38	44	37	37	39	34	37
Nej	1	3	2	1	2	2	1	1	2

Det är relativt små skillnader mellan hur olika studerandegrupper upplever att de lyckas med sina studier. Studerande på gymnasienivå upplever i lite mindre utsträckning än övriga att de lyckas helt med sina studier. De upplever dock inte i större utsträckning än andra att de misslyckas med studierna. Studerande äldre än 34 år upplever att de lyckas något bättre jämfört med yngre studerande.

Tabell 5.21 Svar på frågan ”Upplever du att du lyckas med dina studier?”, fördelat på studerande med respektive utan studiemedel, andel i procent

	Med studiemedel	Utan studiemedel
Ja, helt	63	53
Ja, delvis	35	43
Nej	1	4

Studerande med studiemedel anger oftare än studerande utan studiemedel att de lyckas helt med sina studier.⁷¹ Att studerande med studiemedel oftare än andra upplever att de har goda studieresultat beror sannolikt på att studiemedelstagarna oftare har studierna som sin huvudsakliga sysselsättning.

Högskolestuderandes studieresultat

CSN har i samarbete med SCB vid tre tillfällen sedan mitten av 1990-talet undersökt de studieresultat som uppnås av högskolestuderande med studiemedel. Detta har gjorts

⁷⁰ Resultaten av enkätundersökningen finns redovisade i CSN:s rapport ”Studerandes ekonomiska och sociala situation 2009” (CSN [2010b]).

⁷¹ Att studiemedelstagarna har bättre studieresultat än andra studerande framgår även vid en jämförelse av alla högskolestuderandes verkliga studieresultat med studieresultaten för de högskolestuderande som har studiemedel. Samtliga studerande har en prestationsgrad på 80 procent av de kurser de läser (Högskoleverket [2009b]). Studerande med studiemedel klarar 90 procent av de kurser de läser (CSN [2007a]).

genom att studiemedelsregistret samkörs med högskolornas dokumentationsregister Ladok. Enbart studerande som har studiemedel på heltid har omfattats i undersökningarna.

Resultaten i detta avsnitt presenteras med ett poängmedelvärde och efter hur stor andel av de studerande som når upp till poänggränserna 37,5, 45, 54 respektive 60 högskolepoäng.

Tabell 5.22 Studiemedelstagare (heltid) 2008/09⁷², fördelat på program, poängmedelvärde och procentandel som klarat mindre än 37,5, 45, 54 respektive 60 högskolepoäng

	Antal studerande	Poängmedelvärde	<37,5	<45	<54	<60
Program mot yrkesexamen	92 250	56 hsp	10	16	33	42
Övriga program	48 878	53 hsp	14	22	42	50
Kurser	14 743	49 hsp	23	31	53	57
Riket totalt	155 871	55 hsp	13	19	37	46

Under läsåret 2008/09 klarade studiemedelstagarna i genomsnitt 54,5 högskolepoäng per läsår.⁷³ Det innebär att studerande med studiemedel klarar 91 procent av det åtagande som krävs för heltidsstudiemedel. De som studerar med studiemedel och på heltid klarar därmed en högre andel av sina kurser än en genomsnittlig student. Enligt Högskoleverket var den genomsnittliga prestationsgraden 81 procent under 2008, vilket även omfattar studerande utan studiemedel och deltidsstuderande.⁷⁴

Studerande på program klarar i genomsnitt fler poäng än studerande på fristående kurser, medan studerande på yrkesprogram klarar fler högskolepoäng än studerande på andra program. På motsvarande sätt är det en högre andel av dem som studerar på fristående kurser som hamnar under de poänggränser som gäller för rätten till studiemedel jämfört med studerande på program. Sammanlagt är det en femtedel av de studerande som klarar mindre än 45 högskolepoäng, det vill säga 75 procent av kurserna. Mer än hälften av studiemedelstagarna klarar 60 högskolepoäng eller mer.

Tabell 5.23 Studiemedelstagare (heltid) 2008/09, fördelat på kön, poängmedelvärde och procentandel som klarat mindre än 37,5, 45, 54 respektive 60 högskolepoäng

	Poängmedelvärde	<37,5	<45	<54	<60
Kvinnor	56 hsp	10	15	33	41
Män	53 hsp	16	25	44	54

Män klarar i genomsnitt 3 högskolepoäng mindre per läsår jämfört med kvinnor. Dessutom är det väsentligt vanligare att män har låga studieresultat. Exempelvis når inte 25 procent av männen upp till 45 högskolepoäng. De klarar mindre än 75 procent av sitt studieåtagande och är därmed inte garanterade nya studiemedel. Endast 15 procent av kvinnorna klarar färre än 45 högskolepoäng.

⁷² Undersökningen omfattade 157 149 studerande. Några utbildningar har sorterats bort från materialet på grund av att resultaten bara delvis tycks ha registrerats i LADOK. Dessa utbildningar är skogsteknikerexamen, konstnärlig högskoleexamen dans samt kurser inom det konstnärliga området. Studerande på utbildningar som inte rapporteras i LADOK omfattas inte av undersökningen.

⁷³ I tabell 5.22 avrundat till 55

⁷⁴ Högskoleverket (2009b).

Tabell 5.24 Studiemedelstagare (heltid), fördelat på poängmedelvärde och procentandel som klarat mindre än 37,5, 45, 54 respektive 60 högskolepoäng, läsåren 1995/96, 2004/05 och 2008/09⁷⁵

	Poängmedelvärde	<37,5	<45	<54	<60
2008/09	55 hsp	13	19	37	46
2004/05	54 hsp	13	20	40	48
1995/96 ⁷⁶	55 hsp		18	37	46

Studiemedelstagarnas prestationer räknat i högskolepoäng har inte förändrats så mycket genom åren. Poängmedelvärdet har varit i princip oförändrat under den period som undersökningarna omfattar, vilket även gäller andelen studerande som klarar mindre än studiemedelsgränsen på 45 högskolepoäng. Denna andel ökade något mellan läsåren 1994/95 och 2004/05, men den har återigen minskat. Att prestationerna förändras mycket lite överensstämmer med prestationsgraden för samtliga studerande som enligt Högskoleverkets mätningar har varit i stort sett oförändrad sedan början av 1990-talet.⁷⁷

Tabell 5.25 Studiemedelstagare (heltid), fördelat på poängmedelvärde och procentandel som klarat mindre än 37,5, 45, 54 respektive 60 högskolepoäng, läsåren 1995/96, 2004/05 och 2008/09⁷⁸

	Poängmedelvärde	<37,5	<45	<54	<60
2008/09	55 hsp	13	19	37	46
2004/05	54 hsp	13	20	40	48
1995/96 ⁷⁹	55 hsp		18	37	46

Prövningen av studieresultat

År 2009 fick 11 100 sökande, eller 2,2 procent av de sökande avslag på sin ansökan om studiemedel på grund av att studieresultatet var bristfälligt. Det är en ökning med 1 000 avslagsbeslut jämfört med 2008, vilket även motsvarar ökningen av antalet studiemedelstagare.

Trots att ganska många får avslag är det vanligare att sökande som har haft otillräckliga resultat beviljas studiemedel än att de får avslag på ansökan. Detta beror på att CSN beaktar de skäl som anförs. Under 2009 beviljades 21 000 personer studiemedel med hänsyn till anförda skäl. Detta var en ökning jämfört med 2008.

Tabell 5.26 Studerande med otillräckliga studieresultat som får avslag respektive bifall på ansökan om studiemedel, fördelat på utbildningsnivå och utlandsstudier, andel i procent, 2009

	Andel avslag	Andel bifall skäl	Total andel avslag/bifall
Grundskolenivå	2,2	3,1	5,3
Gymnasienivå	2,1	6,0	8,1
Eftergymnasial nivå	2,5	4,0	6,5
Utlandsstudier	0,3	2,2	2,5

⁷⁵ En ”gammal” poäng (läsåren 1995/96 och 2004/05) har i tabellen räknats om till 1,5 högskolepoäng

⁷⁶ För läsåret 1995/96 inhämtades inga uppgifter om andelen studerande som klarade mindre än 37,5 högskolepoäng (62,5 procent av studieåtagandet).

⁷⁷ Högskoleverket (2009b).

⁷⁸ En poäng läsåren 1995/96 och 2004/05 har i tabellen räknats om till 1,5 högskolepoäng per vecka

⁷⁹ För läsåret 1995/96 inhämtades inga uppgifter om andelen studerande som klarade mindre än 37,5 högskolepoäng (62,5 procent av studieåtagandet).

Andelen sökande som får avslag på sin ansökan om studiemedel är nästan lika hög på de olika studienivåerna i Sverige. Att andelen utlandsstuderande som får avslag är lägre antas bero på att utlandsstuderande ofta är mycket studiemotiverade. I de fall där studieresultaten brister kan det även finnas skäl som kan accepteras, exempelvis studierelaterade eller kulturella problem.

Män får väsentligt oftare avslag på sin ansökan på grund av otillräckliga studieresultat jämfört med kvinnor. Detta speglar att män genomgående har sämre studieresultat än kvinnor. Skillnaden är särskilt stor på eftergymnasial nivå, där det under 2009 var 5 000 män och endast 3 200 kvinnor som fick avslag på sin ansökan. Andelen avslag för männen var 60 procent samtidigt som de utgjorde endast 40 procent av de sökande.

Studerande som har otillräckliga resultat kan genom att hämta igen kurser återkvalificera sig för studiemedel. Under 2009 var det 5 400 studerande som hämtade igen så många kurser att de därefter kunde beviljas nya studiemedel.

Antalet högskolestuderande som på grund av bristande studieresultat får avslag på sin ansökan om studiemedel är relativt litet jämfört med hur många studiemedelstagare på högskolenivå som klarar färre än 45 högskolepoäng. Endast 6,5 procent av de sökande bedöms ha bristande resultat samtidigt som 19 procent av studiemedelstagarna klarar färre än 45 högskolepoäng. En förklaring till detta är att vissa studerande som klarar färre än 45 högskolepoäng ändå uppfyller resultatkraven. Exempelvis innebär ett studieresultat på mellan 37,5 och 45 högskolepoäng ett godkänt resultat om det är en studerande som läser sitt första läsår vid högskolan. På samma sätt är det tillräckligt att klara 30 högskolepoäng för den som i genomsnitt har klarat 45 högskolepoäng per läsår.

En annan förklaring till att det är en förhållandevis låg andel av de sökande som bedöms ha bristande studieresultat är att många studerande som har misslyckats med att nå upp till resultatkravet avstår från att ansöka om nya studiemedel. En del av dessa fortsätter att studera utan studiemedel, medan andra avbryter sina studier. Dessutom lämnas en relativt stor del av studiemedelsansökningarna in av personer som inte tidigare har haft studiemedel. För dem som inte tidigare har haft studiemedel görs det inte någon prövning av tidigare studieresultat.

Av dem som fick avslag på sin ansökan var det 800 som valde att överklaga beslutet, vilket motsvarar 7 procent av dem som fick avslag. Av de ärenden som lämnades över till ÖKS biföll nämnden 5 procent.

Orsaker till studieframgång och studiemisslyckanden

Det är många faktorer som påverkar om en studerande lyckas eller misslyckas med sina studier. Av statistiken för högskolestudier framgår det att det spelar stor roll om studierna bedrivs på ett program eller inte. Studerande på sammanhållna yrkesprogram har större chanser än studerande på exempelvis fristående kurser att uppnå goda studieresultat. En sannolik orsak till detta är att högskolorna tar ett större ansvar för programstuderande, att den sammanhållna karaktären på studierna underlättar för dem som är studieovana och att klassgemenskapen kan bidra till att fler klarar studierna.

Även utifrån resultatet av CSN:s enkätundersökning bland studerande kan det konstateras att det finns statistiskt säkerställda samband mellan ett antal undersökta variabler och de studerandes upplevelse av studieframgång respektive

studiemisslyckande. Den studerandes hälsotillstånd tycks ha det starkaste förklaringsvärdet av de faktorer som CSN:s enkätundersökning omfattade. Den som mår bra ökar klart sina chanser att lyckas med sina studier. På samma sätt ökar en god ekonomisk situation chanserna att uppnå studief framgång, i likhet med att leva eller bo tillsammans med någon annan.

Diagram 5.31 Andel som svarat "Ja, helt" på frågan "Upplever du att du lyckas med dina studier?"

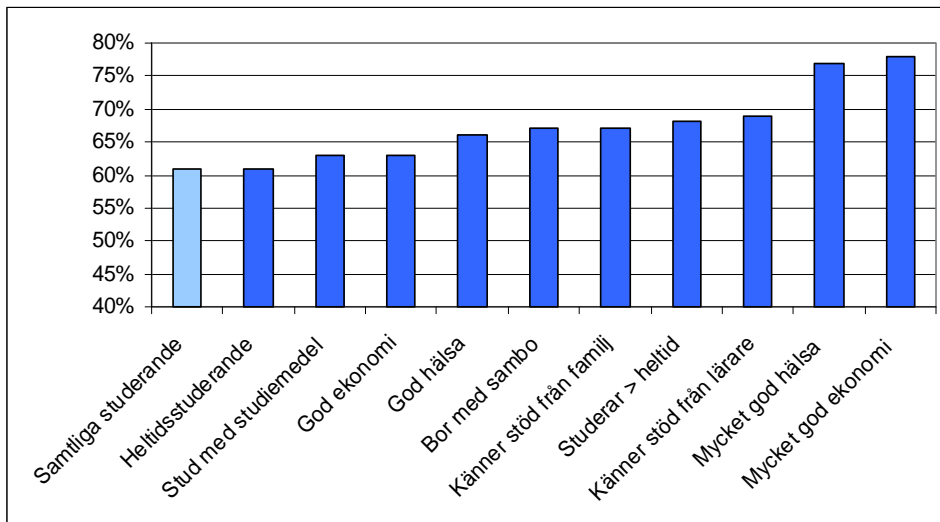
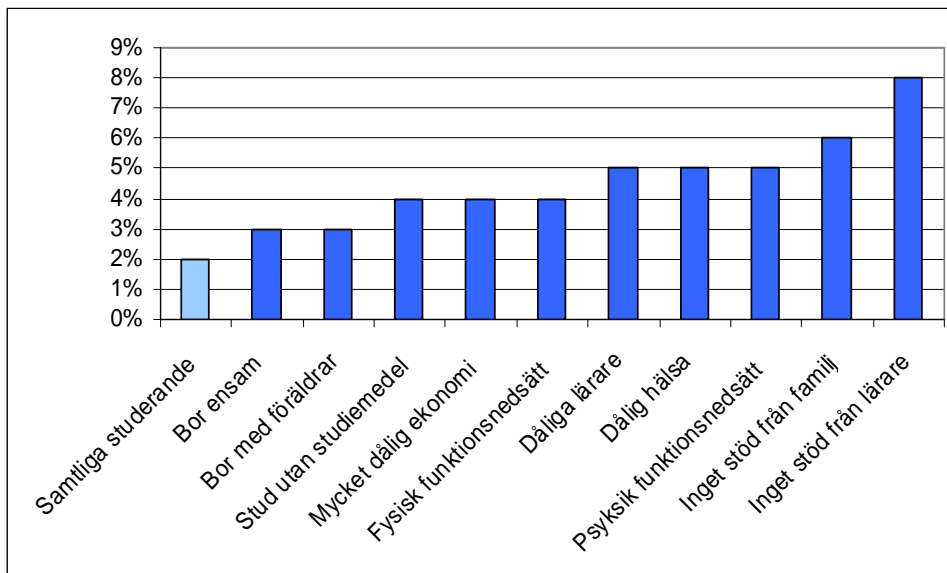

Diagram 5.32 Andel som svarat "Nej" på frågan "Upplever du att du lyckas med dina studier?"

I diagrammen visas hur hög andel av några utvalda studerandegrupper som anger att de lyckas helt respektive misslyckas med sina studier.

Trots att det kan klarläggas ett samband mellan olika faktorer och upplevelsen av studief framgång, har varje variabel för sig inte något stort förklaringsvärde för studief framgången. Veldig många faktorer påverkar möjligheterna för en studerande att lyckas med studierna.

Det har ofta diskuterats om en studerande bör eller inte bör arbeta vid sidan av sina studier. En farhåga har varit att arbetet kan inkräkta på studierna. För att den studerandes arbete ska begränsas, finns det en inkomstprövning inom studiemedelssystemet. Inkomstprövningen har setts som en drivkraft att minska arbetet och att öka koncentrationen på studierna.⁸⁰

Det har gjorts få studier om arbete är positivt eller negativt för studierna. En nyligen publicerad dansk studie bland högskolestuderande visar dock att studerande som arbetade upp till 20 timmar i veckan klarade sina studier bättre än studerande som inte arbetade alls vid sidan av studierna.⁸¹

Av de studerande som har deltagit i CSN:s enkätundersökning arbetade hälften parallellt med sina studier. Av dem som arbetade gjorde hälften det både vardagar och helger, medan en fjärdedel arbetade endast helger och en fjärdedel bara i veckorna.

De svar som de studerande har lämnat ger ingen entydig bild av om arbete vid sidan av studierna generellt leder till bättre eller sämre studieresultat. Studerande som arbetar anger i lika stor utsträckning som andra att de klarar respektive inte klarar sina studier. Det finns inte heller några tydliga samband mellan arbete vid sidan av studierna och studieframgång sett till antalet arbetade timmar.

Vad den studerande arbetar med har dock betydelse för studieframgången. Studerande som arbetar inom ett område som ligger i linje med det som de studerar till eller inom ett närliggande område tycker att de klarar studierna bättre jämfört med studerande som arbetar med något helt annat. Kvinnor arbetar betydligt oftare än män inom samma område som de utbildar sig till. Detta kan vara en av många orsaker till att kvinnor når bättre studieresultat än män.

5.11 Prövningen av studiemedel – andra beslutsgrunder

Prövningen enligt det nationella regelverket utföll under 2009 så att 9 800 utländska medborgare kunde beviljas svenska studiemedel och 3 700 utländska medborgare fick avslag på sin ansökan om studiemedel. Knappt 800 utländska medborgare fick rätt till studiemedel vid en EG-rättslig prövning och 1 100 utländska medborgare fick avslag.

En ansökan om studiemedel prövas på ett flertal grunder. CSN har hittills i denna rapport redogjort för bland annat prövningen av tidigare studieresultat och antal veckor med studiemedel. I detta avsnitt redovisas prövningen av utländska medborgares rätt till svenska studiemedel, samt prövningen av så kallad retroaktiv beviljning, det vill säga att studiemedel kan beviljas högst fyra veckor retroaktivt räknat från den vecka då en ansökan kommer in till CSN.

Utländska medborgare

Utländska medborgare har normalt rätt till svenskt studiestöd om de har permanent uppehållstillstånd, är varaktigt bosatta i Sverige eller är flyktingar. Rätten till studiestöd

⁸⁰ Se exempelvis SOU 1996:90.

⁸¹ Statens utbildningsstöd (2008).

kan även ges enligt EU-rätten bland annat till EU-medborgare som har permanent uppehållsrätt i landet eller som arbetar här, samt till anhöriga.

Prövningen går till så att rätten till studiemedel först prövas enligt det nationella regelverket och därefter enligt EU-rätten. Prövningen enligt det nationella regelverket utföll under 2009 så att 9 800 personer kunde beviljas svenska studiemedel och 3 700 personer fick avslag på sin ansökan om studiemedel. Knappt 800 personer fick rätt till studiemedel vid en EG-rättslig prövning och 1 100 personer fick avslag.

Ansökningstid

Studiemedel kan lämnas högst fyra veckor retroaktivt räknat från den vecka då en ansökan kommer in till CSN. Under 2009 var det 18 400 personer som lämnade in sin ansökan så sent att de inte kunde beviljas studiemedel från studiestarten. Det var dock endast 25 personer som lämnade in sin ansökan så sent att de inte alls kunde beviljas studiemedel.

5.12 Vuxenstuderandes sociala och ekonomiska villkor

Vuxenstuderande är i genomsnitt äldre än andra studerande och har oftare barn. Vuxenstuderande på grundskolenivå är ofta födda i utlandet. Många vuxenstuderande har låga inkomster och få arbetar vid sidan av studierna. Relativt få studerande väljer att ta studielån. Vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå som har tagit studielån är betydligt oftare än andra föremål för kronofogodekrav eller inkasso.

Undersökning om vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå

Under 2009 genomförde CSN en särskild analys av vuxenstuderandes ekonomiska och sociala situation.⁸² Vissa av de resultat som framkom vid denna särskilda undersökning framgår av andra delar av denna rapport. En kortare sammanfattning av undersökningen lämnas här.

Många kvinnor födda utomlands

De flesta vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå studerar på komvux. Tre fjärdedelar studerar på gymnasienivå och en fjärdedel på grundskolenivå. De som studerar på gymnasienivå är i regel yngre än dem som studerar på grundskolenivå. Två tredjedelar av de vuxenstuderande är kvinnor.

Av de vuxenstuderande som studerar på grundskolenivå är 87 procent födda i utlandet. Av de utlandsfödda hade en tredjedel en högskoleutbildning sedan tidigare.

Vuxenstuderande har ofta barn

De vuxenstuderande har barn i betydligt högre utsträckning än studerande på eftergymnasial nivå. Var tredje studerande på grundskole- eller gymnasienivå får tilläggsbidrag för att de har barn, vilket är en dubbelt så hög andel som bland studerande på eftergymnasial nivå. Den högsta andelen studerande med barn finns bland studerande på grundskolenivå vilket har samband med att de i regel är äldre än dem som studerar på gymnasienivå.

⁸² CSN (2009d).

Männen är starkt överrepresenterade bland dem som får tilläggsbidrag för barn i åldern 0–1 år. Männerna fortsätter därmed i större utsträckning att studera när de får barn, medan kvinnorna oftare gör uppehåll i studierna eller väntar med att börja studera tills barnen har blivit lite äldre. Detta innebär att genomströmningen i utbildningssystemet påverkar kvinnor mer än män när en studerande får barn.

Låga inkomster men höga boendekostnader

Vuxenstuderande har lägre inkomster och färre inkomstkällor än dem som studerar på eftergymnasial nivå. En betydligt lägre andel av de vuxenstuderande arbetar vid sidan av studierna. De har inte heller sparade medel i samma utsträckning som studerande på eftergymnasial nivå. Andelen som anser att de inte skulle kunna betala en oförutsedd utgift på 15 000 kronor är högre bland dem som studerar på grundskole- eller gymnasienivå. Det finns även socioekonomiska skillnader inom gruppen vuxenstuderande. Sämst ekonomi har vuxenstuderande som är födda i utlandet.

Vuxenstuderande har i genomsnitt högre boendekostnader än studerande på eftergymnasial nivå, vilket kan kopplas till att vuxenstuderande ofta har barn och familj. Däremot har studerande på eftergymnasial nivå med barn högre boendekostnader än studerande på grundskole- eller gymnasienivå som har barn.

Få vuxenstuderande tar studielån

Trots att vuxenstuderande har lägre inkomster och färre inkomstkällor är det en lägre andel som väljer att nyttja studiemedlens lånedel jämfört med studerande på eftergymnasial nivå. Lånebenägenheten har dock ökat något mellan 2008 och 2009. Under 2009 var lånebenägenheten 35 procent bland vuxenstuderande på grundskolenivå och 55 procent bland studerande på gymnasienivå. Bland studerande på eftergymnasial nivå i Sverige var lånebenägenheten 71 procent.

Vuxenstuderande som är födda i utlandet väljer oftare än vuxenstuderande födda i Sverige att inte ta studielån. Bland utlandsfödda studerande på grundskolenivå var lånebenägenheten endast 33 procent. Lånebenägenheten bland vuxenstuderande som har barn är lägre än bland vuxenstuderande som inte har barn.

Skillnaderna i benägenheten att ta lån kan delvis bero på att vuxenstuderande har lägre utgifter och möjlighet till en högre bidragsdel inom studiemedlen, men det framkommer även skillnader i attityder när det gäller viljan att skuldsätta sig för studier. En bidragande orsak kan vara att studerandegrupperna har olika förväntningar på den framtida ekonomin och därmed på sina möjligheter att betala tillbaka ett studielån.

Problem med återbetalningen av studielån vanligt

Vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå som har tagit studielån är betydligt oftare än andra föremål för kronofogdekrav eller inkasso. Problemet är allra störst bland låntagare som har studerat på grundskolenivå. Närmare hälften av låntagare med svenskt medborgarskap som studerat på grundläggande nivå hamnade hos Kronofogdemyndigheten med sina studieskulder.

Många vill läsa vidare

Av de vuxenstuderande uppger 63 procent att de påbörjade sina studier för att kunna söka vidare till högre studier. Vuxenstuderande som har barn har i större utsträckning än övriga ett specifikt yrke eller yrkesområde som mål för sina studier.

6 Återkrav

6.1 Regler och syfte

Studiemedel som betalas ut felaktigt kan återkrävas. Orsaker till felaktiga utbetalningar kan exempelvis vara att den studerande avbryter sina studier, minskar sin studieomfattning eller har en högre inkomst än han eller hon har meddelat till CSN. Eftersom studiemedel betalas ut i förskott, innebär ett avbrott ofta att den studerande redan har fått studiemedel även för tiden efter avbrottet. Detta gör beslut om återkrav relativt vanliga inom studiemedelssystemet. Innan CSN kan fatta ett beslut om återkrav ska det dock i flera fall bland annat prövas om den studerande insett eller borde ha insett att en utbetalning var felaktig. Om de studerande inte borde eller kunde inse felaktigheten, ska det inte göras något återkrav.

CSN fattar i regel beslut om återkrav per kalenderhalvår. Detta innebär att en person som exempelvis tjänar mer än beräknat under ett år kan få två beslut om återkrav: ett för det första kalenderhalvåret och ett för det andra kalenderhalvåret. Räntan på återkrav var 5,94 procent 2009.

Ett återkrav ska betalas tillbaka omedelbart. CSN medger dock betalningsplaner om det finns skäl för det. Om det finns synnerliga skäl kan ett återkrav efterges. I vissa fall får ett beslut ändras så att det belopp som betalats ut för mycket dras av från kommande utbetalningar. Detta sätt att verkställa ett återkrav omfattas inte av redovisningen i detta kapitel.

För rekryteringsbidraget, som numera upphört som stödform, gällde i princip samma regler om återkrav som för studiemedel.

Studerande på gymnasiet kan få återkrav av studiehjälp. Om den studerande är myndig när studiehjälpen betalas ut, blir han eller hon själv mottagare av beslutet och betalningsskyldig för återkravet. Är den studerande däremot omyndig när studiehjälpen betalas ut, blir normalt den förälder som tog emot utbetalningen betalningsskyldig för återkravet. Studiehjälp betalas ut i efterskott och omfattar oftast små belopp i förhållande till studiemedel. Beloppet för studiehjälp är 1 050 kr i månaden om den studerande inte också har inackorderingstillägg eller extra tillägg. På återkrav av studiehjälp tas det ut ränta först när förfallodatumet har passerats.

6.2 Antal återkrav och utestående återkravsfordran

Under 2009 fattade CSN 69 500 beslut om återkrav av studiestöd, vilket är en ökning med 7 500 jämfört med 2008. Antalet nya återkravsskulder var under året större än antalet slutreglerade återkravsskulder. Från att under flera år kontinuerligt ha minskat med 4 procent per år ökade i stället återkravsfordran med 1,6 procent under 2009.
--

Tabell 6.1 Antal beslut om återkrav, fördelat på stödform och kön, 2005–2009

	Studiehjälp		Studiemedel		Rekryteringsbidrag		Totalt ⁸³
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	
2005	8 953	5 556	21 859	15 453	1 839	1 312	55 235
2006	10 200	6 764	17 551	12 263	2 314	1 530	50 985
2007	12 174	7 722	27 253	18 539	1 394	712	68 133
2008	10 547	7 041	24 721	16 759	1 009	420	61 928
2009	10 269	7 030	29 530	20 382	142	49	69 469

Antalet beslut om återkrav har såväl ökat som minskat under perioden 2005–2009. Under 2009 ökade antalet beslut med 7 541 jämfört med 2008. Ökningen kan främst förklaras med en utökad efterkontroll av inkomster. Sedan 2009 kontrolleras inkomsterna även för studerande som har haft studiestöd under enbart ett kalenderhalvår, till skillnad mot tidigare då enbart de som studerat under båda kalenderhalvåren aktuellt inkomstår kontrollerades. Den efterkontroll som gjordes under 2009 avsåg inkomståret 2007.

Sedan 2009 görs det dessutom en efterkontroll av inkomsterna för dem som har beviljats tilläggs lån. Kontrollen för dessa går dock i motsatt riktning, det vill säga de studerande med tilläggs lån får inte ha tjänat för *lite* innan studierna påbörjades. Studerande som har tjänat under den gräns som ger rätt till tilläggs lån återkrävs på det belopp som betalats ut felaktigt.

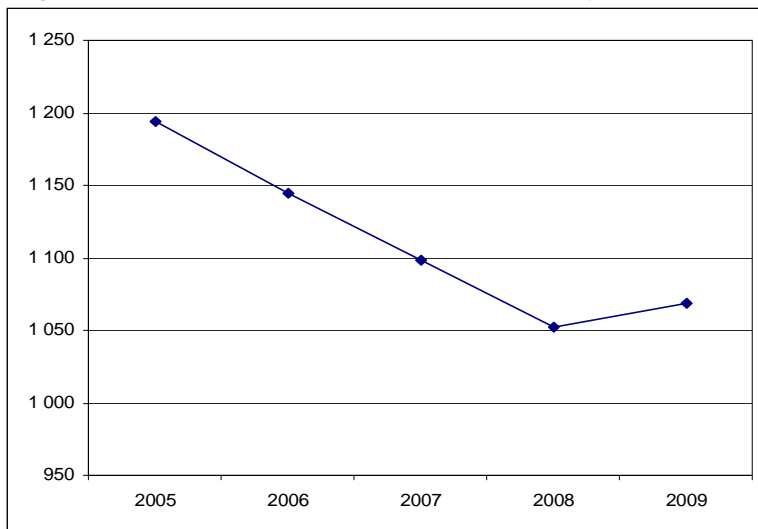
Männen är klart överrepresenterade bland dem som får återkrav av studiehjälp respektive rekryteringsbidrag.⁸⁴ Däremot är de endast något överrepresenterade bland dem som får återkrav av studiemedel.

Det genomsnittligt återkrävda beloppet, exklusive ränta, var 5 900 kronor under 2009, vilket är 9 procent högre än under 2008. Detta förklaras av den utökade efterkontrollen av inkomster. Återkravsbeloppen är genomsnittligt högre vid efterkontrollen av inkomst än vid återkrav av andra orsaker.

⁸³ Till skillnad mot tabellens övriga kolumner ingår även separata beslut om återkrav av exempelvis inackorderingstillägg, tilläggsbidrag och merkostnadslån. Endast giltiga beslut om återkrav är räknade. Ett beslut kan omfatta återkrav för mer än ett kalenderhalvår. Att ett beslut kan omfatta återkrav för mer än ett halvår innebär också att antalet återkrav här är lägre än i tabell 6.2.

⁸⁴ CSN (2008c)

Diagram 6.1 Återkravsfordran den 31 december, miljoner kronor, 2005-2009

Från att kontinuerligt ha minskat med 4 procent per år ökade i stället återkravsfordran med 1,6 procent under 2009 jämfört med 2008.

Den 31 december 2009 fanns det 77 343 återkravsskulder. Dessa skulder var fördelade på 58 761 personer.

Enligt 2009 års beräkningar är 600 miljoner kronor av den utestående fordran för återkrav osäker. Den osäkra delen utgör 56 procent av den totala fordran för återkrav. Återkravsfordran är därmed betydligt mer osäker än fordran på vanliga studielån.⁸⁵

6.3 Nya återkrav och slutreglerade återkrav 2009

Hälften av dem som får beslut om återkrav betalar tillbaka återkravet direkt, medan 4 procent slutbetalar det efter en påminnelse eller genom en överenskommelse om en betalningsplan. Resterande 46 procent blir föremål för kravhantering.

Tabell 6.2 Nya respektive slutreglerade återkravsskulder, förändring netto, fördelat på antal återkravsskulder och antal personer, 2009

	Antal återkravsskulder	Antal personer
1 januari	76 237	58 199
Nya återkrav	73 199	58 207
Slutreglerade återkrav	72 093	57 645
31 december	77 343	58 761
Nettoökning	1 106	562

Under 2009 var antalet nya återkravsskulder och personer större än antalet slutreglerade återkravsskulder. Detta kan främst förklaras av ett stort antal tillkommande återkrav och personer som en följd av den utökade efterkontrollen av inkomster.

⁸⁵ Se även avsnitt 7.7.

6.4 Orsaker till återkrav

Den vanligaste orsaken till återkrav är efterkontrollerad inkomst. Av de återkrav som beslutades under 2009 berodde 44 procent på för höga efterkontrollerade inkomster.

Tabell 6.3 Antal beslut om återkrav, fördelat på orsak, 2009

	Antal återkravsbeslut
Efterkontrollerad inkomst	30 638
Inkomständring	3 897
Minskad studieomfattning	7 958
Otillåten frånvaro/solk	9 808
Studieavbrott	10 966
Övrigt	6 203
Totalt, netto⁸⁶	69 469

Den vanligaste orsaken till återkrav är efterkontrollerad inkomst. Av de återkrav som beslutades under 2009 berodde 44 procent på för höga efterkontrollerade inkomster. Beslutsorsaken otillåten frånvaro/solk avser endast återkrav av studiehjälp, riktade till studerande eller föräldrar till studerande i gymnasiet.

Tabell 6.4 Antal återkravsskulder den 31 december, fördelat på orsak, 2009

	Antal återkravsskulder
Efterkontrollerad inkomst	9 420
Inkomständring	578
Minskad studieomfattning	15 676
Skolk/frånvaro	3 204
Studieavbrott	23 583
Övrigt	5 658
Totalt	77 343

Fördelningen av antalet återkrav per orsak skiljer sig åt mellan återkravsskulder och beslut. De flesta obetalda återkravsskulder den 31 december 2009 berodde på studieavbrott. Av samtliga återkravsskulder utgjorde denna andel 30 procent. Männen är överrepresenterade bland dem med en återkravsskuld.⁸⁷ Inkomster över fribeloppet är den största orsaken bland de beslut som fattas men inte bland de återkrav som kvarstår vid årsskiftet. Detta beror på att de som får återkrav på grund av sin inkomst ofta betalar återkravet omgående.

Den genomsnittliga återkravsskulden var 13 800 kronor under 2009, vilket är samma som under 2008.

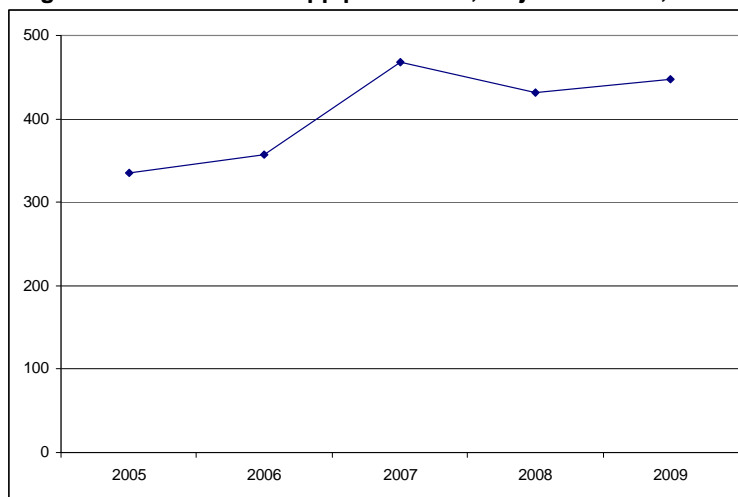
⁸⁶ Ett beslut om återkrav kan innehålla mer än en beslutsorsak. Ett beslut kan omfatta återkrav för mer än ett kalenderhalvår vilket innebär att summan är lägre än det antal nya återkrav som anges i tabell 6.2.

⁸⁷ CSN (2010c)

6.5 Betalning av återkrav

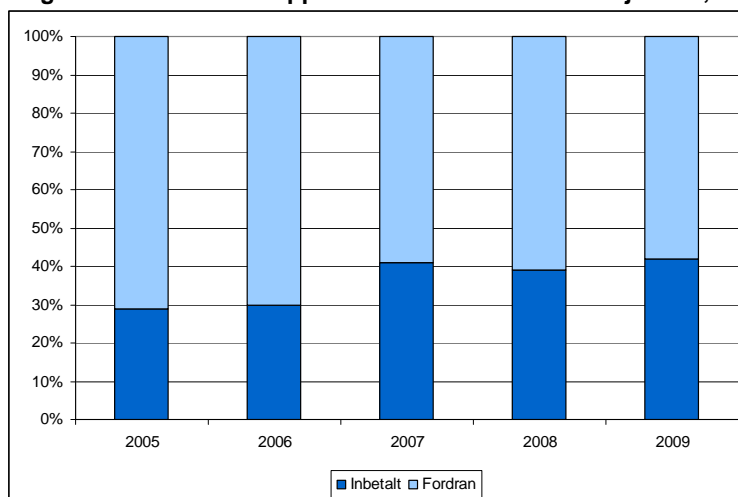
Personer som får återkrav på grund av efterkontrollerad inkomst betalar ofta snabbt tillbaka sitt återkrav, medan de som får återkrav på grund av studieavbrott ofta har betalningssvårigheter. Särskilt problematisk verkar betalningen vara för dem som har fått återkrav av studiehjälp.

Diagram 6.2 Inbetalda belopp på återkrav, miljoner kronor, 2005-2009

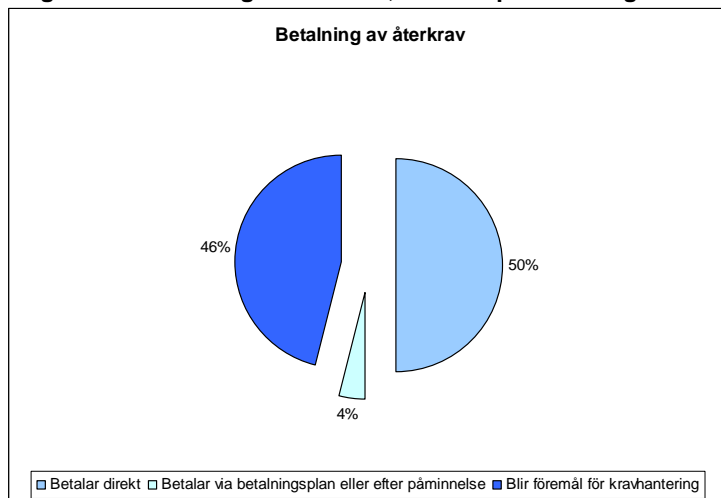
Det inbetalda beloppet på återkrav var som högst under 2007, efter en kraftig ökning jämfört med 2006.

Diagram 6.3 Inbetalt belopp i relation till fordran den 1 januari, andel i procent, 2005-2009

I relation till fordrans storlek vid ingången av året var det inbetalda beloppet störst under 2009, även om skillnaden var mycket liten jämfört med 2007.

Diagram 6.4 Betalning av återkrav, fördelat på betalningsstatus, 2009

Hälften av dem som får ett beslut om återkrav betalar tillbaka återkravet direkt, medan 4 procent betalar återkravet efter en påminnelse eller genom en överenskommelse om en betalningsplan. Resterande 46 procent blir föremål för kravhantering.

Det finns ett tydligt samband mellan orsaken till återkravet och hur snabbt det betalas tillbaka. Personer som får ett återkrav på grund av efterkontrollerad inkomst betalar tillbaka sitt återkrav snabbt, medan de som får ett återkrav på grund av studieavbrott har betalningssvårigheter.

Av de personer som har en återkravsskuld saknar en hög andel betalningsförmåga eller betalningsvilja. Kännetecknande för dem som inte betalar på sin återkravsskuld är att de har studerat på högst gymnasienivå, att återkravsskulden är låg, att inkomst helt saknas eller är låg samt att ingen överenskommelse om betalningsplan har gjorts.

Särskilt problematisk verkar betalningen vara för dem som har fått ett återkrav av studiehjälp – antingen som studerande på gymnasiet eller som förälder till en sådan studerande. Även om de återkrävda beloppen oftast är förhållandevis låga, jämfört med andra grupperns återkrav, tycks individernas betalningsförmåga vara mycket begränsad. Andelen som inte har betalat något alls på sitt återkrav var 60 procent bland myndiga studerande på gymnasiet och 74 procent bland föräldrar till omyndiga.⁸⁸ Det kan konstateras att otillåten frånvaro därmed kan leda till stora konsekvenser. Dels avbryter många av dem som skolkar sina studier, dels får många återkrav som överlämnas till Kronofogdemyndigheten, vilket innebär en kvarstående och växande skuld och betalningsanmärkning.

⁸⁸ CSN (2010c)

6.6 Status på återkraven

En stor del av återkravsskulderna är eller har varit föremål för kravhantering. Många återkravsskulder är gamla.

Tabell 6.5 Antal återkravsskulder den 31 december, fördelat på status, 2009

	Antal återkravsskulder
Bevaka fordran ⁸⁹	45 587
CSN-krav ⁹⁰	2 440
Hos inkasso	1 447
Hos Kronofogdemyndigheten	22 464
Saknas ⁹¹	5 405
Totalt	77 343

Av återkravsskulderna fanns 59 procent hos kravenheten på CSN för bevakning, medan 29 procent fanns hos Kronofogdemyndigheten.

Tabell 6.6 Antal återkravsskulder den 31 december, fördelat på återkravets ålder, 2009

	Antal återkravsskulder
Högst 6 månader	4 570
7–12 månader	9 974
13–24 månader	7 441
25–36 månader	6 164
37–48 månader	6 062
49–60 månader	5 838
61–72 månader	5 032
73 månader eller äldre	32 262
Totalt	77 343

Av de återkravsskulder som fanns den 31 december 2009 var 42 procent 73 månader eller äldre. Andelen återkravsskulder med en pågående betalningsplan den 31 december 2009 var 11 procent.

En betalningsplan för ett (eller flera) återkrav förutsätter att låntagaren har betalningsförmåga och betalningsvilja. Återkravet ska betalas på så kort tid som möjligt och som längst på 12 månader. För överenskommelser om längre betalningsplaner krävs det antingen att CSN genom betalningsplanen får in mer pengar än vad Kronofogdemyndigheten skulle ha kunnat driva in eller att det finns synnerliga skäl. Ett exempel på ett synnerligt skäl är att låntagaren är varaktigt beroende av försörjningsstöd.

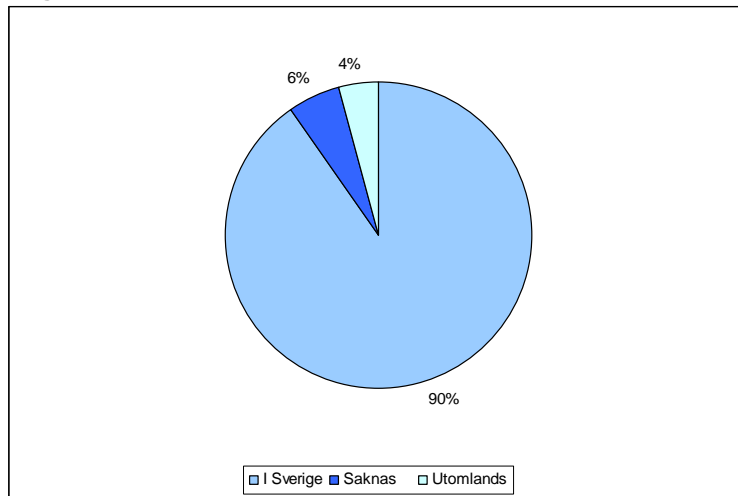
Majoriteten av överenskommelserna (54 procent) beror på att betalningsplanen har bedömts kunna ge mer pengar än vad Kronofogdemyndigheten skulle kunna driva in.

⁸⁹ I ”Bevaka fordran” ingår det återkrav som varit hos Kronofogdemyndigheten eller är på väg dit.

⁹⁰ CSN-krav skickas ut efter att påminnelsens förfalldatum har passerat.

⁹¹ I ”Saknas” kan det ingå personer med nya återkrav, personer med påminnelse eller betalningsplan samt personer som saknar giltig adress.

Diagram 6.5 Återkravsskulder den 31 december, fördelat på bosättning, andel i procent, 2009

CSN saknar giltig adress till en del av de personer som har en återkravsskuld. Av de aktuella återkravsskulderna den 31 december 2009 fanns det en giltig adress i Sverige i 90 procent av fallen. Relativt få personer med ett återkrav har en giltig adress i ett annat land. Exempelvis var andelen personer som CSN saknade en giltig adress till, större än den andel som hade en giltig adress utomlands.

Antalet återkravsskulder där CSN saknade en giltig adress till personen var 4 394 och 89 procent av dem saknade även kravstatus. Detta innebär antagligen att en del av dessa skulder inte har kunnat aviseras.

7 Återbetalning av studielån

7.1 Tre återbetalningssystem

CSN administrerar återbetalningen av tre typer av studielån:

- Studiemedel (lån beviljade före den 1 januari 1989)
- Studielån (lån beviljade mellan den 1 januari 1989 och den 30 juni 2001)
- Annuitetslån (lån beviljade efter den 30 juni 2001)

Studielånen före 1989 var utformade som ett annuitetsliknande lån. Dessa lån betalas normalt tillbaka senast vid 50 års ålder. Studielånen, det vill säga de lån som lämnades mellan 1989 och 2001, har en inkomstbaserad återbetalning. Låntagaren betalar tillbaka 4 procent av inkomsten vid den senaste taxeringen.

Följande avsnitt beskriver det nuvarande annuitetslånet. Lånet är konstruerat som ett annuitetslån där den årliga återbetalningen dock är något större i slutet än i början av återbetalningstiden. Ränta läggs på lånet från den dag som det betalas ut. Räntan för annuitetslånet var 2,5 procent under 2009. Återbetalningstiden är normalt 25 år. Om det inte återstår minst 25 år fram till dess att låntagaren fyller 60 år eller om studieskulden är låg, blir återbetalningstiden kortare. Den årliga återbetalningen baseras på skuldens storlek, räntan för året, det antal år återbetalningen beräknas pågå samt ett uppräkningstal. Uppräkningstalet innebär att årsbeloppet årligen räknas upp med 2 procent vid oförändrad ränta.

I samtliga tre återbetalningssystem finns det särskilda trygghetsregler som gör det möjligt att få den årliga återbetalningen nedsatt till ett lägre belopp. Den som har annuitetslån kan få nedsättning av årsbeloppet vid nya studier med studiemedel eller utbildningsbidrag för doktorander. Det är också möjligt för en låntagare som får lägre inkomst att få nedsättning. Årsbeloppet kan sättas ned till 5 eller 7 procent av den beräknade inkomsten, beroende på låntagarens ålder.⁹² Det är även möjligt att få betala ett nedsatt årsbelopp om det finns synnerliga skäl, till exempel om låntagaren regelbundet får försörjningsstöd.

I vissa fall kan hela eller delar av en studieskuld skrivas av. Avskrivning kan ske vid 68 års ålder eller om låntagaren avlider. För de båda äldre lånetyperna sker avskrivning vid 65 års ålder. Studerande som har tagit lån för att läsa in behörighetsgivande ämnen på grundskole- eller gymnasienivå kan få dessa avskrivna med högst hälften om de fortsätter sina studier på högskolan. Avskrivning kan även göras om det finns synnerliga skäl. Denna prövning är dock mycket restriktiv.

Ett huvudsyfte med studiestödsreformen 2001 och införandet av det nya annuitetslånet var att få ett mer stabilt återbetalningssystem där i princip alla lån ska betalas tillbaka.

I detta kapitel behandlas framför allt betalningen av de olika typerna av studielån. Låntagandet, lånebenägenheten bland studiemedelstagarna och skuldstorlekar behandlas i avsnitt 5.4. Återbetalning av återkrav behandlas i kapitel 6.

⁹² För personer äldre än 49 år debiteras 7 procent av deras inkomst och del av eventuell förmögenhet.

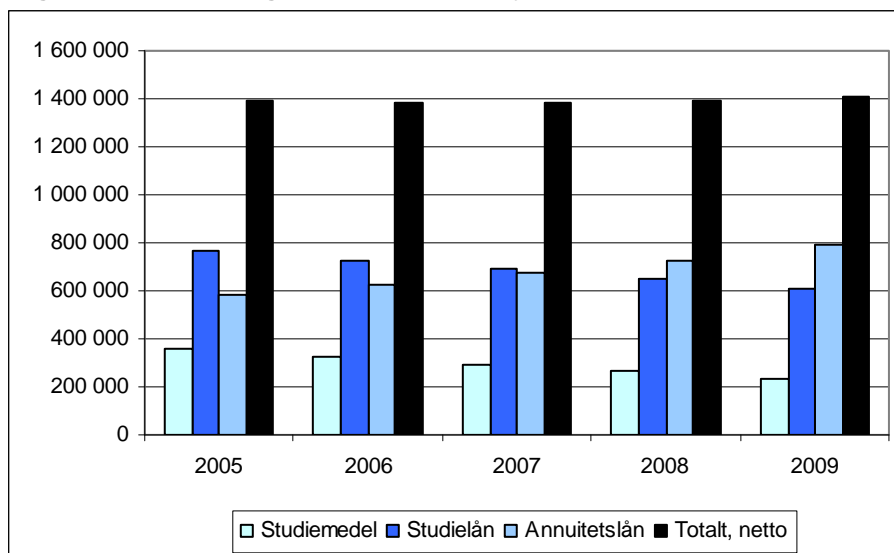
7.2 Låntagare och fordran

Antalet låntagare med en studieskuld ökade med 14 000 personer mellan 2008 och 2009, vilket innebär en ökning med 1 procent. Den 31 december 2009 uppgick antalet personer med lån till 1 406 000.

Den utestående fordran för samtliga studielån uppgick den 31 december 2009 till 183 miljarder kronor. Fordran ökade med 3 miljarder kronor jämfört med 2008.

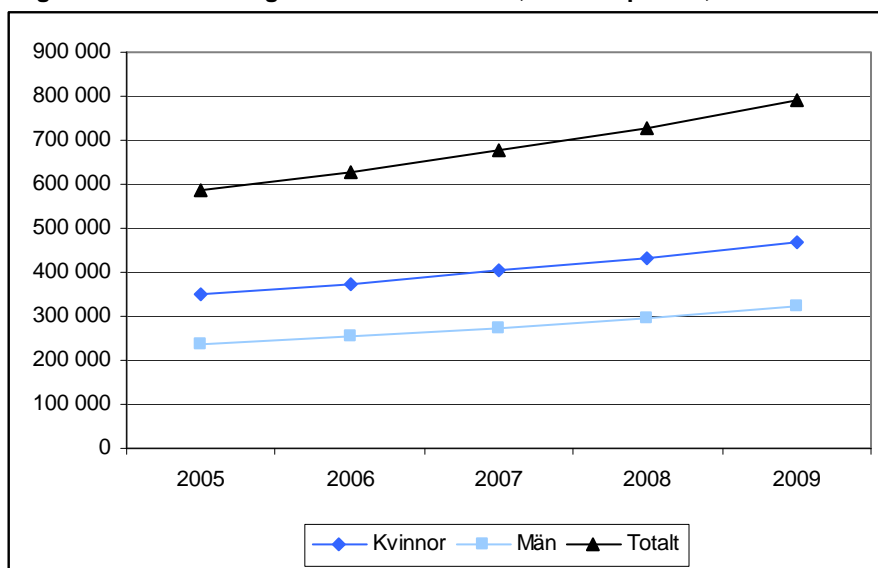
Antalet låntagare med en studieskuld ökade med 14 000 personer mellan 2008 och 2009 vilket innebär en ökning med 1 procent. Den 31 december 2009 fanns det 1 406 000 personer med en skuld.

Diagram 7.1 Antal låntagare, fördelat på lånetyp, 2005–2009

Antalet låntagare med annuitetslån passerade under 2008 antalet låntagare med studielån. År 2009 var det 200 000 fler låntagare med annuitetslån jämfört med studielån.

Diagram 7.2 Antal låntagare med annuitetslån, fördelat på kön, 2005–2009

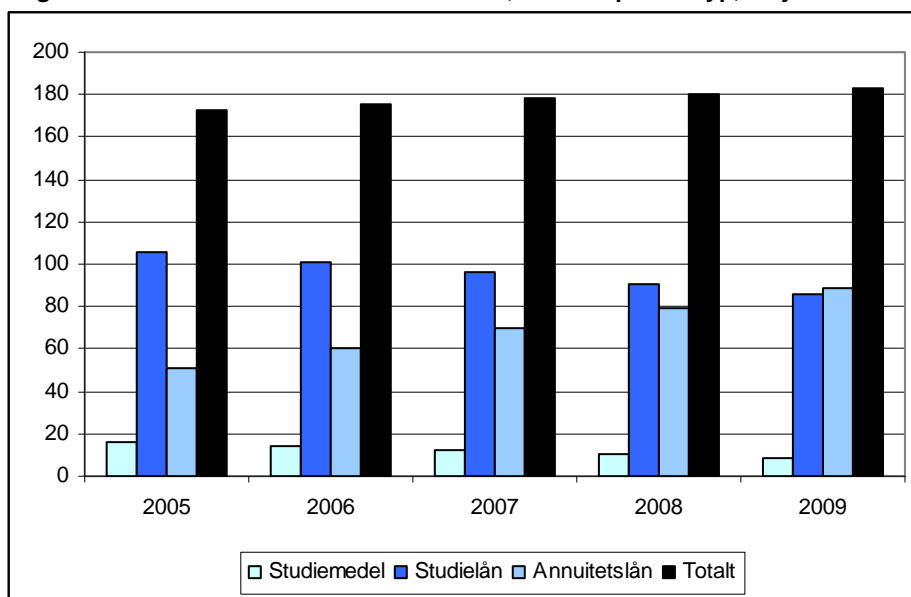
Antalet personer med annuitetslån ökade med 64 000 under 2009. Det tillkommande antalet låntagare var större än så, men samtidigt slutbetalade 24 000 låntagare sin annuitetslåneskuld.

Under 2009 hade 225 000 personer mer än ett lån, vilket innebär att det sammanlagda antalet lån uppgick till över 1,6 miljoner.⁹³ Antalet lån minskade med 8 000 beroende på att låntagare med de både äldre lånetyperna slutbetalade sina studieskulder. Under året hade 4 000 personer lån i alla tre lånetyperna. Mellan 2008 och 2009 minskade antalet personer med mer än ett lån med 23 000 och det kommer att fortsätta minska kontinuerligt.

De som har äldre lån ges möjligheten att ändra lånevillkoren och betala tillbaka sitt lån enligt reglerna för annuitetslånet. Under 2009 konverterades lån motsvarande 30 miljoner kronor till annuitetslån. Låntagare som har både äldre lån och annuitetslån kan lägga samman de äldre lånen med annuitetslånet och betala tillbaka sin skuld enligt reglerna för annuitetslånet. Under 2009 lades 411 miljoner kronor av äldre lån samman med annuitetslånet.

⁹³ I CSN:s årsredovisning anges felaktigt att antalet studerande med flera lån är 222 000 personer.

Diagram 7.3 Utestående fordran av studielån, fördelat på lånetyp, miljarder kronor, 2005–2009

Den utestående fordran för samtliga studielån uppgick den 31 december 2009 till 183 miljarder kronor. Det är en ökning med 3 miljarder kronor jämfört med 2008. Hela ökningen kan hänföras till det nuvarande annuitetslånet, där den utestående fordran ökade från 79 till 89 miljarder kronor. Fordran på de båda äldre typerna av lån minskade eftersom det inte längre betalas ut några sådana lån.

Fordran på annuitetslån översteg under 2009 för första gången fordran på studielån. Eftersom antalet låntagare med annuitetslån redan 2008 översteg det antal låntagare som har studielån, är de genomsnittliga skulderna större bland de låntagare som har studielån jämfört med dem som har annuitetslån. De genomsnittliga skulderna för studiemedelslånen är låga, vilket beror på att många av de kvarvarande låntagarna har hunnit betala av en stor del av sin skuld.

Historiskt sett har kvinnor haft lägre studieskulder vid studiernas slut än män. Männen har dock betalat av sina lån i snabbare takt än kvinnorna, eftersom män i genomsnitt har högre inkomster. Detta är orsaken till att män med lånetypen studiemedel genomsnittligt har lägre studieskulder än kvinnor. Sedan 2008 har dock kvinnor högre skulder av annuitetslån än män.⁹⁴ Denna förändring beror enligt CSN:s bedömning på att kvinnor i genomsnitt har studiemedel under något längre tid än män.⁹⁵

⁹⁴ Se även avsnitt 5.4.

⁹⁵ Se även avsnitt 5.9.

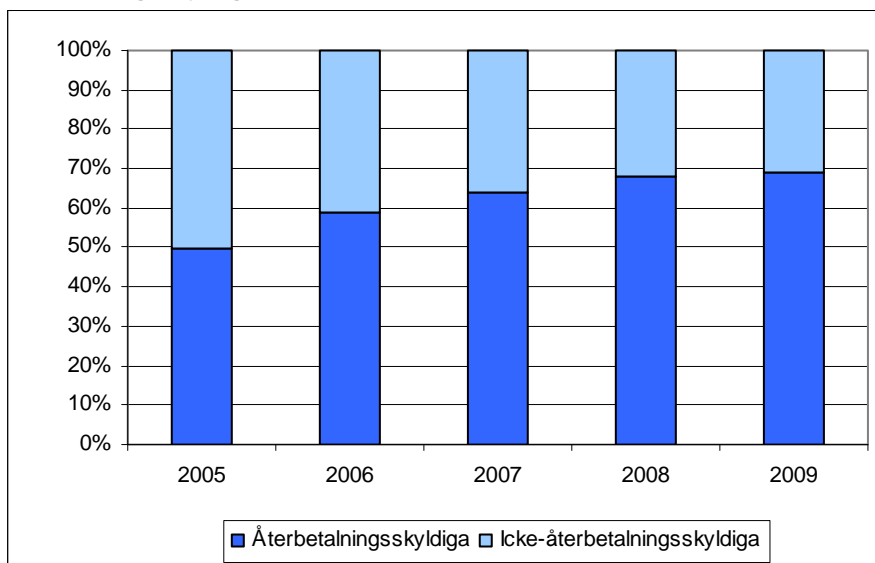
7.3 Debitering och inbetalning

År 2009 debiterade CSN låntagarna 12,4 miljarder kronor. Låntagarna betalade in totalt 12,3 miljarder kronor. Bortsett från extra inbetalningar och debiterade belopp som inte behöver betalas på grund av nedsättning betalade låntagarna in 92 procent av det årsbelopp som hade debiterats under året.

Alla låntagare är inte skyldiga att betala på sina lån. De som fortfarande studerar kontinuerligt är inte återbetalningsskyldiga. En person blir återbetalningsskyldig vid det årsskifte som inträffar tidigast sex månader efter det att han eller hon senast fick studiestöd.⁹⁶

Under 2009 ökade antalet återbetalningsskyldiga låntagare med 5 000 personer och uppgår nu till 1 224 000. Ökningen beror på att många studerande med annuitetslån avslutar sina studier. Den 1 januari 2009 blev 74 962 låntagare med annuitetslån återbetalningsskyldiga. Samtidigt slutbetalar låntagare med framförallt de äldre lånetyperna sina skulder vilket minskar antalet återbetalningsskyldiga låntagare.

Diagram 7.4 Låntagare med annuitetslån, fördelat på återbetalningsskyldiga och icke-återbetalningsskyldiga, andel i procent, 2005–2009

Av låntagarna är 87 procent återbetalningsskyldiga. Andelen återbetalningsskyldiga låntagare med annuitetslån har ökat de senaste åren. Ökningstakten har dock avtagit i och med att färre studerande studerade med studiestöd och lån under åren fram till och med 2008. Därmed är det även färre som har blivit återbetalningsskyldiga.

År 2009 debiterade CSN låntagarna totalt 12,4 miljarder kronor i årsbelopp. Låntagarna betalade totalt in 12,3 miljarder kronor. I beloppen ingår det räntor och avgifter samt extra inbetalningar. Att de inbetalda beloppen är lägre än vad som debiterats beror på att låntagare beviljas nedsättning med sina avgifter och på att alla låntagare inte betalar i

⁹⁶ Låntagare med det äldsta lånet, studiemedel, blev återbetalningsskyldiga två år efter avslutade studier.

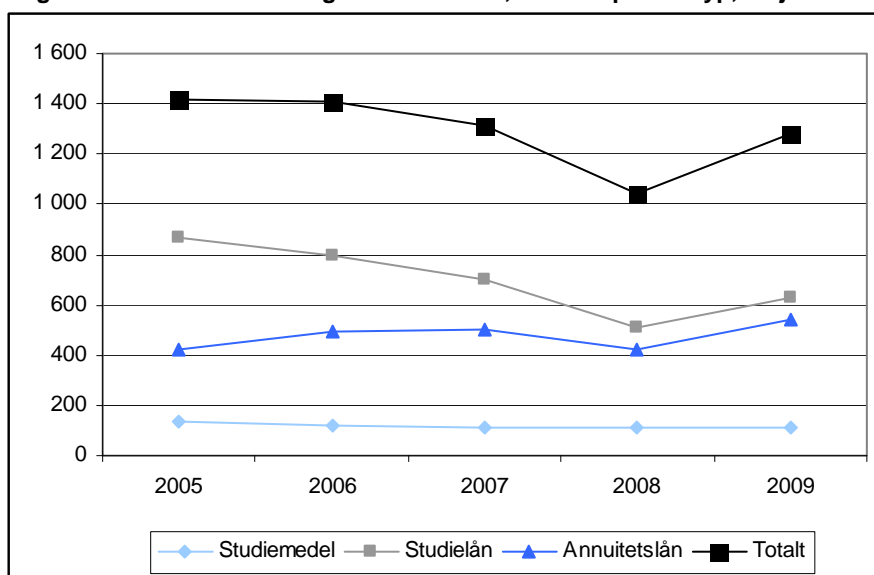
enlighet med betalningsplanen. Det inbetalda beloppet motsvarade 99,5 procent av det debiterade beloppet, vilket är en liten ökning jämfört med 2008.

Det inbetalda beloppet understeg det debiterade beloppet för låntyperna studiemedel och annuitetslån. För låntypen studielån översteg däremot inbetalningarna det årsbelopp som debiterats med 199 miljoner kronor. Inbetalningarna för låntypen studielån har under flera år i följd överstigit det debiterade beloppet beroende på att många låntagare gör extra inbetalningar.

Bortsett från extra inbetalningar och debiterade belopp som inte behöver betalas på grund av nedsättning betalades årsbeloppet under det första året in till 92 procent av vad som debiterats, fördelat på 90 procent av vad som debiterats för låntypen studiemedel, 93 procent för låntypen studielån och 91 procent för låntypen annuitetslån.

De totala inbetalningarna minskade från 92,35 procent av det debiterade beloppet 2008 till 92,00 procent 2009. Bosatta i Sverige betalade in 94 procent av de debiterade beloppen och utomlandsbosatta betalade in 72 procent.⁹⁷ Utöver de betalningar som kommer in under det första betalningsåret kan inbetalningar på årsbeloppen göras under ytterligare tre år.

Diagram 7.5 Extra inbetalningar av studielån, fördelat på låntyp, miljoner kronor, 2005–2009

De extra inbetalningarna av studielån ökade mycket under perioden 2001–2004. Under 2004 betalades det in 1,4 miljarder kronor. De extra inbetalningarna av studielån minskade sedan under perioden 2006–2008, men ökade igen 2009. Minskningen var särskilt stor 2008. De extra inbetalningarna tycks följa de förväntningar låntagarna har på den ekonomiska situationen.⁹⁸ Även det låga ränteläget kan ha fått låntagare att vilja betala av sina lån. Räntorna på de två senaste typerna av studielån var under 2009 högre än normala bolåneräntor.

Andelen extra inbetalningar som en del av den totala fordran är lite högre för de båda äldre låntyperna jämfört med annuitetslånet. Det kan troligen förklaras av att låntagarna med de äldre låntyperna har högre inkomster. En högre andel av låntagarna med

⁹⁷ Se även avsnitten 7.9 och 7.10.

⁹⁸ Se avsnitt 3.3.

annuitetslån befinner sig fortfarande i studier och har då ofta begränsade möjligheter att göra några extra inbetalningar.

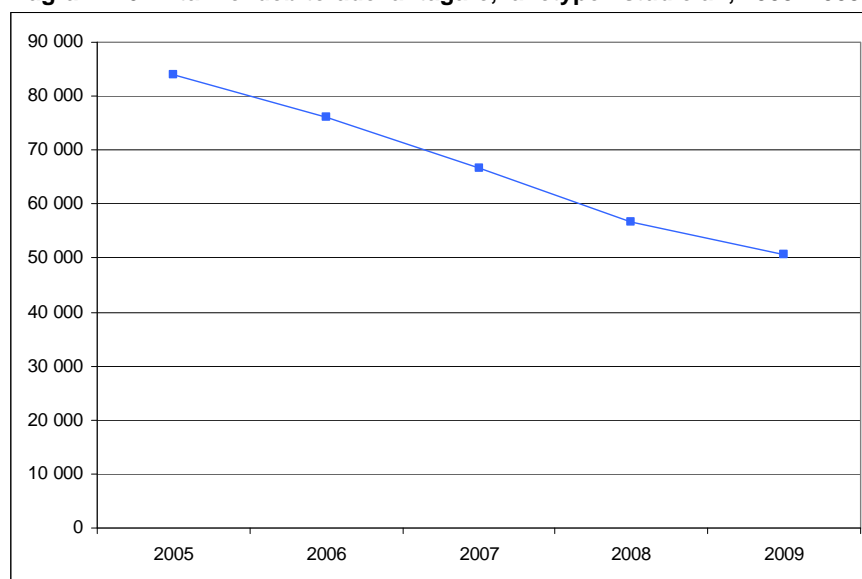
En studie visar att syftet med extra inbetalningar oftast är att slutbetala skulden. Ett utmärkande drag för dem som slutbetalar sin skuld i förväg är att skulden är högst 50 000 kronor och att slutbetalningen görs vid ett enda betalningstillfälle. Av dem som slutbetalade sitt annuitetslån genom en enda extra inbetalning i februari 2009 hade 11 procent ännu inte blivit återbetalningsskyldiga, medan 26 procent blev återbetalningsskyldiga just 2009.⁹⁹

Nolldebiteringar

Vissa återbetalningsskyldiga låntagare är felaktigt folkbokförda på en adress i Sverige trots att de egentligen bor utomlands. CSN får då inte kännedom om den korrekta bosättningen. För låntagare som har lån tagna mellan den 1 januari 1989 och den 30 juni 2001 fastställs då årsbeloppet för lånet felaktigt till 0 kronor eftersom inkomst i Sverige saknas eller understiger den nedre gränsen för debitering.

En studie på området nolldebiterade låntagare har genomförts under 2010.

Diagram 7.6 Antal nolldebiterade låntagare, lånetypen studielån, 2005–2009

Antalet låntagare som debiteras 0 kronor har minskat från 84 000 till 51 000 under perioden 2005–2009. Denna utveckling kan förklaras av att antalet nya återbetalningsskyldiga med studielån har minskat kraftigt under perioden.

Generellt sett är nolldebitering vanligare bland nya återbetalningsskyldiga. En förklaring till detta är att inkomsten som ligger till grund för debiteringen släpar efter. Detta medför att debiteringen som görs de två första åren efter att låntagaren har blivit återbetalningsskyldig grundar sig på inkomster under studietiden.

En stor del av dem som har debiterats noll kronor återkommer som betalare något år senare. I en undersökning konstaterade CSN att 29 procent av de låntagare som har debiterats noll kronor med grund i inkomstuppgifter för 2007 ett år senare hade

⁹⁹ CSN (2009a)

inkomster som föranledde att ett årsbelopp debiterades. Denna andel av de nolldebiterade kan därför betraktas som rörlig.

CSN uppskattar att en fjärdedel av de nolldebiterade låntagarna är felaktigt debiterade, det vill säga de är bosatta utomlands trots att de är folkbokförda på en adress i Sverige. Hur deras betalningsförmåga faktiskt ser ut kan inte fastställas förrän en korrekt debitering kan göras utifrån eventuella inkomster i utlandet, vilket oftast förutsätter att en utlandsadress finns registrerad.¹⁰⁰

7.4 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster

Låntagarnas inkomster har ökat under en följd av år. Mellan inkomståren 2007 och 2008 fortsatte inkomstökningen.

Låntagarnas inkomster påverkar hur många som har svårigheter att betala sina studielån och hur många som ansöker om och kan beviljas nedsättning av sina årsbelopp. För lånetypen studielån fastställs dessutom årsbeloppet av låntagarens inkomst vid den senaste taxeringen eftersom systemet är konstruerat så att låntagaren ska betala 4 procent av inkomsten vid den senaste taxeringen. Inkomster från inkomståret 2008 är de senast tillgängliga inkomsterna när denna rapport skrivs.

De återbetalningsskyldiga personer som har lånetyperna studiemedel och studielån har högre inkomster än dem som har lånetypen annuitetslån. Detta beror på att låntagarna med studiemedel och studielån är äldre och har hunnit vara verksamma i arbetslivet under fler år jämfört med låntagarna med annuitetslån som är relativt nyetablerade på arbetsmarknaden.

Tabell 7.1 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster, fördelat på lånetyp och inkomstintervall, kronor och andel i procent, inkomståret 2008

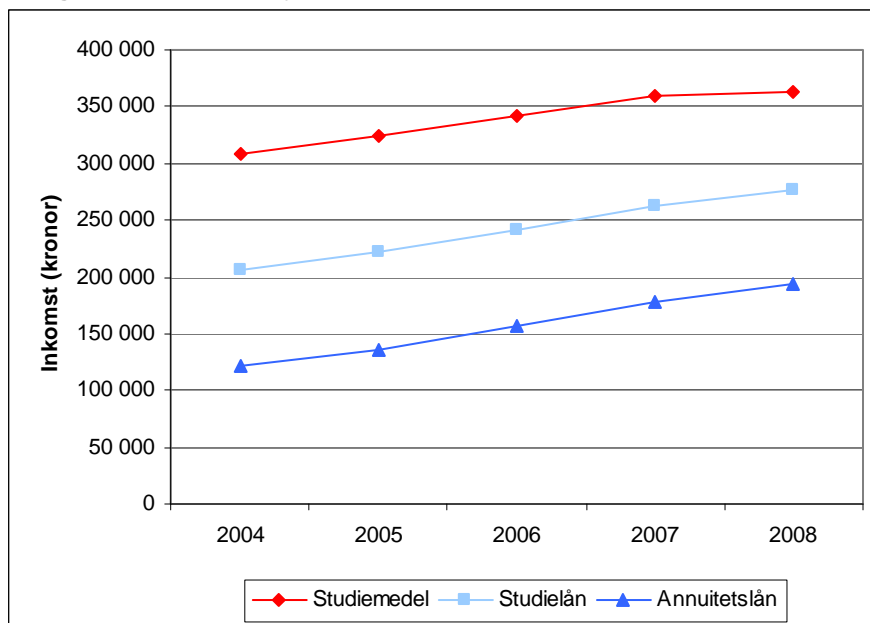
Inkomst	Studiemedel	Studielån	Annuitetslån
Uppgift saknas ¹⁰¹	7	4	2
0–99 999 kr	11	15	31
100 000–199 999 kr	14	16	21
200 000–299 999 kr	24	29	27
300 000–399 999 kr	19	20	14
400 000 – kr	25	16	5

Inkomsterna har ökat under en följd av år. Mellan inkomståren 2007 och 2008 fortsatte inkomstökningen. Ökningstakten avtog dock något framför allt för låntagare med lånetypen studiemedel.

¹⁰⁰ CSN (2010a)

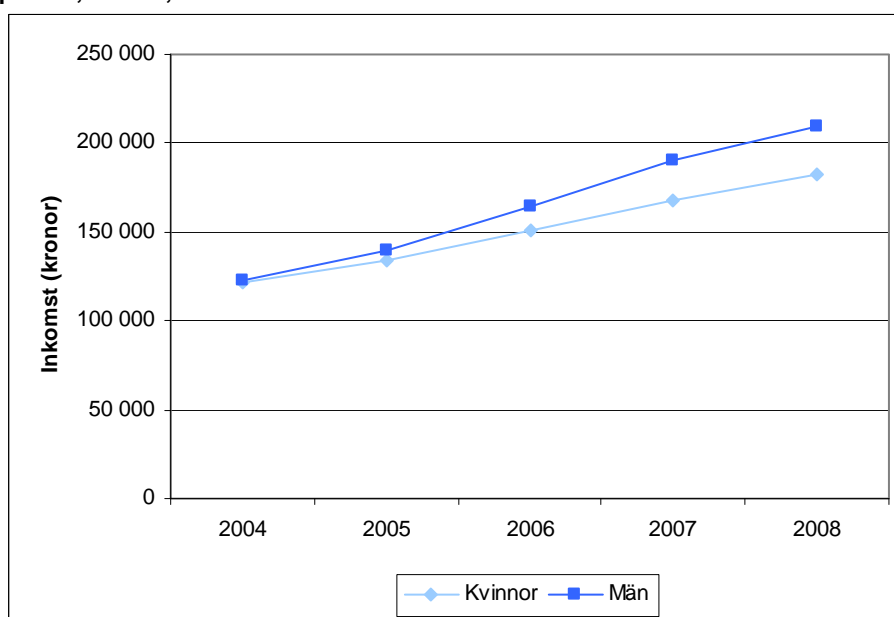
¹⁰¹ Uppgift om taxering i Sverige saknas

Diagram 7.7 Genomsnittliga inkomster för återbetalningsskyldiga låntagare folkbokförda i Sverige, fördelat på lånetyp, inkomståren 2004– 2008

Män har i genomsnitt betydligt högre inkomster än kvinnor. Skillnaderna är särskilt stora för de äldre lånetyperna. Män som har lånetypen studiemedel hade under 2008 en genomsnittsinkomst på 454 000 kronor. Kvinnor med samma lånetyp hade däremot en genomsnittlig årsinkomst på 307 000 kronor. Det innebär att deras genomsnittsinkomst utgjorde endast 68 procent av männens. När det gäller lånetypen studielån hade kvinnorna en genomsnittlig årsinkomst på 250 000 kronor, medan männen hade en genomsnittlig årsinkomst på 317 000 kronor. Kvinnornas genomsnittsinkomst utgjorde därmed 79 procent av männens.

Diagram 7.8 Återbetalningsskyldiga låntagares inkomster, låntagare med annuitetslån, fördelat på kön, kronor, inkomståren 2004–2008

Inkomstskillnaderna mellan män och kvinnor är mindre för dem som har lånetypen annuitetslån jämfört med dem som har de båda äldre lånetyperna. Inkomstskillnaderna har dock ökat under de senaste åren. Under inkomståret 2008 utgjorde kvinnornas genomsnittsinkomst 87 procent av männens.

En undersökning visar att inkomstskillnaderna mellan könen i stor utsträckning beror på att kvinnor och män väljer en traditionellt könsbunden inriktning på sina studier.¹⁰² Kvinnor väljer framför allt inriktningar som pedagogik- och lärarutbildning respektive hälso- och sjukvård samt social omsorg, som är branscher med yrken som ofta ger låga löner och relativt små karriärmöjligheter. Männens föredrar däremot att läsa exempelvis en högskole- eller civilingenjörsutbildning.

Inkomstskillnaderna mellan könen ökar också för varje åldersgrupp som låntagarna befinner sig i. Att skillnaderna ökar ju längre tiden går visas bland annat av den ökande inkomstskillnaden för män och kvinnor med annuitetslån. Inkomstskillnaderna tycks dock generellt vara mindre bland de låntagare som har de nyare lånen. Kvinnorna har till viss del ökat sin andel på traditionellt manliga utbildningar, men detta kan inte i särskilt stor utsträckning förklara den positiva utvecklingen. Snarare verkar längre studietider på könsneutrala utbildningar ha varit ekonomiskt gynnsamt för kvinnorna.¹⁰³ Utvecklingen av studietiderna, skuldsättningen och löneutvecklingen kommer att vara viktig att följa de kommande åren. Ur ett jämställdhetsperspektiv är det betydelsefullt att kvinnors längre studietider även följs av en mer positiv löneutveckling.

7.5 Nedsättning

År 2009 hade 207 000 låntagare nedsättning av sitt årsbelopp. Det är en ökning med 2 procent eller 4 000 personer jämfört med 2008.

En låntagare kan få nedsättning av det årsbelopp som debiteras. Nedsättning kan bland annat ges om låntagaren har låga inkomster eller om han eller hon påbörjar studier med studiestöd.

År 2009 hade 207 000 låntagare nedsättning av sitt årsbelopp. Det är en ökning med 2 procent eller 4 000 personer jämfört med 2008. Det totalt nedsatta beloppet ökade med 10 procent, vilket innebär att det genomsnittligt nedsatta beloppet ökade. Av de återbetalningsskyldiga låntagarna hade 17 procent nedsättning under året. Värdet av nedsättningarna är 1,3 miljarder kronor, vilket motsvarar 10 procent av det belopp som debiterades. Andelen nedsättningar av de debiterade beloppen var i princip oförändrad jämfört med 2008. Detta beror även på att de debiterade beloppen ökade relativt mycket.

Av de låntagare som hade nedsättning var det över hälften som hade annuitetslån. Andelen kvinnor var 65 procent, vilket innebär att kvinnorna är överrepresenterade bland dem som beviljas nedsättning. Detta beror bland annat på att kvinnornas inkomster är lägre än männens och att en högre andel av kvinnorna återkommer i studier.

¹⁰² CSN (2009c).

¹⁰³ CSN (2009c).

Den vanligaste orsaken till nedsättning var pågående studier, följt av låg inkomst. Av det totalt nedsatta beloppet berodde 480 miljoner kronor på att sammanlagt 84 638 låntagare studerade och 380 miljoner kronor på att låntagaren hade en låg inkomst under 2009. Det nedsatta beloppet med hänsyn till låg inkomst ökade med 100 miljoner kronor mellan 2008 och 2009. Anledningen till detta var bland annat att möjligheten att ha löpande nedsättning utan att lämna in en ny ansökan har tagits bort för låntagare med lånetypen studiemedel. Många av dessa har i stället ansökt om nedsättning med hänsyn till att de hade låg inkomst. Även konjunkturläget bidrog till ökningen genom att många låntagare fick lägre inkomster samtidigt som många började studera på nytt.

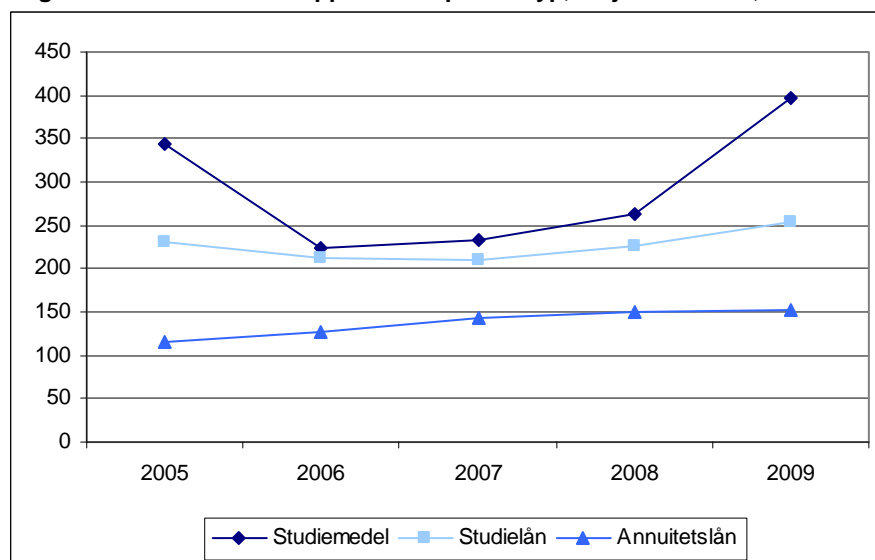
7.6 Avskrivning av lån

Det avskrivna beloppet har ökat de senaste åren. Mellan 2008 och 2009 ökade detta belopp med 25 procent och uppgår nu till sammanlagt 802 miljoner kronor.

Samtliga typer av studielån kan skrivas av om låntagaren uppnår en viss ålder eller avlider. Lån skrivs också av om en studerande har tagit lån på grundskole- eller gymnasienivå och därefter fortsätter studierna på högskolenivå. Lån kan även skrivas av vid sjukdom eller om det finns synnerliga skäl.¹⁰⁴ För lånetypen studiemedel kan avskrivning även ske för låntagare med sjukersättning och låga inkomster, samt vid viss vård av handikappat barn. Lån kan även skrivas av om det finns synnerliga skäl.

Det avskrivna beloppet har ökat de senaste åren. Mellan 2008 och 2009 ökade detta belopp med 25 procent och uppgår nu till sammanlagt 802 miljoner kronor.¹⁰⁵

Diagram 7.9 Avskrivna belopp fördelat på lånetyp, miljoner kronor, 2005–2009

Ökningen av det avskrivna beloppet var störst för lånetypen studiemedel. Denna ökning var delvis av engångskaraktär och berodde på att möjligheten att ha nedsättning tills vidare upphörde under året. Detta ledde till att låntagare som under många år har haft löpande nedsättning i stället ansökte om avskrivning. En stor del av dessa kunde beviljas avskrivning främst på grund av sjukdom, vilket ökade det avskrivna beloppet. CSN:s

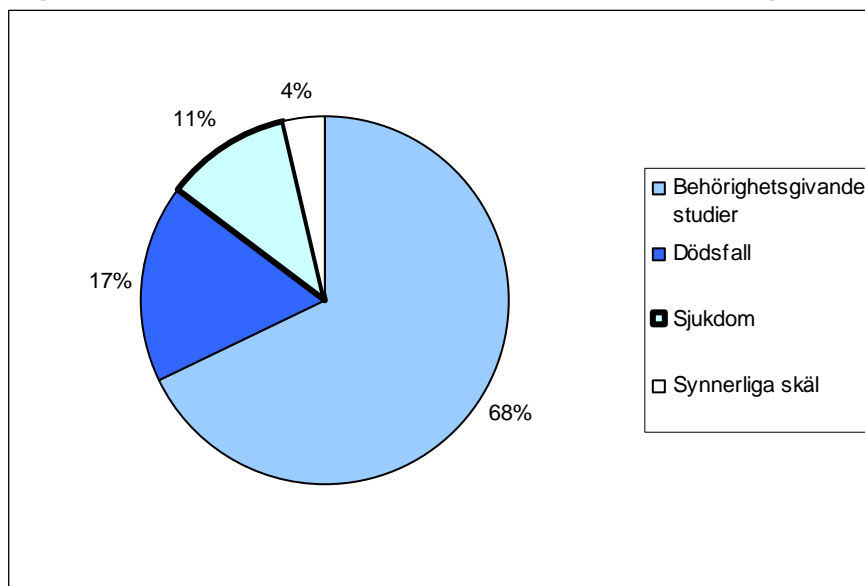
¹⁰⁴ Vid sjukdom skrivs den lånedelen av efter 30 dagars karens.

¹⁰⁵ Exklusive avskrivna återkravsskulder.

bedömning är att ett relativt stort belopp kommer att skrivas av på grund av sjukdom även under 2010. En annan anledning till de ökade avskrivningarna är att CSN under 2009 arbetade aktivt med att nå utomlandsbosatta låntagare. En del av de låntagare som myndigheten fick kontakt med ansökte om och kunde beviljas avskrivning.

Den största delen av fordran utgörs av annuitetslån. Relativt små belopp skrivs emellertid av inom annuitetslånet. Under 2009 var det avskrivna beloppet 170 miljoner kronor.¹⁰⁶

Diagram 7.10 Avskrivna annuitetslån fördelat på skäl för avskrivning, andel i procent, 2009

De annuitetslån som skrivs av är till övervägande del lån som har tagits i samband med studier på grundskole- eller gymnasienivå och som skrivs av när låntagarna fortsätter sina studier på eftergymnasial nivå.

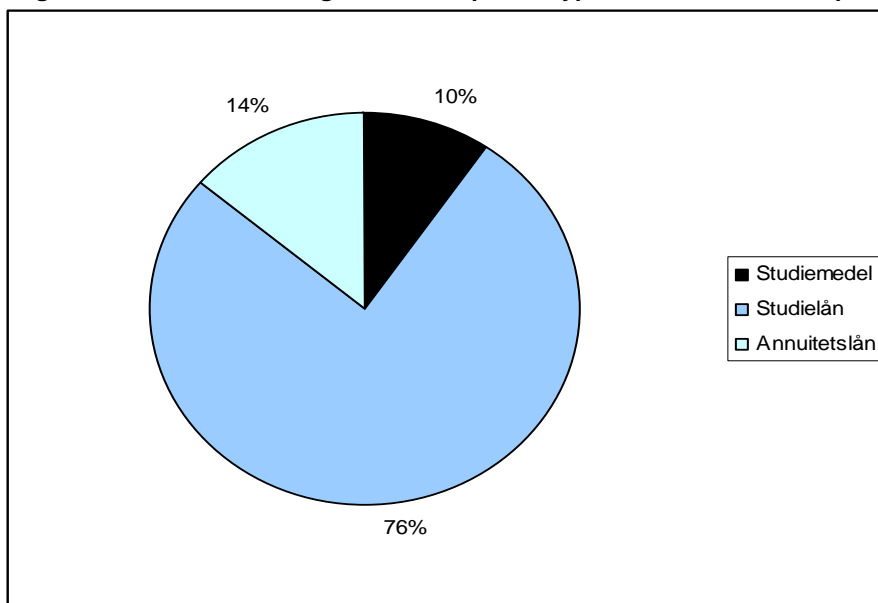
7.7 Osäkra fordringar

Enligt 2009 års beräkningar är 24,4 miljarder kronor av den utestående fordran osäker, vilket är en minskning med 2,5 miljarder kronor jämfört med 2008. Låntagare som senast studerade på grundskole- och gymnasienivå är överrepresenterade bland de låntagare vars skuld bedöms vara osäker.

Enligt 2009 års beräkningar är 24,4 miljarder kronor av den utestående fordran osäker, vilket är en minskning med 2,5 miljarder kronor jämfört med 2008. Den osäkra delen utgör 13 procent av den totala fordran. Av de osäkra fordringarna avser 4,2 miljarder kronor låntagare som är bosatta utomlands. Lånetypen studielån står med 18,6 miljarder kronor för den största delen av de osäkra fordringarna. De osäkra fordringarna för annuitetslånet har beräknats till 3,4 miljarder kronor.

¹⁰⁶ I denna summa och i diagram 7.10 ingår det avskrivning på grund av studerandes sjukdom. Sådan avskrivning görs om den studerande är sjuk i mer än 30 dagar i följd. Dessa avskrivna medel återkommer till studiestödsverksamheten genom att Försäkringskassan betalar den summa som avskrivningarna motsvarar till CSN. Under 2009 var det avskrivna beloppet 19 miljoner kronor.

Diagram 7.11 Osäkra fordringar, fördelad på lånetyp och återkrav, andel i procent, 2009

Att de osäkra fordringarna har minskat mellan 2008 och 2009 beror till stor del på en teknisk förändring av beräkningarna som har medfört att de osäkra beloppen för annuitetslånet beräknas mindre schabloniserat. En detaljerad simulerad betalningsplan används från och med 2009. Detta visade sig minska de osäkra fordringarna med 2 miljarder kronor jämfört med tidigare beräkningar.

Den osäkra fordran för annuitetslån på 3,4 miljarder kronor motsvarar 3,8 procent av den totala fordran på annuitetslån. CSN har undersökt vilka studier de personer senast bedrev vars studieskuld helt eller delvis bedöms vara osäker.

De delar av den osäkra fordran som beror på avskrivning vid behörighetsgivande studier, så kallad vuxavskrivning, har inte tagits med i analysen. Det beror på att en sådan avskrivning per definition sker av lån som tagits vid behörighetsgivande studier på grundskole- eller gymnasienivå. Även den del av den osäkra fordran som kan hänföras till en simulering av dödsfall har exkluderats från analysen eftersom andelen dödsfall kan antas vara relativt jämnt fördelat mellan olika studerande- och låntagargrupper. När dessa delar av den osäkra fordran har räknats bort, återstår en osäker fordran för annuitetslån på 2 miljarder kronor som är fördelad på 26 584 låntagare.

Orsakerna till att fordran bedöms som osäker är bland annat att låntagarna under viss tid inte har betalat i enlighet med betalningsplanen, att de under flera år har betalat för låga belopp, att de har haft nedsättning under lång tid eller att en simulerad återbetalningsplan, där bland annat ränta och inkomster beaktas, leder till att en del av skulden skrivs av vid 68 års ålder.

Det är enbart den senaste utbildningsnivån som respektive låntagare studerade på som ligger till grund för analysen. En studerande som senast studerade på eftergymnasial nivå kan tidigare även ha tagit lån för studier på grundskole- och gymnasienivå. På samma sätt kan en studerande som i analysen hänförs till gymnasienivå exempelvis ha tagit lån för studier på grundskolenivå. Eftersom de flesta som studerar med studiemedel på mer än en studienivå börjar på en lägre nivå och går vidare till en högre, kan det antas att antalet studerande på grundskole- och gymnasienivå underskattas i materialet.

Detsamma gäller då givetvis för den andel av fordran som kan kopplas till studier på dessa nivåer.

Tabell 7.2 Utestående osäker fordran på annuitetslån¹⁰⁷, fördelat på senaste utbildningsnivå, antal och andel i procent, miljoner kronor

Senaste studier	Antal låntagare	Andel %	Fordran, miljoner kronor	Andel %
Grundskolenivå	2 051	7,8	54	2,7
Gymnasienivå	10 758	40,8	335	16,7
Eftergymnasial nivå, utbildning < 2 år	3 747	14,2	327	16,3
Eftergymnasial nivå, utbildning >= 2 år	9 730	36,9	1 267	63,3
Forskarutbildning	104	0,4	18	0,9
Totalt	26 390¹⁰⁸	100	2 001	100

Av tabell 7.2 framgår det att de flesta låntagare som nu har en studieskuld som bedöms vara osäker senast studerade på antingen gymnasienivå eller på en längre eftergymnasial utbildning. Den klart största delen av den osäkra fordran kan hänföras till studerande som har tagit lånen vid studier på eftergymnasial nivå.

I tabellen nedan jämförs andelen låntagare med en skuld som helt eller delvis betecknas som osäker med andelen låntagare på samma studienivå under 2009. På samma sätt jämförs andelen osäker fordran på olika utbildningsnivåer med andelen utbetalda lån per nivå under 2009. I tabellen har studier på grundskole- och gymnasienivå slagits samman.

Tabell 7.3 Andel av låntagare och osäker fordran¹⁰⁹ jämförd med andel låntagare och andel utbetalt lån 2009, fördelat på senaste utbildningsnivå, andel i procent

Senaste utbildningsnivå	Andel av låntagare med osäker fordran	Andel av de studerande med studielån 2009	Andel av osäker fordran	Andel av utbetalda studielån 2009
Grundskole- och gymnasienivå	49	23	19	12
Eftergymnasial nivå	51	77	81	88

Låntagare som har studerat på grundskole- och gymnasienivå är överrepresenterade bland de låntagare vars skuld bedöms vara osäker. Av dem som har en annuitetslåneskuld som bedöms vara osäker hade 49 procent senast studerat på högst gymnasienivå. Detta ska jämföras med att 23 procent av låntagarna under 2009 studerade på högst den nivån. Det föreligger även en överrepresentation när det gäller storleken på den osäkra fordran, där 19 procent kan hänföras till låntagare som senast studerade på högst gymnasienivå. Under 2009 betalades 12 procent av lånen ut till studerande på högst den nivån. När det gäller fordrans storlek är därmed överrepresentationen mindre, vilket beror på att de som har studerat på högst gymnasienivå i genomsnitt har lägre skulder.

Att de osäkra skulderna relativt ofta kan hänföras till studier på förhållandevis låga utbildningsnivåer är inte förvånande. CSN har tidigare analyserat de låntagare som har problem att betala sina studieskulder och då kommit fram till att personer med låg

¹⁰⁷ Exklusive fordran som bedöms som osäker på grund av vuxavskrivning och dödsfall.

¹⁰⁸ Låntagare som inte har kunnat hänföras till studier på en viss nivå har exkluderats.

¹⁰⁹ Exklusive fordran som bedöms som osäker p.g.a. vuxavskrivning och dödsfall.

utbildning är klart överrepresenterade bland dem som har betalningsproblem.¹¹⁰ Den viktigaste förklaringen till att en fordran bedöms vara osäker är att de studerande har misskött sina betalningar. Av de osäkra fordringarna för den aktuella gruppen förklaras 80 procent av detta.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att studerande på låga studienivåer ofta väljer att avstå från att ta studielån. De studerande gör sannolikt en bedömning som grundar sig på kostnaderna för lånet och möjligheterna att betala tillbaka. De som trots allt väljer att låna har relativt ofta problem med att betala avgifterna, vilket i sin tur leder till att den osäkra delen av statens fordran ökar liksom, på sikt, statens kostnader.

Tabell 7.4 Låntagare vars annuitetslåneskuld bedöms vara osäker, låntagare som senast studerade på eftergymnasial nivå, fördelat på utbildningsinriktning, antal och andel i procent

Senaste utbildningsinriktning	Antal	Andel (%)
Allmänna ämnen	3 499	26,5
Pedagogik och lärarutbildning	921	6,7
Humaniora och konst	2 236	16,3
Samhällsvetenskap, juridik, handel och administration	2 424	17,6
Naturvetenskap, matematik och data	859	6,3
Teknik och tillverkning	1 223	8,9
Lant- och skogbruk och djursjukvård	75	0,5
Hälso- och sjukvård och social omsorg	1 261	9,2
Tjänster	475	3,5
Okänd inriktning	762	5,5
Totalt	13 735	100

Av de låntagare vars skuld bedöms vara helt eller delvis osäker och som senast studerade på eftergymnasial nivå, var det flest studerande som senast de studerade läste allmänna ämnen, ofta på fristående kurser. Det går inte att sluta sig till att låntagare som har studerat på eftergymnasial nivå inom någon särskild utbildningsinriktning är överrepresenterade bland dem som har en studieskuld som bedöms vara osäker. En tendens är dock att studerande på yrkesprogram är något underrepresenterade bland de låntagare vars skuld kan bedömas som osäker.

7.8 Låntagare med betalningssvårigheter

Antalet och andelen låntagare med betalningsproblem där ärendet har lämnats över till Kronofogdemyndigheten har under många år varit konstant. Under 2009 var det 111 200 låntagare som någon gång under året hade en studieskuld hos Kronofogdemyndigheten. Det innebär att 9 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna hade studieskulder hos Kronofogdemyndigheten någon gång under året.

Antalet låntagare med betalningsproblem där ärendet har lämnats över till Kronofogdemyndigheten har under många år varit konstant. Under 2009 var det 111 200 låntagare som någon gång under året hade en studieskuld hos Kronofogdemyndigheten. Det innebär att 9 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna hade studieskulder hos Kronofogdemyndigheten någon gång under året. Vid en enskild

¹¹⁰ Se avsnitt 7.8.

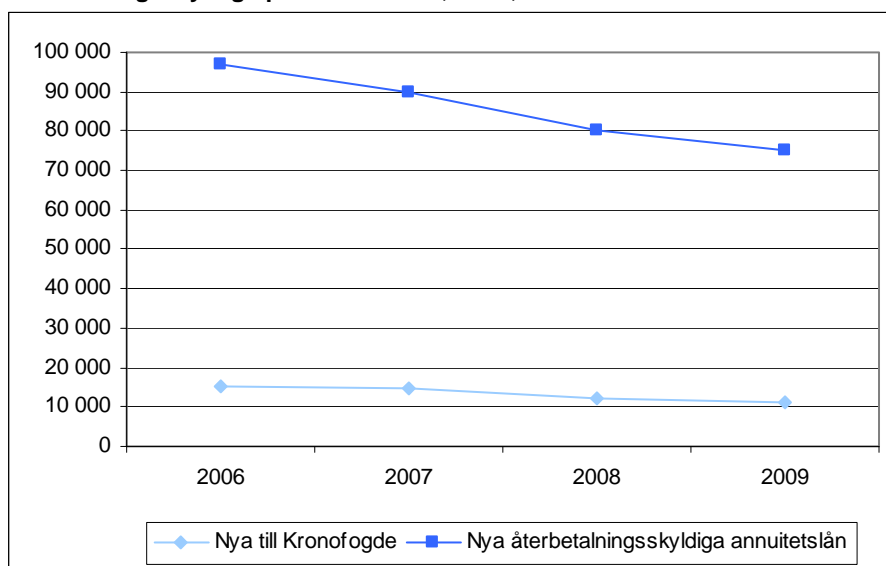
tidpunkt under året, här den 31 december, är antalet låntagare med en skuld hos Kronofogdemyndigheten mindre, vilket beror på att många betalar sina skulder. Den 31 december 2009 hade 93 600 låntagare eller 7,6 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna ett kronofogdekrav. Låntagarnas skuld hos Kronofogdemyndigheten ökade från 745 till 771 miljoner kronor vid en jämförelse av skuldens storlek den 31 december åren 2008 och 2009.

CSN har i tidigare studier analyserat vilka låntagare som trots trygghetsreglerna inte kan betala sina studieskulder. Slutsatserna är att låntagare med låg utbildning är klart överrepresenterade bland dem som har betalningsproblem. Låntagare med högst gymnasieutbildning utgör 56 procent av de låntagare som hamnar med sina skulder hos Kronofogdemyndigheten, trots att gruppen endast utgör 15 procent av de återbetalningsskyldiga låntagarna. De flesta har låga inkomster och många har små studieskulder och är debiterade låga årsbelopp.¹¹¹ Ur detta perspektiv är således låg inkomst ett större problem än en hög studieskuld. Detta överensstämmer med de slutsatser CSN drar om den osäkra fordran av studielån.¹¹²

Antalet låntagare som är föremål för indrivning utan att tidigare ha haft någon studieskuld hos Kronofogdemyndigheten har minskat under en följd av år.

Under 2009 överlämnade CSN krav till Kronofogdemyndigheten för 11 300 låntagare som inte tidigare haft studielån överlämnade för indrivning.¹¹³ Det är en minskning med cirka 900 personer jämfört med 2008. Som andel av det totala antalet låntagare minskade dessa låntagare från 1,2 till 0,9 procent mellan 2005 och 2009.

Diagram 7.12 Låntagare med skuld som överlämnats till Kronofogdemyndigheten utan att tidigare ha en studieskuld överlämnad till Kronofogdemyndigheten, samt nya återbetalningsskyldiga på annuitetslån, antal, 2005–2009

CSN bedömer att minskningen av antalet nya låntagare som får krav överlämnade till Kronofogdemyndigheten till övervägande del beror på att antalet låntagare fram till och med 2008 minskade under en följd av år. Även antalet nya återbetalningsskyldiga av annuitetslån har därmed minskat. Den 1 januari 2006 blev 96 900 låntagare

¹¹¹ CSN (2008a).

¹¹² Se avsnitt 7.7.

¹¹³ Sedan 2001-01-01.

återbetalningsskyldiga. Den 1 januari 2009 hade antalet minskat till 75 000. Det innebär att färre nya låntagare har riskerat att hamna hos Kronofogdemyndigheten med sina studieskulder. Andelen nya låntagare med annuitetslån har under de senaste åren minskat ungefär lika mycket som andelen nya personer som fått sina ärenden överlämnade till Kronofogdemyndigheten.

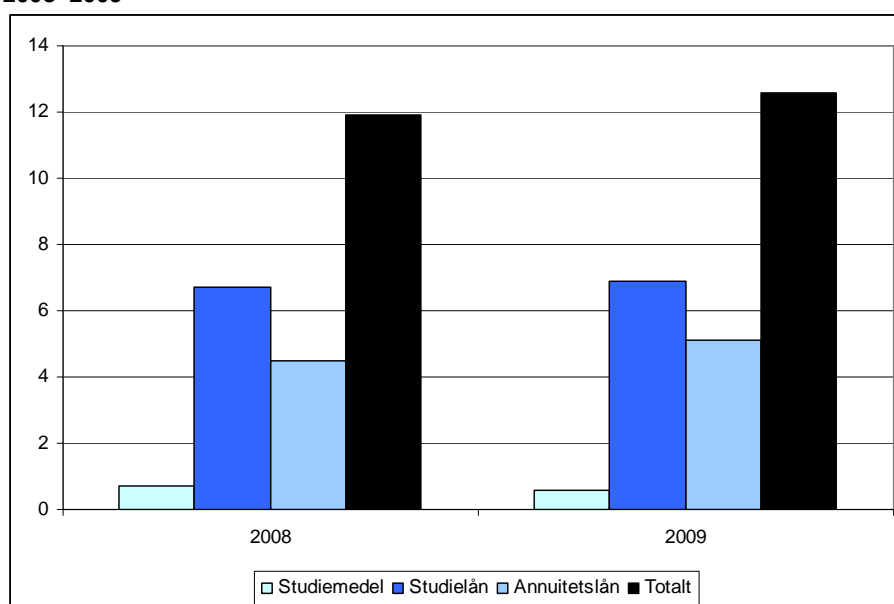
Det finns en risk för att antalet nya låntagare som får en fordran överlämnad till Kronofogdemyndigheten kommer att öka inom några år i och med att antalet låntagare ökade 2009 och förväntas ligga kvar på en hög nivå.

7.9 Utomlandsbosatta låntagare

Återbetalningsskyldiga låntagare bosatta utomlands betalade in 72 procent av det årsbelopp som debiterades under 2009. Motsvarande siffra för bosatta i Sverige var 94 procent.

Den 31 december 2009 var 59 591 av CSN:s låntagare bosatta utomlands, vilket motsvarar 4 procent av samtliga låntagare. Andelen utomlandsbosatta låntagare var samma som under 2008. Definitionen på bosättning utomlands är att CSN har en giltig utländsk adress registrerad för personen.

Diagram 7.13 Utestående fordran för utomlandsbosatta, fördelat på lånetyp, miljarder kronor, 2008–2009

Den totala utestående fordran för utomlandsbosatta uppgick den 31 december 2009 till 12,6 miljarder kronor. Det är en ökning med 0,7 miljarder kronor jämfört med 2008. Den största ökningen kan hänföras till det nuvarande annuitetslånet, där den utestående fordran ökade med 0,6 miljarder kronor. Fordran för utomlandsbosatta ökade även för lånetypen studielån medan den minskade för lånetypen studiemedel.

Tabell 7.5 Debiterat och inbetalt belopp 2009 jämfört med andel inbetalt 2008, fördelat på bosättning, andel i procent, tusen kronor¹¹⁴

Bosättning	Debiterat efter nedsättningar (per den 31/12 2009)	Inbetalt	Andel inbetalt 2009 (%)	Andel inbetalt 2008 (%)
Sverige	10 319 712	9 701 830	94,0	94,4
Utomlands	539 123	385 967	71,6	73,8
Okänd	111 056	3 994	3,6	3,7
Totalt	10 969 893	10 091 792	92,0	92,4

Återbetalningsskyldiga låntagare bosatta utomlands betalade under 2009 in 72 procent av det årsbelopp som debiterades under 2009 efter nedsättningar. Motsvarande siffra för bosatta i Sverige är 94 procent. Utomlandsbosatta låntagare missköter därmed oftare sina betalningar jämfört med låntagare som bor i Sverige. Den andel av det debiterade beloppet som betalas in under det första året har dessutom minskat något mellan 2008 och 2009.

Sedan 2009 är det möjligt för utomlands bosatta låntagare att betala sina lån med kredit-, betal- eller kontokort. Under 2009 genomfördes 1 700 kortbetalningar för motsvarande 11 miljoner kronor.

Kravhanteringen för utomlandsbosatta är en prioriterad verksamhet för CSN. Under 2009 skickades 9 800 ärenden till Intrum Justitia för adressökning, vilket är en ökning av antalet skickade ärenden med 1 procent jämfört med 2008.

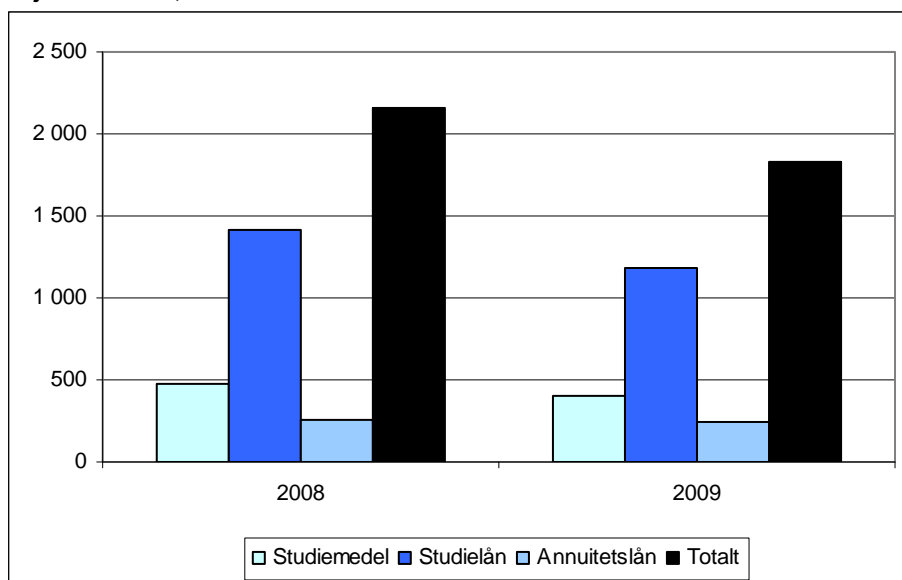
7.10 Saknade adresser

Den 31 december 2009 saknade CSN en giltig adress för 17 822 låntagare, vilket motsvarar 1 procent av samtliga låntagare. Det är samma andel som under 2008.

Den 31 december 2009 saknade CSN en giltig adress för 17 822 låntagare, vilket motsvarar 1 procent av samtliga låntagare. Det är samma andel som under 2008. Definitionen på en giltig adress är att CSN har en registrerad adress där de utskick myndigheten gör inte kommer i retur.

¹¹⁴ Inbetalningarna avser vad som har betalats under respektive avgiftsår. Inbetalningar för 2008 gjorda senare än den 31 december 2008 är således inte medräknade. Inte heller inbetalningar av 2009 års avgifter som har gjorts efter den 31 december 2009 finns redovisade i tabellen. Extra inbetalningar redovisas inte.

Diagram 7.14 Utestående fordran för låntagare som CSN saknar adress till, fördelat på lånetyp, miljoner kronor, 2008–2009

Den totala utestående fordran för låntagare där CSN saknar giltig adress uppgick den 31 december 2009 till 1,8 miljarder kronor, vilket är en minskning med 0,3 miljarder kronor jämfört med 2008. Fordran för de låntagare som CSN saknar adress till minskade inom samtliga lånetyper, men mest inom annuitetslånet där den utestående fordran minskade med 237 miljoner kronor.

De låntagare som CSN saknar adress till betalar i väldigt liten utsträckning på sina lån. Mindre än 4 procent av det debiterade beloppet betalades in.¹¹⁵

Under ett år hittar CSN adresser till många låntagare, men samtidigt förloras adresser till andra. CSN förstärkte arbetet med adressökning under 2009 vilket bidrog till att adressen till 11 000 låntagares hittades.¹¹⁶ Samtidigt förlorades ungefär 9 000 adresser. Antalet personer som CSN saknar adress till minskade därmed med 10 procent under 2009.

Tabell 7.6 Personer med saknade adresser, förändring netto, 2009

	Antal personer ¹¹⁷
1 januari	20 251
Nyttillkomna som saknar adress	9 072
Ny giltig adress funnen	11 118
31 december	18 205
Nettominskning	2 046

¹¹⁵ Se tabell 7.5.

¹¹⁶ De flesta adresserna återfanns genom CSN:s egen verksamhet med adressökning. Även Intrum Justitia har, utöver den huvudsakliga inkassoverksamhet de utför på CSN:s uppdrag, i uppdrag att efterforska adresser för CSN:s räkning. Under 2009 hittade Intrum Justitia adresser till 1 600 personer, vilket är en ökning med 600 jämfört med 2008.

¹¹⁷ Förutom låntagare ingår i denna redovisning även personer som enbart har en återkravsskuld hos CSN.

8 Referenser

- CSN (2007a). *Studieresultatprövning – reviderad version*. CSN rättsenheten mars 2007.
- CSN (2007b). *Varför lånar inte de studerande? Delrapport om den minskade benägenheten till skuldsättning för studier*.
- CSN (2008a). *Kunder med betalningssvårigheter. Det första kravet från Kronofogden 2005–2007 Slutrapport*. CSN utvärderings- och statistikenheten december 2008.
- CSN (2008b). *Varför lånar inte de studerande? Slutrapport om den minskade benägenheten till skuldsättning för studier*.
- CSN (2008c). *Vilka får återkrav? En kartläggning av perioden andra kalenderhalvåret 2001 till första kalenderhalvåret 2007*.
- CSN (2009a). *Extra inbetalningar på annuitetslån och studielån*.
- CSN (2009b). *Individbaserad analys av problematiken kring ”adress saknas”*.
- CSN (2009c). *Inkomstskillnader mellan könen bland återbetalningsskyldiga låntagare*.
- CSN (2009d). *Vuxenstuderandes ekonomiska och sociala villkor, del 1–4*. Dnr 2009-2189-6097.
- CSN (2010a). *Nolldebiterade låntagare*.
- CSN (2010b). *Studerandes ekonomiska och sociala situation 2009*. Dnr 2010-2189-2365.
- CSN (2010c). *Återkravsfordrans utveckling. Belopp och individer*.
- <http://www.konj.se> (2010-02-12).
- <http://www.scb.se> (2009-09-01) Tabell: *Invandrare 16-74 år efter kön, ålder, nationell bakgrund, flyktmönster, utbildningsnivå och utbildningsinriktning. Invandringsår 1990-2007*.
- <http://www.scb.se> (2010-02-04).
- <http://www.scb.se> (2010-02-24) *Flytt hemifrån och familjebildning bland ungdomar*. Barn- och familjstatistik/Tabeller och diagram.
- <http://www.scb.se> (2010-03-25) Tabell: *Sveriges befolkning efter kön och ålder 31 december 2009*.
- Högskoleverket (2009a). *Samband mellan konjunktur och högskolestudier*. Statistisk analys 2009/9.
- Högskoleverket (2009b). *Universitet och högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2009*. Rapport 2009:12 R.

Migrationsverket (2010). *Aktuellt om ensamkommande barn och ungdomar*. Februari – mars 2010.

Prop. 2009/10:1 *Budgetproposition för 2010*.

Regeringens skrivelse 2008/09:24. *Egenmaket mot utanförskap – regeringens strategi för integration*.

Skolverket (2008). *Omfattning innehåll och form för kommunal vuxenutbildning hösten 2007*. Redovisning av regeringsuppdrag. 2008-05-12. Dnr 2004:499.

Skolverket (2010). *Elever och studieresultat i komvux läsåret 2008/09*. PM 2010-01-21. Dnr 71-2010:00004.

SOU 1996:90. *Sammanhållet studiestöd*. Betänkande av Studiestödsutredningen.

SOU 2009:28. *Stärkt stöd för studier – tryggt, enkelt och flexibelt*. Betänkande av Studiesociala kommittén.

Statens uddannelsestøtte (2008). *SU-systemets betydning for studie gennemstrømningen samt en kort beskrivelse av reglerne for støtte til uddannelse i udlandet*. Notat. 3 oktober 2008.

Överklagandenämnden för studiestöd (2010). *Årsredovisning för år 2009*. Dnr 2010-00433.